

3. Турсунов

«Гулистон» — ежемесячный, общественно-политический, литературно-художественный журнал ЦК КП Узбекистана (на узбекском языке).

Редакция телефонлари: бош муҳаррир — 33-35-20; бош муҳаррир ўринбосари — 33-35-90; масъул котиб — 32-58-33; ижтимоий-сиёсий бўлим — 33-36-02; адабиёт ва санъат, фан ва маданият бўлимлари — 33-36-59; мусаввирлар бўлими — 32-58-77.

Адресимиз: 700000, Тошкент — II, «Правда» кўчаси, 41.

Ҳаёти шумо олам муборақ!

ВИ ОЛАМ МУБОРАҚ!

№ 3 (481)

Март

(Ҳамал)

1990

Журнал 1925 йилдан
чиқа бошлаган
Ўзбекистон Компартияси
Марказий Комитетининг
нашриёти

Бош муҳаррир:
МИРМУҲСИН

Таҳрир ҳайъати:
Сарвар АЗИМОВ,
Баҳодир АМИНОВ,
Хуршид ДАВРОН,
Наримон ИБРОҲИМОВ,
Уктам МИРЗАЕР,
Эргаш МУҲАММАД
(масъул котиб),

Шомурод СИДДИҚОВ,
Саидмахмуд УСМОНОВ,
Азиз ҚАЮМОВ,
Оқилжон ҲУСАН
(бош муҳаррир ўринбосари)

Бош мусаввир
Т. Саъдулла
Саҳифаловчи
М. Абдуллаев
Тузатувчи
З. Турсунов

«Гулистон» — ежесечный, общественно-политический, литературно-художественный журнал ЦК КП Узбекистана (на узбекском языке).

Редакция телефонлари: бош муҳаррир — 33—35—20; бош муҳаррир ўринбосари — 33—35—90; масъул котиб — 32—58—33; ижтимоий-сиёсий бўлим — 33—36—02; адабиёт ва санъат, фан ва маданият бўлимлари — 33—36—59; мусаввирлар бўлими — 32—58—77.

Адресимиз: 700000, Тошкент — II, «Правда» кўчаси, 41.

А. Абалян сурати

Ҳамалнинг амали...

БУ СОНДА:

Махмуджон НУРМАТОВ:

Шарқ халқлари Наврўзи оламни соғиниб, бир дунё иштиёқ билан, зориқиб кутиб оладилар. Дарвоқе, бизда баҳорни соғинмайдиган, Наврўзни қадрламайдиган, уни кераксиз ва эскирган маросим деб, ҳатто динийлашган байрам деб ҳисобловчи шахслар ҳам бўлди.

Усмон АЗИМ:

*О, Нақадар бешафқат ҳаёт!
Кўргиликка
Қисматни кўндир.
Тўнғич ботир!
Энди сен — жаллод!
Жаллод учун яшамоқ жўндир!*

Турсун ҚОРАТОВ:

Мавжуд тангликдан қутулиш, социализмнинг мавқеини тиклаш учун инсоният тарихи давомида йиғилган барча илгор ғояларга суянишимиз, улардан фойдаланишимиз мақсадга мувофиқ келади.

Наврўз-Байналмилал

Маҳмуджон НУРМАТОВ,
фалсафа фанлари доктори, профессор

Наврўз наволанмоқда. Табиат анвойи чаклар қўйнида. Жумҳурият аҳли ял-ял товланиб наврўз сайилларига чиқмоқда. «Правда» газетаси 1989 йил 10 апрель сонида қардош Қозоғистоннинг Олмаота шаҳрида ўтказилаётган Наврўз байрамида халқ оқинлари беллашганликлари ҳақидаги хабарни чоп этди. 1989 йил 12 апрелда «Совет Ўзбекистони» газетаси Чирчиқ шаҳри аҳолисининг сумалак сайлига доир ахборотни босиб чиқарди. У ерда Наврўз сайиллари 21 мартдан аввалроқ бошланган бўлиб, турли шаҳарлар, колхозлар, совхозлар, қишлоқлар, мактаблар ва маҳаллаларда кенг нишонланганди. Наврўз байрами, 21 мартдан бошланганда, удумига кўра, бир кун эмас, бир ой, яъни 21 апрелгача давом этади. 1989 йилдан эътиборан жумҳуриятимизда Наврўз байрамининг расман кенг ва эркин нишонланаётганлиги халқ урф-одатларини сақлаш ва такомиллаштириш бобида халқ иродаси ва демократиянинг кутилган самараси, муҳим ғалабадир. Бу хусусда Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг 1989 йил 24 ноябрда бўлиб ўтган XVIII Пленумида ЎзКП МКнинг биринчи котиби И. А. Каримов оммани «асоссиз равишда унутиб юборилган халқ анъаналарини ва удумларини тиклашга» чақирди. «Дастлабки тажриба шундан далолат бериб турибдики, — деб таъкидлади ўртоқ И. А. Каримов, — аҳолининг кенг табақалари Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети бу борада кўраётган конкрет тадбирларни қўллаб-қувватламоқда. Марказий Комитет идеология комиссиясининг «Наврўз» байрамини ўтказиш тўғрисидаги тавсиялари зўр қониқиш билан кутиб олинди. Меҳнаткашларнинг истакларини ҳисобга олиб, биз бошлаган ишни давом эттиришимиз ва кенгайтиришимиз, туб аҳоли билан бир қаторда, шунингдек, бошқа миллатларнинг ҳам илғор анъаналари ва удумларини ривожлантиришга янада кўпроқ эътибор беришимиз лозим» («Совет Ўзбекистони» газетаси, 1989 йил, 25 ноябрь).

Шуни алоҳида зикр этиш зарурки, бу ғалаба Наврўз байрами борасида Иттифоқимиз миқёсида йигирма йилдан ортиқроқ давр ичида олиб борилган ошкора илмий-эстетик баҳсларнинг ҳам мароқли самарасидир.

Наврўз Ўрта ва Яқин Шарқ, Ўрта Осиё ва Кавказ, Афғонистон ва Эрондаги бир қанча халқларнинг байрамидир. Бу қадимий байрам уч минг йиллардан бери, яъни зардуштийлик давридан буён Шарқ халқларининг сеvimли маросимига айланган. Бинобарин, Наврўзи олам ислом динидан деярли минг йиллар муқаддам ҳам нишонланар эди. Улуғ Фирдавсийнинг «Шоҳнома»сида, Абу Райҳон Берунийнинг «Қадимги халқлардан қолган ёдгорликлар», Маҳмуд Қошғарийнинг «Девону луғатит-турк» ва Умар Хайёмнинг «Наврўзнама» асарларида Осиё халқларининг бу гўзал байрами тўғрисида қимматли фикрлар билдирилган.

Шарқ халқлари Наврўзи оламини соғиниб, бир дунё иштиёқ билан, зориқиб кутиб оладилар. Дарвоқе, бизда баҳорни соғинмайдиган, Наврўзни қадрламайдиган, уни керак-сиз ва эскирган маросим деб, ҳатто динийлашган байрам, деб ҳисобловчи шахслар ҳам бўлди. Шундай, сиёсий жиҳатдан тўпос, фал-

сафий нуқтаи назардан саводсиз шахслардан бири мафкура соҳасига раҳбар бўлиб турган даврда Наврўзи оламининг материалистик характери шубҳа остига олинди. Натижада 1986 йилнинг мартига келиб аҳвол шу даражада кулгили бўлиб қолдики, Советлар Ўзбекистонидан Наврўзи оламини халқ томонидан ихтиёрий байрам этилиши расман тақиқлаб қўйилди, аммо Москвадан Иттифоқ телевидениесининг «Время» ахборот кўрсатувида худди ўша вақтда Афғонистонда Наврўз байрамини қўшни афғон халқи катта шодиёна билан нишонлагани бутун дунёга намойиш этилди.

Наврўз қуёш тақвими (календари) ҳисобида, яъни ҳижрий — шамсий тақвими бўйича янги йилнинг бошланишидир. Қуёш ёки шамсий тақвимиининг биринчи фасли баҳор бўлиб, унинг биринчи ойи ҳамалдир. Ҳамал (қўй) ойининг биринчи куни, яъни янги йилнинг бошланиши 21 мартдан 22 мартга ўтар кечасига тўғри келади. Шамсий тақвимида ҳам 12 ой (Ҳамал, Савр, Жавзо, Саратон, Асад, Сумбул, Мезон, Ақраб, Қавс, Жадий, Давл, Ҳут) бор. Маълумки, тўрт йилда бир марта кабиса йили келади, бунда февраль ойи 29 кун бўлиб, янги йил 22 мартдан 23 мартга ўтар кечаси бошланади. Ана шу ҳижрий — шамсий тақвим бўйича янги йил бошланишини энг қадимги даврлардан то ҳозиргача Шарқ халқлари Наврўз (янги кун, яъни эски йилнинг тугаган куни) байрами сифатида кутиб оладилар.

Кўриниб турибдики, Наврўз байрамида равшан материалистик мазмун бор. Аввало, бу байрам табиат байрами, баҳор байрамидир. Бу кунда кун билан туннинг фурсати миқдор жиҳатдан тенглашиб, бир хил бўлиб қолади; Наврўздан бошлаб, кун узая бошлайди, тун эса қисқариб боради. Модомики, шундай экан, Наврўзи оламини бирор диний таълимот ёки идеализмга боғлаш бориб турган нодонликдан, айни чоқда ашаддий идеализмдан бошқа нарса эмас! Дарҳақиқат, Наврўз байрамини бирор динга, жумладан ислом динига боғлаб изоҳлаш, динга хизмат қилишдир, табиат байрамини илоҳийлаштиришдир, Шарқ халқларининг оддий табиий материализмга диний идеализмни зўрма-зўраки тикиштиришдир.

Мана шундай идеалистик чираниш 1986 йил 3—6 апрель кунлари Тошкентда бўлиб ўтган Бутуниттифоқ анжуманида ҳам содир бўлган эди. Маълумки, анжуман мамлакатимизда инқилобий қайта қуриш даврида миллий муносабатларни янада такомиллаштириш муаммоларига бағишланган эди. Бу анжуманнинг якуловчи мажлисида сўзга чиққан Ўзбекистон вакиласи, солиқ мафкуравий «бошланишимиз» Бутуниттифоқ аҳли олдига, қардош миллатлар вакиллари гувоҳлигида Наврўз байрамига қарши шармандали хуруж қилди! У ислом дини Наврўзи «ўзлаштиришга» уриниб, унга бирмунча таъсир этганлигини рўкач қилиб, халқимизнинг бу ҳамиша навқирон байрамини «диний» урф-одат, деб атади.

Аёндики, Наврўзга қарши бўлган нуқтаи назарнинг бу хил тарафдори бирданига учта қўпол хатога йўл қўяди: биринчидан, табиат ва нафосат байрами бўлмиш Наврўзи олам диний маросим, деб эълон қилин-

ди. Иккинчидан, кўпчилик Шарқ халқларининг байналмилал байрами бўлмиш Наврўз фақат ўзбеклар байрамидир, деганга ўхшаш дудмал гап расман тарқатилди. Учинчидан, шахсга сизиниш ва Улуғ Ватан уруши даври сингари пурриёзат йилларда Наврўз кейинги планга ўтиб, кўпроқ оилавий байрам сифатида нишонланар эди. Бизнинг нопок вакиламиз ана шу фактни суиистеъмол қилиб ва атайин сохталаштириб: «1960 йилларгача бизда Наврўз байрам қилинмас эди, демак, ҳозир ҳам бу байрамни оммавий маросим сифатида нишонлаш шарт эмас!» демоқчи бўлди.

Ҳақиқатан ҳам, 1967 йилнинг март ойида «Наука и религия» номли Бутуниттифоқ журналининг 3-сонида боқулик мутахассис С. Ашурова «Бизнинг уйимизда байрам» сарлавҳали мақоласини чоп этиб, бунда Наврўзнинг қадимдан оилавий байрам эканлигини, кўпчилик Шарқ халқларига азиз бўлиб қолган бу байрамга баъзи миллатлар, масалан, озарбойжон ва ўзбек халқлари ўзига хос таъсир этганлигини айтади, зеро, ўзбеклар бу байрамда сумалак қилсалар, озарбойжонлар қўймоқ пиширадилар...

«Ўқитувчи» нашриёти томонидан 1969 йилда нашр этилган каминанинг «Эстетик тарбиянинг баъзи масалалари» номли рисо-ласида С. Ашурованинг баъзи қимматли фикрлари халқимизга ҳавола этилган ва Наврўз байрами қатъиян ёқлаб чиқилган эди... Муайян маънода худди шунинг учун, бу рисола, ҳар хил тескари хуружлар ва ғайри-илмий баҳоларга дучор этилган эди. Хайриятки, халқ тарихининг, маърифат ва нафосат тарихининг зарварақ саҳифалари ва жозибадор маросимлари табиий йўсинда такрорланиб туради. Худди шунингдек, халқ ва она табиат нафосатининг илҳомбахш воқеа-ҳодисаларига илғор олимлар ва санъаткорлар томонидан бўладиган ардоқли муносабатлар ҳам, турли тазйиқ ва зугумларга қарамай такрорланиб туради. Наврўзи олам баҳсида ҳам худди шундай бўлди. Бизнинг Наврўз хусусида зикр этилган фикримиздан қарийб 20 йил кейин, яъни 1986 йилнинг мартда «Азия и Африка сегодня» номли иттифоқ журналида тарих фанлари доктори Д. М. Еремеевнинг «Деҳқонларнинг баҳорий байрами» сарлавҳали мақоласи чоп этилди.

Бу мақолада ҳам Наврўз байрамининг мазмуни диний унсурдан бегоналиги, бу байрам материалистик тарбияга хизмат қилиши мумкинлиги, айни пайтда бу байрам деҳқонларнинг баҳорий меҳнат фаолиятининг бошланиш маросими ҳам эканлиги қайд этилган. Унда баён этилишича, Наврўзи оламининг бош қахрамони дин ёки руҳонийлар эмас, балки меҳнаткаш халқнинг ўзидир. Зеро, ислом дини бу маросимга сезиларли таъсир ўтказгандан кейин ҳам Наврўз маросимларида бирор диний тадбир ўтказиш жорий этилмаган. Аксинча, Наврўз байрамининг бошида ризқ-рўз ва ҳосил сарқори Бободехқон ёки Деҳқонбобо туради. Европача Қорбобо, қорга нисбат бериб, оқ тўн кийса, Деҳқонбобо баҳорий рангга нисбат бериб, яшил чопон кияди. Қорбобога Қорқиз ярашгандек, яшиллик, ялпизлар, сабзалар, бойчечаклар, лолалар, анвойи гуллар маликаси бўлмиш

Байрам

Баҳорқиз (Баҳорой, Баҳорхон) Деҳқонбобонинг муносиб набирасидир. Бунда Деҳқонбобо меҳнаткаш ва ижодкор эркаклар (боболар ва оталар, акалар ва укалар) рамзи бўлса, Баҳорхон покдомон, заҳматкаш, заковатпеша ва санъаткор момоларимиз, оналаримиз, опаларимиз, вафодор маҳбубаларимиз ва меҳрибон қизларимиз образидир. Чиндан ҳам, шоирлар илҳомининг баҳорда мавж уриши бежиз эмас-да! Мавлоно Фурқат ёзгандек:

*Баҳор айёмида гулгашт этарга бир чаман бўлса,
Қилурга шарҳи ҳол, аҳли муҳаббат икки тан бўлса.*

*Киши тўбию кавсар, жаннату ризвонни не қилсун,
Жаҳон айвонида ҳосил бу янглиг анжуман бўлса?!*

Кўриниб турибдики, Фурқат ҳам Наврўзи олам нафосатини диний афсоналарда олға сурилган жаннату ризвон нафосатидан афзал деб куйлапти. Модомики, шундай экан, Наврўзи оламни «Навбахор» деб аташга уриниш мутлақо хатодир. Чунки, «Наврўз» дегани тожикча, «янги кун» — янги йилнинг бошланиши демакдир. Наврўз байрами Зебуннисо, Нодирбаггим, Увайсий, Маҳзуна, Дилшод Барно, Анбар Отинлар учун, яъни муҳтарама Баҳорхонлар учун қандай ардоқли бўлса, Бободехқонлар — эркаклар учун ҳам шундай бебаҳодир.

Наврўз байрами Деҳқонбоболар, яъни Навойлар, Бобурлар, Машраблар, Муқимийлар, Фурқатлар, эндиликда эса, бизга замондош шоирлар боқий илҳом олмоқдалар. Зеро, Наврўзи олам фақат баҳор байрамининг эмас, айна чоқда у табиат ва меҳнат, спорт ва ижодкорлик, одамийлик ва меҳмондўстлик, дўстлик ва тотувлик, эзгулик ва меҳрибонлик, гўзаллик ва нафосат, шафқат ва санъат байрами ҳамдир.

Баҳсимизнинг бир муҳим нуқтаси шундаки, ўтмишда ҳам, ҳозир ҳам халқнинг илғор урф-одатларига диний тус бериб, уларни дин мулкига айлантиришга уриниш мутасиб ва устомон шахсларнинг мафкура майдонидаги ўзига хос усулларидандир. Хўш, Наврўз байрамида бирор диний тадбир эмас, балки ҳазил-мутойибалар, беғубор шодлик, шўх қўшиқлар, гулхан ёқиш, гулхан атрофида рақслар, бойчечак териш, гул сайли, кураш, чавандозлик, улоқ, сумалак пишириш, меҳмондўстлик сингари халқ эстетик ва бадий фаолияти авжга чиқишини қайси маълумотли одам билмайди! Шак-шубҳасизки, Наврўз байрами ҳеч қачон, ҳатто Ўрта асрларда ҳам тўлиқ диний тусга кирмаган. Ахир, бунда саркор бирор руҳоний эмас, балки, заҳматкаш Деҳқон бободир!

Масаланинг яна бир нозик жойи шундаки, турли қардош ва қўшни халқлар Наврўз байрамини турлича таъсир ўтказиб, ўз миллий тарихи, ҳаёт тарзи ва касбу қирғига мос ҳолда айрим ўзгаришлар киритган бўлишлари мумкин. Аммо бу хил жузъий-миллий белгилар туфайли Наврўзи олам ўз муштарак, умумий, табиий, байналмилал мазмундан бегона бўлиб қолган эмас. Бошқачароқ айтганда, Наврўз байрамининг муштарак миллатлараро, табиат ва меҳнатга хос умумий мазмуни байналмилал руҳдодир. Бу мазмун айрим тожикча ёки афғонча, ўзбекча ёки озарбойжонча миллий хусусиятларга

нисбатан белгиловчи омилдир, хал қилувчи кучдир. Демак, Наврўзи оламни соф миллий ўзбекча байрам деб англаш — бу маросимнинг маъносини сохталаштиришдир, бу хил қараш байналмилалчиликка қарши чиқиш билан баравардир.

Ахир, Наврўз халқчил, эркин, демократик ва инсонпарвар маросимдир. Заҳматкаш халқ ва мазлум синфлар бу байрам асосида ўз дилларидаги ғам-андуҳни бир-бирларига изҳор этганлар, нафосат, санъат ва адабиётдан, миллий спорт намуналаридан биргаликда, жамоат бўлиб баҳраманд бўлганлар. Лекин файзиёб бу халқ байрами ҳеч қачон исёнкор маросим бўлмаган, бунда асосий негиз меҳнат ва ижоднинг, ҳазил ва шодликнинг, одамийлик ва инсонпарварликнинг, шафқат ва меҳрибонликнинг, муҳаббат ва садоқатнинг бошланишидир. Бу умидбахш ва орзуларга тўла ибтидо — гўзаллик ва нафосат тантанасининг бетакрор рамзидир, шу гўзаллик ва нафосатнинг янги йилдаги дастлабки баравж намойишидир, бўлажак шундай саодатли тантаналар даракчиси дир. Бинобарин, ижод, эзгулик, одамийлик, санъат, адабиёт, шодлик ва муҳаббат тантанаси бўлмиш Наврўзи оламнинг бир муҳим мазмуни умумбашарий нафосатдир. Боболаримиз бу байрамни кашф этар эканлар, гўзаллик ва нафосат қонунларига кўра ижод қилганлар.

Юқорида зикр этилган муҳокамалардан чиқадиган яна бир хулоса шундан иборатки, Наврўз байрами, совет ватанпарварлиги ва социалистик байналмилалчиликнинг муқад-

дас ақидалари билан чамбарчас боғлиқдир. Шу билан бирга Наврўз она табиат нафосати ва меҳнатсеварлик билан узвий алоқадор бўлган маросимдир. Она табиат эса, она Ватанмизнинг барқарор замиридир. Она табиат ва унинг нафосатига чексиз меҳру муҳаббат бўлмаган кишида совет ватанпарварлиги қудратли ахлоқий ва эстетик эътиқодга айланиши ҳам амри маҳолдир.

Халқ тарихининг бир таркибий қисми бўлмиш илғор урф-одатлар, жумладан, Наврўз байрами, ҳозирги кўп миллатли советлар Ўзбекистонда халқлар дўстлиги, байналмилалчилик, қайта қуриш ва эстетик раванққа хизмат қилади. Зотан, КПСС Марказий Комитетининг 1988 йил февраль пленумида алоҳида таъкидланганидек: «Ҳар бир халқнинг кадр-қиммати, шон-шарафи, маданияти, тили, тарихи чуқур ҳурмат қилинган, улар ўртасида кенг мулоқотда бўлинган тақдирдагина чинакам интернационализм, халқларнинг чинакам дўстлиги бўлиши мумкин».

Совет тузумига, совет халқларига, ленинчи партиямизга хос бўлган социалистик байналмилалчилик Наврўз байрамининг табиий умумбашарий мазмунини янада бойитади, уни янги босқичга кўтаради. Шу боисдан ҳозирги қайта қуриш, янгиланиш, демократиялаш жараёнида Наврўз байрами бир вақтнинг ўзида ҳам байналмилал тарбияга, ҳам нафосат тарбиясига, ҳам совет ватанпарварлигига, ҳам ахлоқий тарбияга баббаравар хизмат қила оладиган халқчил ва байналмилал маросимдир.

Наврўз байрамига хос бўлган умумбашарий мазмун ҳар бир қардош ва қўшни халққа мансуб бўлган миллий турмуш тарзи, миллий санъат ва адабиёт, бадий ҳаваскорлик ва миллий спорт сингари миллий хусусиятлар ва шаклий унсурлар билан тобора бойиб, тўлишиб бораверади. Хуллас, Наврўз байрамида умумбашарий мазмун билан миллий шаклнинг ривожланувчан, ажралмас бирлигини кўрамиз: бу мазмун ва шакл бир-бирига мутаносиб бўлиб, миллий шакллар (миллий рақслар, қўшиқлар, мушоира, миллий кураш, улоқ, чавандозлик, сумалак, лола сайли ва ҳоказо) ўз мазмунига хизмат қилади. Бунда хал қилувчи, белгиловчи, етакчи омил Наврўзи оламнинг халқлар дўстлиги ва инқилобий ижодкорлик негизидан ривож топиб бораётган ҳам умумбашарий, ҳам байналмилал мазмунидир.

Қардош Тожикистонда миллий анъаналарга ҳурмат ва садоқат билан ёндашадилар. Суратда: Ленин ноҳиясидаги умумий овқатланиш муассасаси ошпази Ўлмасой Усмонова «Наврўз» дастурхонига ўзи ёпган нонни тортиқ қилди.

Б. Юсупов сурати
(ЎзТАГ)

Ўзбекистон, қезанча...

МАНЗУМА

1

Тўқсон икки томиримда жон қўпади бу танда,
Дунёнинг қай бурчагида Ўзбекистон, деганда.
Бошимдаги дўппим — олам, баҳри муҳит мисоли,
Ғаним унга кўзин тикса, мен қарчиғай тимсоли.
Бу юрт Райҳон бешигидир, Алишернинг навоси,
Уйғонурман тонгда туйиб Улуғбекнинг нафаси.
Боболарим руҳларига қасд қилганлар паст бўлар,
Катта бўлса, кичик бўлар, тупроқ бўлар, хас бўлар.
Етти иқлим аҳли бу кун Синосига бандадир,
Бошим кўкда гарчи тўним жанда,

жанда, жандадир.
Она юртим, шаънингга кўп мадҳиялар битилган,
Фарзандларинг онгда қолиб, оғуларга тутилган.
Тупроғингга кўзин тиккан арабларни гапирмай,
Чингизхону Ботухону тўнғизларни гапирмай,
Қон ялаган қассоблару жаллобларни гапирмай,
Юртни нимта-нимта қилган

қаллобларни гапирмай.
Тўқсон икки томиримда жон қўпади бу танда,
Дунёнинг қай бурчагида Ўзбекистон, деганда.

2

Тош келганда тош кемириб, сув келганда симириб,
Дўстга дўстман, душманларга муштман — билак шимариб,
Имони бут, болажон халқ — ўғиллиман,

қизлиман,
Қаттиқ ердан қақраб чиққан

бойчечакман — ўзбекман.
Не савдолар кечмагандир бу нуроний бошимдан,
Гоҳи оғу, гоҳи тошлар чиқаверган ошимдан.

Қирғинбарот бошланганда

кўпга келган тўй, дедим,
Ватан шаъни — шаъним, дедим,
Ғанимларни қув, дедим.

Фарзандларим ғолиб қайтди
мағлуб айлаб душманни...

Иўл танобин тортиб келса, чанқаганга чой бердим,
Паноҳ истаб келганларга паноҳимдан жой бердим.

Оч-яланғоч, етим-есир, сақлаб қолай, деб жонни,
Келганида қора тортиб қардош Ўзбекистонни,
Оғзимдаги ошим бердим, яланғочга чопонни,
Дўст расмига содиқ қолдим, сақлаб бурду имонни.
Пахта, шоҳи, кимхобларга жумла жаҳон ўранди,
«Вухородан чиққан тафтим иситди ҳу Уролни».
Волфраму уранларим гард-гард бўлди самода,
Пахта терди гўдақларим дилдираб, қирқ ямоғда.
Топганимни бўлиб бердим, гарча ўзим тўймадим,
Ўз ғанимдан устун қўйиб, халқ ғанини ўйладим.
Нон ўртада, туз ўртада, миннати кўз устида,
Андишага бориб турдим, қилвири сўз устида.
Тўқсон икки томиримда жон қўпади бу танда,
Дунёнинг қай бурчагида Ўзбекистон, деганда.

3

Не савдолар кечмагандир бу нуроний бошимдан,
Гоҳи оғу, гоҳи тошлар чиқаверган ошимдан.
Синаверди, синаверди «Эл оч», деган сазолар,
«План, план», деяверди Ижрокўмга аъзолар.
Аму толди, Сир тўлғонди, дард чўлғади Оролим,
Гармселдан қавжиради менинг ойдай жамолим.
Энди дод, деб қайси тошга урай оқсоч бошимни,
Мадор тўнди, мадад сўнди, туз қоплади лошимни.
Эли учун элашмаган нодонларга суянманг!
Ори учун курашмаган нўёнларга суянманг!
Тирик товон, қилмишлари чаёнларга суянманг!
Нафси ўпқон, эл бузуқи Сионларга суянманг!
Бош ёстиққа етганида билинар дўст сараси,
Бу машойих каромати, битар қалбнинг яраси.
Қаттиқ ердан қақраб чиққан

бойчечакман — ўзбекман,
Имони бут, болажон халқ — ўғиллиман,
қизлиман.

Дардга шифо топғусидир минглаб Барчинойимлар,
Ўғлонларим Алпомишдай бағрим узра от сурар.
Қарвон ўтар, орқасидан ҳуриб қолар лаъинлар,
Боласини боқолмаган қитмир Бронштейнлар...
Тўқсон икки томиримда жон қўпади бу танда,
Дунёнинг қай бурчагида Ўзбекистон, деганда.

Ўзи емай, тутиқурганқур меҳмонини...

СССР халқ депутаты М. Л. Бронштейнга жавоб

Сен бу юртга баҳор чоғи келмагансан,
Қир-адирдан лолаларин термагансан,
Воғларида ҳайратланиб турмагансан,
Олма, ўрик, кишмишларин кўрмагансан,
Кўрганингда, боқиманда, демас эдинг.

Ўзи емай тўйдиргандир меҳмонини,
Қирқ томонга бўлавериб топганини,
Ҳада этиб, олтинга бой маконини,
Бериб қўйиб, бори-будди, имконини,
Елкасига олиб тонгда кетмонини,
Дала-даштда боши оққан деҳқонини,
Кўрганингда, боқиманда, демас эдинг.

Ез чоғида бўлмагансан бу ўлкада,
Саратонда яғринларинг куймаган-да!
Товонгинанг жаз бўлганда тупроғидан,

Паноҳ излаб қолсанг шотут япроғидан,
Ўзбекларни боқиманда, демас эдинг.

Бу ўлканинг меҳнати зўр, азобижон.
Аёлларин томирида ивиди қон.
Унта турса, ўновидан беши омон,
Инсон бўлсанг, шулар ҳаққи, келтир имон,
Дўст бўлсанг гар, боқиманда, демас эдинг.

Вақтин топиб, кузак фасли бир келиб-кет,
Оролқумнинг дарасини айланиб ўт,
Аёзига чидолмасанг мезонларнинг,
Етти яшар «пахтакор»га кел, таъзим эт.
Бу гўдақнинг бўйи-басти гўзадан паст,
Ичган суви оғулидир — сути захар,
«Қувва, қувва» йўталганда қуриб мажол.
Азобидан азоблансанг, туриб саҳар,
«Боқиманда», деган сўзинг қайтариб ол.

ШАРҚ ГУЛИ

Деҳли шаҳрида ўтган йилнинг 14—29 ноябр кунлари халқ истеъмолат буюмларини намойиш этиш бўйича халқаро ярмарка бўлиб ўтди. Унда жумҳуриятимиздаги бир қатор корхоналар қаторида Тошкент шаҳридаги нафис буюмлар ишлаб чиқариладиган «Шарқ гули» ишлаб чиқариш бирлашмасининг маҳсулотлари ҳам намойиш этилди.

— Бизда тайёрланган миллий ўзбек буюмлари, хусусан, палак, сўзана, чойшаб, гул кўрпа, зардевор, турли хил дўппилар, жун тўқима либослар ярмарка қатнашчиларида ва томошабинларда катта қизиқиш уйғотди, — деди бирлашма бош директори Раъно Отажонова сафар хотиралари билан ўртоқлашаркан. — Айниқса, павилиёнимизда миллий руҳда жиҳозлаб безатилган келин уйи ҳинд халқида катта таъсирот қолдирди. Улар ярмарка охирида бирлашмаимизда ишлаб чиқарилган амалий буюмларни ҳавас билан харид қилдилар. Бу биз учун катта маънавий рағбат эди. Биз тегишли фирмалар ва бирлашмалар билан шартномалар туздик.

Дарҳақиқат, «Шарқ гули» бирлашмаси жумҳуриятимиз маҳаллий саноат ишлаб чиқаришида муҳим салмоққа эга бўлган йирик корхоналардан биридир. Унда қарийб тўрт минг нафар хотин-қиз меҳнат қилади. Шаҳримизнинг маҳаллий аҳоли зич яшайдиган жойларида бирлашма бўлимлари ташкил этилган. Буларга маҳаллалардаги иш билан таъминланмаган аёллар меҳнатга жалб этилган. Масалан, Оқтепа маҳалласидаги рўмолчилик, Сағбон кўчасидаги дўппичилик каби бўлимлар орқали асосан оилавий шароитига кўра корхонага қатнаб ишлаш имкониятига эга бўлмаганлар юмуш билан таъминланганлар. Умуман, бирлашма ҳисобида ҳозир бир ярим минг нафардан ошқроқ хотин-қизлар уйда ишлашмоқдалар.

Бирлашмада меҳнат интизоми ва иш шароити яхши ташкил этилганлиги учун ҳам ўтган йилги режа олдинги йилга нисбатан 1 миллион 200 минг сўмга ошириб бажарилди.

Журналимиз сураткаши Рихситилла Нуриимбобов туширган тасвирларда ҳам бирлашма фаолиятининг турли қирралари ўз аксини топган. 1. В. И. Ленин ордени нишондори Саодат Тоҳирова (чапдан), бирлашма бош директори Раъно Отажонова ва ёш илғор ишчилар Муҳайё Абдуллаева, Дилбар Дадабоева эртанги режалар ҳақида суҳбатлашмоқда. 2. Илғор попочи Муқаддас Зиёева. 3. Миллий жиҳозланган келин уйи.

Р. Нуриимбобов суратлари.

Мир Алишер Навоий
туғилган куннинг
550 йиллиги
олдидан

Дарвозабоннинг доно қизи

Кунлардан бир куни Султон Суюн билан Мирали хазинадаги китоблардан бирини ўқиб ўтиришса, жуда қизиқарли жойи чиқиб қолибди. Султон Суюннинг отаси бир вақтлар думли юлдуз туққанлигини, Султон Суюн билан Миралидан бошқа яна икки нафар қиз дунёга келганлигини тилла муқовали, ипак қоғозли шоҳкитобга ёзиб қолдиртирган экан. Шу кундан бошлаб ўша қизларнинг ишқу муҳаббати Султон Суюн билан Миралининг кўнглини ўртай бошлабди. Аммо қизларнинг на исми, на турар жойи маълум бўлмаганлигидан, уларни топиш амри маҳол экан. Қизларни излашда ақл-идрок билан бирорта тадбир ишлатиш зарурлигини тушунган Султон Суюн «бир вақтлар Хева билан Тошовуз вилоятларига юборган фармонига ўхшаш фармон чиқарсак қандай бўларкин?», деб Миралига маслаҳат солибди. Мирали бунга эътироз билдириб:

— Шоҳим, қиз кўнгли қизил гул, дейдилар. Нозанинларнинг табиати ҳам ўта нозик бўлади. Бунақанги ўринсиз фармон эса, уларнинг дилига озор етказиши турган гап. Эскилардан қолган бир нақл бор, яхши гап билан илон инидан чиқар, деган. Шунинг учун уларни ё ширин сўз билан излаб топмоқ керак ёки бирор кимсани ноҳақ ҳақоратлаганимизни эл кўзига кўрсатиб, уларни тилантирмоқ керак.

Миралининг топқирлигидан Султон Суюн ҳам беҳад мамнун бўлиб, икки ясовулни чақиртирибди-да:

— Сиз бир даёв йигитни топинг-да, қўлини орқасига боғлаб, олдингизга солиб, шаҳарнинг жинкўчаю кенг кўчаларидан, регистон-у чорсуларидан, бари гузарларидан айлантириб чиқинг. Кета-кетгунча бошига қамчи ёг-

Улуг ўзбек шоири Алишер Навоий ғазалётини туркий тилда сўзлашувчи турли халқлар бирдек севиб ўқишади. Ҳатто сўз санъатининг фусункор мўъжизаларига айланган бебаҳо дурдоналар яратган бу буюк истеъдод соҳиби ҳақида ҳар хил ривоят ва ҳикоятлар ҳам тўқилган.

Туркман фольклорида ҳам Алишер Навоий — Мирали ҳақидаги ўнлаб ривоятлар, нақллар мавжуд. Таниқли ёзувчи Берди Кербобоев халқ орасида кенг тарқалган ана шу ҳикоятларни тўплаб, бадий жиҳатдан қайта ишлаб чиққан эди. Натижада Мирали ва Султон Суюн (Ҳусайн Бойқаро) ҳақидаги ривоятлар туркуми юзага келди. Бу ривоятлар «Мирали» номи билан 1948 йилда алоҳида китоб ҳолида нашр қилинди, кейинчалик ёзувчи таянган асарларининг 1959 йилда чоп этилган IV жилдга ҳам киритилди.

Туркман ривоятларида Мирали олижаноб инсон, улус дарди учун курашувчи фидокор, адолатпарвар ва доно вазир, нозиктаъб сўз устаси сифатида тасвирланади. Қардош ўзбек элининг улуг шоирига бўлган самимий муҳаббат рамзига айланиб кетган туркман ривоятларидан айримларини эътиборингизга тақдим этамиз.

Маматқул ЖўРАЕВ,
филология фанлари номзоди

дириб, юрак-бағрини доғланг, дод-фарёдигаюм қарамай ураверинг. Кимда-ким бу йигитнинг аҳволига ачиниб, бу бечорани нега ураяпсанлар, деб сўраса, унақа одам билан ишингиз бўлмасин. Фуқароларимиз орасида бу ишни маъқуллайдигани чиқиб қолса, уни зудлик билан менинг қошимга олиб келинг! — деб буюрибди.

Ясовул халқига подшо амри бўлса кифоя, улар кўчадан бир чопони йиртиқ косиб йигитни тугтиб олиб, Султон Суюн айтгандан ҳам зиёда қилиб, кўчама-кўча ҳайдаб олиб ўта бошлабдилар. Бегуноҳ йигитнинг зорига чидай олмаган одамлар:

— Ҳой, ясовуллар! Бу банди мўминнинг гуноҳи нима?! У бечорани нега ураяпсизлар? — деб сўрашса, ясовуллар:

— Эй халойиқ! Бу йигит ҳар доим биз буюрган ишнингина қилади. Унинг бундан бошқа айби йўқ, — деб жавоб беришибди. Одамлар:

— Эл-юртда айтилган юмушни бажармаган одамни жазолаш расм бўлганини биламиз. Аммо айтган ишни қилган кишининг калтак еганини умримиз бино бўлиб эшитмаганмиз. Бу ишингиз инсофдан эмас! — деб ясовулларнинг орқасидан ер муштлаб қарғаб қолаверибдилар.

Хуллас, икки ясовул эрта оқшомдан то шомгача пойу пиёда гузар айланишса-да, уларнинг ишини маъқуллаб, баракалла дейдиган бирортаям одам топилмабди. Улар ҳориб-чарчаб, шаҳар чеккасидаги кўчалардан бирининг одоғига етиб борибдилар. Йигитни уриб-суриб бораётган ясовуллар кечга яқин нон ёпиш учун тандир қиздираётган бир аёлнинг уйи ёнидан ўтиб қолиблар. Аёл ясовулларнинг қамчиси зарбидан бадани мўматалоқ бўлиб кетган йигитга юраги ачишиб:

— Бўйингизга қоқиндиқ, сар-

боз болаларим! Бу йигитнинг ёш жонига раҳм қилинглар! Не айби учун бу шўрликни шу кўйга солдингизлар? — дебди.

— Бу йигит ҳамиша қил деган ишни қилади, шунинг учун ураямиз!

— Вой, мен ўлай, бу қанақаси бўлди?! Одамлар буюрилган ишни қилмагани урадилар, сизлар бўлса айтилган ишни қилган одамни бунча хўрлайсизлар. Шунчалик ҳам ноинсофлик бўладими ахир?!

Бу аёлнинг ёнида бўйи етган қизи ҳам турган экан, у гапга аралашиб, ясовулларнинг тарафини олибди:

— Йўқ, она, булар жудаюм тўғри иш қилишяпти. Қачонгача бировга ҳамма ишни айтиб қилдирасиз, юмушларни ўзидан билиб қилавермайдиган ношуд одамнинг жазаси шу!

Ясовуллар подшо айтганидай қилиб, аёлнинг қизини саройга олиб кетадиган бўлишибди. Шунда ҳалиги аёл қутилмаган бу қолдан ҳангу манг бўлиб, қизига дебди:

— Эҳ, қизгинам-ей, тилингни тийсанг бўлмасмиди, а?! Тил югуриги бошга бало деб айтмаганмидим ахир?!

Қиз эса кулимсираб:

— Онажон, мендан кўнглингни тўқ бўлсин. Тилдан бошга балоюм келади, бахт ҳам келади, — дебди-да, ясовулларнинг олдига тушиб, подшо ҳузурига йўл олибди.

Икки ўрим тим қора сочлари думли юлдуз қуйруғидай тўлғо-ниб турган соҳибжамол қизга бир нафас разм солиб турган Султон Суюн:

— Яхши қиз, бизнинг ноҳақ буйруғимизни ҳақ дейишининг боиси нимада? — деб сўрабди.

Қиз:

— Бунинг сабаби Султон Суюн билан Мирали адолат тахтида турганларида салтанатда ноҳақ иш қилинмаслигини билганимдир, — деб жавоб берибди.

— Сенинча, ҳамиша буйруққа қараб иш қилишга одатланиб қолган кишини жазолаш тўғри экан-да?!

— Ўз ақл-у фаросати билан иш қилмайдиган одамдан давлатга не фойда? Унақалар аслида, бундан оғирроқ жазога лойиқдурлар, — дебди қиз.

Султон Суюн қизнинг ақлига қойил қолиб, унга ўз кўнглидаги пинҳон орзуларини қандай қилиб билдиришнинг иложини топпмай, мўлтираганча Миралига қарабди. Султоннинг кўнглидагини кўзидан билишга ўрганиб кетган Мирали дўстининг ниятини дарров сезиб, қизга савол берибди:

— Эй, кўзлари шаҳло қиз! Султон Суюннинг кўнглида биттаю битта армони бўлсаю, унинг рўёбга чиқиши фақат сенга боғлиқ бўлса. Ўз илтифотинг ила унинг дилини равшан қилармидинг?

— Қўлимдан келса, жон устига! Султон Суюннинг юрган йўлидаги тупроқ ҳам кўзимга сурмаю сулаймондай азиз. Аммо бахт менга насиб этмас, ахир мен подшозодалар авлодидан эмасман, бир камбағал дарвозабоннинг сағириман, холос!

— Султонимиз шаҳар дарвозасининг калитини отангга ишониб топширган бўлсалар, кўнгил саройининг қулфи-калитига сендек зебо қиз эғалик қилишини истайдилар, — дебди Мирали.

Қиз Султон Суюн билан Миралига таъзим бажо келтирибди.

Мирали билан Султон Суюн

О таси ўлгандан кейин салтанат тахтига ўтирган Султон Суюн ўзига яхши суҳбатдош, оромжон улфат топиш учун эл ичини кезиб чиқибди.

Ясатилган бедов от устида боши жиғали шаҳзоданинг келаётганини кўрган Мирали ўзини билмаганликка солиб, ҳожатга ўтирганнамо ҳолатда бошини қуйи солганча қўлидаги нониқоқини еб ўтираверишди. Ора-сира липпасидан, чопонининг астаридан тугиб олган битини тирноқлари орасига олиб эзиб қўяркан. Миралини бу ҳолатда кўрган Султон Суюн ҳайрон бўлиб, отининг жилловини тортибди-да, йигитга юзланиб, сўрабди:

— Эй, йигит, бу қанақа ўтириш?

Мирали бошини кўтармай ўзиши билан машғул бўлиб, дебди:

— Қанақа ўтирганимни кўряпсизми?

— Кўрганимдан кейин сўрадим-да, — дебди шаҳзода.

Мирали шаҳзодага қараб:

— Янгини солиб, эскисини чиқаряпман, шу орада душман ҳам овляпман, — дебди.

— Сизнинг уйингиз қаерда?

— Ҳу ана шу қишлоқнинг қибла томонидаги қирқ найзали кунгурадор уй бизники.

— Уйингизга борсам, мени меҳмон қиласизми? — дебди Султон Суюн.

Мирали:

— Эй, шаҳзода, кўнглингизга олмангу, сиз шаҳарда ўсганингиз учунми, халқингизнинг урф-одатларидан беҳабар экансиз. Туркман халқининг меҳмон отангдан улуг деган нақлини эшитганмисиз? Биз меҳмонни бошимизга кўтариб ҳурмат қиламиз, — дебди.

— Уйингизга борсам, яхшилаб кутиб оласизларми? — дея сўрабди шаҳзода.

— Хотиржам бўлинг, шаҳзодам! Визнинг қуйруғи калта ола кўппагимиз бор, ўзиям жуда меҳмоннавоз, шунақа қадр билгич денг. Меҳмон келаётганини кўрди дегунча ярим йўлданок қарши олади, жонивор, — дебди Мирали.

Шаҳзода сўрабди:

— Менга атаб мол-қол сўясизми?

— Топсак бирни, топмасак иккинни сўямиз, — дебди Мирали.

Султон Суюн Миралининг гапига тушунолмади, яна савол берди:

— Бу қанақаси бўлди, йигит? Битта молни эплаб тополмаган одам қандай қилиб иккитани сўяди, ахир?

— Шохим, ҳамсоядан сўраб-суриштириб бирорта қўй топсак, қарз-ҳавола қилиб бўлсаям, олиб сўямиз. Агар топилмаса, ўзимизнинг битта бўғоз эчкимиз

бор эди, ўшани сўйиб меҳмон қиламиз-да, — дебди Мирали.

Миралининг гаплари, ўзини тутиши, ақлу фаросати шаҳзодага маъқул бўлиб, у бу йигитни ёқтириб қолибди. Шаҳзода ўзи излаб юрган донишманд йигитни топганига димоғи чоғ бўлиб, ўзича: «Агар мен шу йигитни ўз ёнимга олиб бориб, у билан ёрдамлашиб ҳам олсам, кейин сираям ичим қисмайди. Бунинг гапга чечанлигидан, диловарлигидан кўп нарсаларни ўрганиб ҳам олардим. Ана шунда ҳеч кимдан гап-даям, ақлдаям қолишмайдиган бўламан», деб ўйлабди. Сўнгра Миралига қараб мулойимлик ила:

— Эй, яхши йигит, исмингиз нима? — деб сўрабди.

— Мирали, — деб жавоб берибди йигит.

— Жуда яхши, менинг отим Султон Суюн. Бир кўрган таниш, икки кўрган билиш деган гаплар бор, келинг, энди иккимиз қиёматлик дўст бўлайлик.

Мирали аввал Султон Суюннинг юлдузни кўзлаган аргумоғига, бўй-бастига, шаҳзодаларга хос кийим-бошига разм солибди-да, кейин ўзининг ғарибона чопонига кўз қирини ташлабди, энгининг йиртиғини бекитиб туриб, дебди:

— Шаҳзода, мени авф этинг! Дўстлик яхши нарса, аммо туркманнинг тенг-тенги билан деган гапи бор. Сизнинг кўнглингиз жудаём нозик, мен эсам бир тўпори қишлоқ одами бўлсам. Иккимизнинг дўстлигимиз қўй билан қашқирнинг дўстлигига ўхшаб қолмайдимикан деб қўрқаман.

Мирали қанча бўйин товламасин, Султон Суюн уни қўярда-қўймай ўзи билан бирга саройга олиб кетибди. Шундай қилиб, Мирали билан Султон иккиси бир саройда яшаб, бир товоқдан таом еб, бир муллада ўқиб, савод чиқариб олишибди. Кўшкдаги ҳаёти қанчалик яхши бўлишига қарамасдан, «товушқонга ўзининг турилган тепаси азиз» деганларидек, Мирали ҳам ўзининг фақир кулбасини, кенг далаю қирларини, сўлим қишлоғида қолган ўзидек оддий ва меҳнаткаш дўстларини сира унутолмабди. Бунинг устига Миралининг камбағалпарварлигидан, раҳмдиллигидан Султон Суюннинг гаши келиб юракдан, ахири бир куни шу масалада уларнинг гапи қочиб қолибди. Султон Суюн Миралига аччиқ қилиб:

— Сен исқирт, энгининг йиртиғини, кўйлагингнинг битини унутдингми дарров!? Мен бўлмаганимда аллақачон очингдан тиришиб ўлиб кетар эдинг. Сени мен боқиб одам қилдим, энди тилинг чиқиб, менга ақл ўргатадиган бўлиб қолдингми? — дебди.

Мирали Султон Суюннинг жаҳли чиққанида ақли қочишини билиб, унга гап қайтармабди.

Аммо миннатли ошдан беминнат тош яхши деб ўйлаган Мирали пайт топиб, саройдан чиқиб кетибди. Орадан бир неча кун ўтгач, Султон Суюн ўз дўстини ноўрин хафа қилганига юз минг пушаймонлар қилиб, ёлғизлик азобидан тоза қийналибди. У Миралига жуда ўрганиб қолган экан-да, усиз сиқилавериш, ич-этини еб қўяёзибди. Сўнгра Миралини ахтариб Ҳирот теварагини, Бухоро туманларини, Марв даштларини кезиб чиқибди, аммо ҳеч қаердан Миралининг дарагини топмабди.

Султон Суюн ўз кўргонига қайтиб келганидан сўнг Миралини йўқотиб қўйганидан кўнгли чўкиб, хонанишин бўлиб олибди-да, бағрини намга бериб ётди. У кўп ўйлабди, ахири балки Мирали Хева, Тошовуз томонларда юргандир, деган хаёлга бориб, бир тадбир ўйлаб топибди. «Агар Мирали чиндан ҳам ўша тарафларда юрган бўлса, одам зоти етти ухлаб тушига кирмаган бир фармони олий чиқармоқ керак. Ақли расо Мирали менинг бундай бемаъни фармонимни эшитиб

отларини ётоғидан чиқармай қўйибди. Таблада офтоб кўрмай диққинафас бўлиб ётган байталларнинг кўпи ўла бошлабди. Одамларнинг аҳволи кундан-кун оғирлашаётганини кўрган Мирали подшонинг найрангини сезиб, овулдошларига дебди:

— Биродарлар, менга беш-ўнта қўй топиб беринглар, мен сизларни шу бемаза фармон балосидан халос қилайин!

Миралининг тадбиркорлигига ишонган одамлар бор-йўқ молини тўплаб, унга бир сурув қилиб берибдилар. Мирали қўйларини олдига солиб, Ҳирот қайда-сан, деб йўлга равона бўлибди. Ҳиротга бир манзил қолганида, Миралининг қўйларига бўри оралибди, ҳаш-паш дегунча қашқирлар сурувини бўлиб ташлашибди. Шунда Мирали Ҳирот томонга қараб:

— Ҳой, Олабой ҳов! Оқбой ҳов! Қоровой ҳов! — деб қичқирибди.

Мирали жонининг бориша, қанча зўр бериб чақирмасин, Ҳирот итларидан биттасиям унга ёрдамга келмабди.

Рисом Т. Саъдулла.

қолса, унга чидаб туролмас, иншоолло, қаерда бўлса, бир баҳона билан ўзини маълум қилмай қолмайди, барибир ҳузуримга қайтиб келади», деб ўйлаган Султон Суюн фармонбардорини чақиртириб, фармон битдирибди:

«Хева, Тошовуз вилоятларида истиқомат қилувчи фуқароларга фармони олий! Мен ким, султони соҳибқирон Султон Суюн, сиз фуқароларимга сўзим шуки, сизнинг сассиқ байталларингизнинг исидан менинг табладаги бедов отларим тек туролмай қолди. Шу боис сизга шоҳлик ҳукмим шу эрур: кимда-ким ўз байталини далага чиқазиб журъат этса, ўша байтал эгасининг ҳам, юрт оғасининг ҳам кўзига нил торттираман!»

Фармон чиққач, Султон Суюннинг газабидан кўрққан фуқаро

қўйларидан айрилган Мирали таёғини судраб, шўппайиб Ҳиротга кириб борибди. У кўчама-кўча юриб, олдидан чиққан итни тирқиратиб ура бошлабди. Буни кўрган ит эгалари:

— Бир аҳмоқ чўпон эсини еганми ё жинни-пинни бўлганми, шаҳримиз итларини бесабаб урапти. Олампаноҳнинг ўзлари уни тийиб қўймасалар, у Ҳиротдаги ҳамма итларга қирғин солади, — деб Султон Суюнга арз қилибдилар.

Султон Суюн тўрт ясовулга буйруқ берибди, мулозимлар офтоб нури ерга тушмай туриб, Миралини топиб олибдилар-да, ур калтак-сур калтак қилиб, олдида солиб саройга ҳайдаб келибдилар. Йўл азоби — гўр азоби деганларидек, узок йўлдан ҳориб-чарчаб келган Мирали озиб-тўзиб кетганлигидан подшо уни

Тилимиз- Ғуруримиз

Қайта қуриш, ошкоралик шарофати билан ўзбек тилига Давлат тили мақоми берилиши шунчаки расмий ҳол эмас, балки тилимизга бўлган муҳаббатимизнинг ёрқин намунаси ҳамдир. Эндиликда тилимиз тўла мустақилликка эришиши ва ижтимоий ҳаётимизга амалий тадбиқ қилиниши учун ҳар ким ўз ҳиссасини қўшмоғи лозим.

Мана бир неча ойдирки, она тилимизга доир бўлган барча муаммолар нуфузли идоралар, матбуот, радио-телевидение, дорилфунун, сабоқхоналарда турли муҳокамаю мунозараларда ўртага ташланиб, ечимлари қидирилаётир. Хайриятки, луғатимиз хазинасидаги эътибордан четда қолган, узоқни кўролмайдиган айрим тилшунос олимлар таъбири билан айтганда, «эскирган», «ўз хусусиятини йўқотган», «тарихий сўзга айланган» сўзларимиз «тилга» кириб, забонларимиз янгича руҳда жарангламоқда. Бу ҳолни, айниқса, кундалик матбуот, радио-телевидение орқали берилаётган хабарларда кузатиш мумкин. Аммо ҳали олдинда ечимини кутаётган муаммолар талайгина.

Шундай муаммолардан бири — талаффуз масаласидир. Бир неча йиллардан бери «янги» сўзларга қучоқ очиб, ўз сўзларимизни йўқотаётганлигимиз камдек, ўз талаффузимизга лоқайдлик билан қараб келдик. Яъни, истемолга кирган «байналмилал» ва бошқа хорижий сўзларни қандай бўлса (ҳам оғзаки, ҳам ёзмада) шундайлигича қабул қилиб, чиройли нутқларда, бадиий адабиётларда оммалаштириб юбордик. Масалан, «район», «комитет», «область», «профессор» каби. Тўғри, баъзи ҳоллардагина (суҳбат, мулоқотларда) ўз лаҳжамизда истемол қиламиз, бироқ тарихга, намунага айланган ёзувларимизда-чи? Оқибатда ўз талаффузимизни йўқотиб қўйдик.

Шу ўринда рус халқидан ўртак олсак арзийди. Улар четдан олинган ҳеч бир бадҳазм сўзни шундайлигича қабул қилиб олмайдилар, дарров ўз талаффузларига мослаштириб оладилар. Бунда кучанишга, ортиқча қаракатга, ташвиқ қилишга ҳожат ҳам қолмайди. Биргина сирғалувчи «ж» ҳарфига портловчи «д» ҳарфини қўшиш орқали талаффуз қилишларини мисол қилиб олиш мумкин: «Жалил — Джалил», «Олимжон — Алимджан», «Одилжон — Адылджан», «Жўра — Джура», «Жаббор — Джафар» ва ҳақозо. Бу ҳол бошқа ҳарфлардан ташкил топган сўзларда ҳам учрайди: «Ғайрат — Гайрат», «Ғиёс — Гиёс», «Ёқуб — Якуб», «Қосим — Касым», «Элдор — Ильдар», «Йўлдош — Юлдаш», «Йўлчи — Юльчи», «Моҳира — Махира», «Ҳошим — Хашым», «Тўра — Тура», «Қашқадарё — Кашқадарь», «Сирдарё — Сырдарь», «Фарғона — Фергана», «Марғилон — Маргилан», «Жиззах — Джизак», «Тошкент — Ташкент» каби. Нафақат бизнинг сўзларимизга, хорижий сўзларга ҳам шундай муносабатдалар: «Жек — Джек», «Жон — Джон», «Эрон — Иран», «Техрон — Тегеран», «Ироқ — Ирак», «Хиндистон — Индия», «Афғонистон — Афганистан», «Тожикистон — Таджикистан», «Мўғулистон — Монголия», «Хитой — Китай», «Ёкутистон — Якутия», «Туркия — Турция» ва ҳақозо. Бир пайтлар биз ҳам «олмон», «фаранг», «масков», «ўрус» деб ишлатганимиз каби улар ҳам ўз талаффузларига тушмайдиган бундай сўзларни осонгина ҳазм қилолмайдилар. Сабаби, уларнинг луғат бойликларида бизда, бошқа мамлакатларда мавжуд бўлган ҳарфлар, оҳанглар, талаффузлар йўқ. Бундан ташқари бундай пала-партишликка миллий ғурурлари ҳам йўл бермайди. Бизда-

чи? Тилимизга хос талаффуз, оҳангларимиз бўлса-да, ҳамон тургунлик йиллари мероси — «байналмилал» чиликдан, рус тилида «тиник ва равшан» сўзлашув услубидан ҳалигача қутулганимиз йўқ. Тўтиқшув каби бир мақомда «сайраш»дан зерикмаяпмиз, аммо миллий талаффузларимиз борасида етарлича бош қотирмаяпмиз. Айниқса, айрим «байналмилал»чи тилшунос олимларимиз тилимизни халта кўчага киритиб, ўзлари ҳамон тил тишлаб ўтиришларига тоқат қилиб бўлмайди. Шу оғриқдан қутулмай туриб, янгича сўзлашув оҳангига мослашиш осонми?

Қизик, нега «Коля» деган исми ўз талаффузимиз, оҳангимизда осонгина қилиб, «Колия», «Оля»ни «Олия», «район»ни «раён», «область»ни «ўблис», «доктор»ни «дўхтир», «образ — ўбраз», «Америка — Омриқо», «Франция — Франгистон», «Германия — Олмония», «Европа — Оврупа», «Греция — Юнонистон», «Хитой — Чин», «Япония — Ёпониён», «Рим — Рум», «Нью-Йорк — Нйў-Ёрк», «Нигерия — Ҳабашистон», «Грузия — Гуржистон», «автомобиль — афтомабил», «тонна — тўнна» деб аташимиз ва шундоқлигича ёзишимиз мумкин эмас?! Ахир биз ўзлаштирилаётган сўзни сўзлаганда ёхуд ёзганда (айниқса матбуот, радио-телевидениеда) уни ўз лаҳжаларида осонгина ҳазм қила олмаётган юрдошларимизни ҳам унутиб қўймаслигимиз керак-ку! Биргина тилшуносликдаги атамаларни-ку қўяверасиз, риёзиёт (математика), ҳандаса (геометрия)даги тенгламаларга ўхшайди — тушуниксиз. Энг оғир шarti — уларни ёдлаш зарурати.

Ана шундай муаммоларни чигаллаштириб турган, талаффузларимизга путур етказётган сабаблардан бири, бу ҳозирги рус алифбоимиздаги «ь» — юмшатиш белгиси ҳамда «ц» ҳарфидир ва улар иштирок этган сўзлар йиғиндисидир. «ь» юмшатиш белгиси русча-байналмилал сўзлардаги юмшоқ ундодан кейин қўйилади. Бу белги сўзларимиздан бутунлай

олиб ташланса ҳам ҳеч нарса ютқазмаган бўламиз — «дунё», «дарё», «ҳадя» сўзларидан «ъ» — айириш белгиси тушириб қолдирилгани каби. Баъзан зарурат туғилганда, ўзлаштириб олиш ҳам мумкин: «фильм — филлим», «батальон — баталиён», «почтальон — почталиён», «медальон — медалиён» сингари.

Энди алифбоимиздаги (рус алифбосида ҳам 24 инчи ҳарф) 24 инчи ҳарф — «Ц» ҳисобланади. (Нима учундир ҳарфларни айнан рус алифбосидагидек ўрни ўрнида жойлаштиришни, айнан қардошларимиз босган издан босишни жуда-жуда хоҳлаймиз). Ушбу ҳарф иштирок этмаган ўзимиздаги ўзлашган сўзларни қўллаш ўринли бўлмасмикин? Масалан, инқилобдан аввал ҳам «Царская Россия»ни «Чор Россияси» деб ўзлаштирилган; «церковь» эса «черков» деб олинган. «Цирк» сўзини ҳеч иккиланмай ўзимизнинг «томошахона» сўзига алмаштириш мумкин. «Сейф» сўзи ўрнида (бизда «цейф» деб айтлади) ўзимиздаги «қимматбаҳо нарса»лар сақланадиган қутича» изоҳини берувчи «зарф» (Огаҳий асарларидан) сўздан фойдаланиш мумкин (Балки «сейф» сўзининг ўзаги аслида «зарф» сўздан келиб чиққандир). Қолган сўзларни ҳам осонгина ўз сўзларимизга алмаштириш мумкин: «циркуль — паргар» (ахир мана шу сўз истемолимизда бўлган-ку), «цивилизация — тараққиёт», «целлофан — сувғоғоз» ва ҳақозолар.

Қоришиқли «ж» ҳарфи (сирғалувчи «ж» ва портловчи «д» ҳарфидан ясалган) ҳам барибир бизнинг талаффузимизга тушмай қолаверган: «жўрнал — журнал», «пожар — пажар», «пржектор — пражектир»; рус алифбосидаги «щ»ни «шч» шаклида, «ы»ни «и» шаклида олсак-да, барибир ўз лаҳжамизда умрбод яшаб қолмади: «овощ» — «овйш», «щётка — чўтка»; «вимпел — вимпэл», «пылесос — пеласос» каби.

Алифбоимизга зўрма-зўраки «байналмилалчилик» руҳи билан киритилган «ь» юмшатиш белгиси ҳамда «ц» ҳарфи ўрнини йўқолиб кетган «нг - н + г = ц», «ў - ө» ва бошқа ҳарфларимиз ҳисобига тўлдиришимиз лозим.

Давлат қонуни ўзбек тилини ҳар томонлама ривожлантиришга, шакллантиришга, эркин қўллашга ундар экан, биз ана шу ҳарф ва сўзларимизнинг асл талаффузларига эътибор бериб, миллий тил ғуруримизни тиклаб олишимиз зарур. Бу ишда тилшуносларимиз фаоллик кўрсатиб, тилимизнинг равнақига равнақ қўшувчи йўқолиб кетган сўзларимиз, талаффузларимиз, ҳарфларимиз асосида луғатлар, дарсликлар, қўлланмалар, адабиётлар яратишлари ва уларни халққа тақдим қилишлари лозим. Токи тилимиз мустақиллиги, сержилолиги ойнадай равшан бўлиб турсин.

Зоир ЗИЁ

таниёлмабди. У чопони қирқ ямоқ бўлиб кетган «чўпон»ни сўроққа тутибди:

— Ўв йигит, сен нега бегуноҳ итларни ураяпсан?

— Шоҳим, уларни бесабаб урмадим, қўргонингиз итларининг ҳаммаси ғирт ялқов. Мен уларни ўз бурчларини бажармаганликлари учун таёқладим, — деб жавоб берибди Мирали.

— Итлар одамидики, уларнинг бурчи бўлса?

— Эй шоҳим, мен сояйи давла-

тингизда ризқимни териб еб юрган бир бечора чўпон эдим. Қўргонингиздан беш чақирим наридаги даштда қўй боқиб юрган эдим, сурувимга бўри оралаб қолди. Мен Ҳирот итларини номаном айтиб чақирдим. Бақиравериб сасларим бўғилиб кетаёзди, лекин номардларнинг бирортасиям қорасини кўрсатмади. Ушанда агар эсон-омон шахри Ҳиротга етиб борсам, чўпоннинг сасини эшитмайдиган қарқулоқ, текинтомоқ итларни ана шу чў-

пон таёғим билан уриб, тилкапора қилиб ташлайман, деб шарт қилган эдим. Шунинг учун еган тузини оқламайдиган саёқ итларнинг додини бериб турганимда мулозимларингиз бошимга қамчи ёғдириб, бу ёққа судраб келишди, — дебди Мирали.

— Сен қанақа аҳмоқ чўпонсанки, шундоқ аркону давлатни алдамоқчи бўлаёпсан? Сенинг сасинг беш манзил жойдан туриб Ҳиротга етиб келарканми? Ўйлаб гапирсанг бўлмайди, ё калланг

оғирлик қилиб қолдими? — дебди Султон Суюн аччиғи келиб.

— Эй, подшоҳи олам! Хева билан Тошовуз байталларининг иси икки ойлик йўлдан Ҳиротга етиб келибдию, наҳотки менинг овозим шундоққина яқин яйловдан туриб эшитилмаса?! — деб сўрабди Мирали.

Буни эшитган Султон Суюн олдида турган киши чўпон эмас, ҳозиржавоб ва доно дўсти Мирали эканлигини билиб, у билан қучоқлашиб кўришибди.

ОСМОНИМИЗ

МУСАФФО БЎЛСИН

Маълумки, табиат муҳофазаси ҳозирги куннинг энг долзарб муаммоларидан бири бўлиб қолди. Вақтида бу масала ижобий ҳал қилинмаса, оқибати ўнглаб бўлмас даражага етади. Сўнги маълумотларга қараганда, мамлакатимизда ҳар йили ҳавога 70 миллион тонна чанг ва зарарли моддалар чиқиб турар ва бунинг оқибатида, айниқса sanoати ривожланган шаҳарлар аҳолисига 500 мингдан ортиқ модда ўз таъсирини ўтказар экан. Мамлакатимизнинг 102 та ана шундай шаҳрида зарарли моддаларнинг ҳаводаги таркиби йўл қўйиладиган даражадан бир неча ўн баравар ошиб кетган. Афсуски, бизнинг жумҳуриятимизда ҳам бундай шаҳарларнинг миқдори кўпайиб бормоқда. Навоий, Чирчиқ, Қўқон, Фарғона, Андижон, Олмалиқ, Оҳангарон, Бухоро шаҳарларидаги кимё, нафтни қайта ишлаш, пахта тозалаш sanoати, қурилиш материаллари sanoати корхоналари, иссиқлик электр корхоналари ҳаво ҳавзасини ифлослантирадиган энг йирик манбалар жумласига киради. Шунинг учун бу корхоналарнинг жойлашувини назорат қилиб, ҳавонинг аҳолини мунтазам текшириб туриш зарур. Афсуски, бундай текшириш қурилмалари жумҳуриятимиздаги мавжуд 124 шаҳарнинг атиги 23 таида бор.

Қадим замонларда ҳам атроф-муҳитнинг инсон аъзоларига таъсирини олимлар билишган ва уларни ижобий ҳал қилиш устида чора-тадбирлар белгилашган. Табобат илмининг асосчиси Абу Али ибн Сино, агар ҳавода чанг ва ғубор бўлмаганда инсон минг йил яшарди, деб бежиз айтмаган. Ҳозирги кунда фан-техника тараққиёти, шаҳарлаштиришнинг (урбанизация) саводсизларча олиб борилиши, кимё sanoатининг режасиз суратда юксак тараққиёти ва унинг маҳсули бўлмиш кимёвий дориларнинг пала-партиш ишлатилиши инсон саломатлигини жуда оғир аҳволга солиб қўйганлигини биз ошкоралик сабабли билмоқдамиз. Илгари мамлакатимизда бу ҳақда жуда тор доиралардагина сўз борар ва бу гаплар ҳам деярли изсиз кетарди.

Ҳозирги қайта қуриш, жамиятимизни руҳан батамом янгилаш даврида жумҳуриятимизнинг пойтахти Тошкент шаҳри ҳавосининг софлик даражаси қандай? Яъни, шаҳар фуқаросининг тоза нафас олишига ёки ўз саломатлигидан беҳавотир яшашга имкон борми?

Кейинги йилларда шаҳар оби-ҳавосининг мусаффолиги учун бир қатор тадбирлар кў-

рилади. 1987 йилги маълумотларга қараганда, Тошкент шаҳри ҳам заҳарли моддалар чидаса бўладиган даражадан ошиб кетган шаҳарлар қаторига киритилган. Кейинги йилларда шаҳарда 300 га яқин чанг ушлайдиган ва газни тозалайдиган sanoат қурилмалари фойдаланишга топширилди ёки қайта таъмирланди. Чунончи, консерва, пахта тозалаш заводлари, гўшт комбинати, саралаш-ювиш фабрикаси, асфальт-бетон ва йўл қурилиши хомашёлари корхонаси шаҳардан четга чиқарилган. Яқинда Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети, Ўзбекистон ССР Олий Совети Президиуми ва Ўзбекистон ССР Министрлар Совети Тошкент шаҳри аҳолисининг ҳаёт таъминотини тубдан яхшилаш ва 1991—1995 йилларда шаҳарнинг тарихий ноҳияларини қайта таъмирлаш ишларини жадаллаштириш бўйича биринчи навбатдаги тадбирлар ҳақида қарор қабул қилдилар. Қайта қуриш шарофати туфайли ушбу ниҳоятда зарур қарор юзга келди. Бу қарорда қайд этилишича, шаҳардаги табиат мувозанатини сақлаб туриш учун зарарли корхоналарни шаҳардан четга чиқариш режалаштирилган. Тошкент вилояти ижроия қўмитасига ва Тошкент шаҳар ижроия қўмитасига ана шу мақсадлар учун тегишли ишларни бошлаш таклиф этилган.

Ҳозирги кунда пойтахтимиз ҳавосига жиддий таъсир кўрсатаётган корхоналар жумласига қуйидагиларни киритиш мумкин: шаҳар транспорти, машинасозлик қурилиши, ёнилги-энергетика, кимё, энгил, озик-овқат sanoати, қурилиш sanoати корхоналари ва турар-жой мавзеларидаги ҳамда халқа йўли атрофида жойлашган ахлатхоналардан чиқаётган ёнғинлар. Шунингдек, буларга яна қуз пайтларида ёндирилаётган хазонларни ҳам киритиш мумкин. Шаҳар ҳавосини ифлослантираётган асосий манбалардан бири транспортдир. Бу масалани ижобий ҳал этиш учун биринчи навбатда шаҳар автотранспортини газ билан ишлашга тўла ўтказиш керак. Бизга маълумки, шаҳримиз кўчаларида кейинги вақтда газ билан ишлайдиган транспорт воситалари кўпаймоқда.

Назаримизда, пойтахтимиз ҳавосининг бузилиш сабабларидан яна бири-шаҳарда дарахлар ва боғларнинг камайиб кетганлигидир. Ҳозирги пайтда баъзи ноҳияларда дарахзорлар жуда кам, борлари ҳам манзарали, парваришга муҳтож. Ҳар йили минг-минглаб пул сарфланиб экилаётган кўчатлар нобуд

бўлмоқда. Аҳолиси икки миллиондан ошган шаҳримизда дам олиш боғлари ва яшил хиёбонлар ҳам бармоқ билан санарли, борлари ҳам эътибордан четда. Ахир, тоза ҳаво манбаи бўлмиш бундай оромгоҳларнинг камлиги кишиларнинг талаб-эҳтиёжини ҳам мутлақо қаноатлантирмайди ва ўзининг табиий «хизмати» билан ҳам шаҳримиз ҳавосини тозалай олмайди. Табиат муҳофазаси билан шуғулланувчи олимларнинг фикрича, иқлимни мўтадиллаштиришда, ҳавони соф тутишда дарахлар муҳим ўрин эгаллайди: улар табиий чанг тутқич вазифасини ўтайди ва шовқин-суронни ҳам камайтиради.

Пойтахтимизнинг шундай биқинида жойлашган Чирчиқ шаҳри sanoатининг тутуни заҳарли чиқиндилари об-ҳавони ифлослантиришнинг асосий манбасидир. У ерда жойлашган кимё sanoати корхоналари шамолга тескари жойлашган. Шу сабабли тоғ томондан эсган шамол Чирчиқ корхоналаридан чиқаётган заҳарли моддалар аралаш тутунни шаҳримизга ҳайдаб келтиради. Айниқса, у ерда «Капролактан» корхонасининг қурилиши вазиятини янада кескинлаштириб юборди.

Ҳа, Шарқ дарвозаси саналган қадимий шаҳримиз тобора халқаро алоқалар шаҳрига айланиб, ҳам маънавий, ҳам жуғрофий жиҳатдан кенгайиб бораёпти. Аммо энг муҳим алоқа йўли — аэропортнинг тобора шаҳар марказида қолиб кетаётгани жиддий муаммолигича турибди. 70-йилларнинг охиридаёқ аэропорт учун жой қидирила бошланган эди. Юқорида айтиб ўтилган Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети, Ўзбекистон ССР Олий Совети Президиуми ва Ўзбекистон ССР Министрлар Советининг Тошкент шаҳрини ободонлаштириш борасидаги қарориде таъкидланишича, аэропортни кўчириш учун Ўзбекистон ССР Министрлар Советининг комиссиясини тузиш ва бу масалани XIII беш йилликда амалга ошириш мўлжалланган. Ҳозирги аэропортнинг бўшайдиган ўрнини ялпи уй-жой қурилиши учун фойдаланиш мўлжалланмоқда.

Аминмизки, жонажон пойтахтимизнинг ўз сиймоси, ўз оби-ҳавосини сақлаб қолишни ҳамма истайди. Аммо бунинг учун истакнинг ўзи камлик қилади. Уйлаймизки, шаҳримизнинг азим меҳмонлари ва меҳмондўст Тошкент аҳли ҳам мана шундай эзгулик ишларига ўз ҳиссаларини қўшадилар.

Ҳосил КАРИМОВ

ЎЗИМИЗНИ АЛДАМАЙЛИК

«Гулистон» журналининг ўтган йил 9-сониде босилган «Нуқсонларимиз сояси» мақоласини ўқиб жуда таъсирландим. Айниқса, кўзбўямачилик, алдоқчилик, хушомад-

гўйлик каби иллатлар ҳақидаги муаллифнинг мулоҳазалари ҳаққоний гап. Мақоладаги: «Ҳа, марказдан келган раҳбарларга, ҳатто вилоят партия комитетларининг биринчи котибларига ҳаётни пардозлаб кўрсатиш иллатидан ҳалиям қутула олганимиз йўқ», деган фикр жуда-жуда тўғри. Мен ўқитувчи сифатида шу жумладан бошлаб мақоланинг то охиригача бўлган қисмини ёзма иш учун текст сифатида танлаб олиб, XI-синфда диктант ёздиртирдим. Мақсад ёшларга бор ҳақиқатни сингдириш эди. Уқувчилар ҳам шу лавҳанинг моҳиятига эътибор беришиб, парчанинг қандай мақоладан олинганли-

ги билан қизиқдилар. Лекин мақолада эътирозли ўринлар ҳам бор: «Хуллас, ҳамма нарса бўяб битилади. Буни кўрган раҳбар, «аҳвол яхши экан» деган тасаввур билан қайтиб кетади», деган мулоҳаза мунозарали. Чунки баъзи ношуд раҳбарларгина бундай кўзбўямачиликларни «кўрмай», «аҳвол яхши экан» деган тасаввурга келишлари мумкин. Шуниси ачинарлики, кўпгина раҳбарлар бундай «усту ялтироқ, ичи қалтироқ қалбакиликнинг барча «сиру асрори»ни яхши билишади-ю, лекин «туя кўрдингми — йўқ» қабилда иш кўришиб, жилмайибгина ўтиб кетаверашади. Шу тарзда «қуйи-

лар» томонидан йўл қўйилган кўзбўямачиликка, алдоқчиликка «юқорилар» ҳам истар-истамас шерик бўлиб қолаверадилар. Яна шуниси ҳам борки, баъзилар «Нуқсонларимиз сояси» каби мақолаларнинг фақат сарлавҳасигагина кўз қирини бир бор ташлаб қўядиларда, қолганини ўқимайдилар. Бунга уларнинг вақти ҳам йўқ-да... Афсуски, шу зайлда кўпинча гап эгасини топмай қолади.

Истагимиз, қолаверса, муддаомиз ҳам гап эгасини топса ҳаммаша.

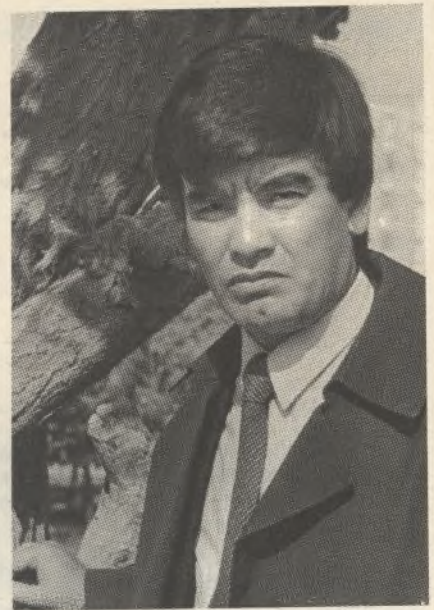
Иброҳим БОБОХУЖАЕВ,
ўқитувчи, Улуғ Ватан уруши ветерани.

Тош Пари

ДОСТОН

УСМОН АЗИМ

ТОШ ПАРИ

1

Тўнғич Ботир

Еру осмон ошиқ, Тош пари,
Жамолингнинг овозасига.
«Е насиб!..» деб, урдим бош, пари,
Тош кўнглингнинг дарвозасига.
Денгизингдан юриб ўтдим мен,
Суздим қаҳринг қумистонида,
Чўлдан хасдай кўриб ўтдим мен —
Етдим васлинг гулистонига.
Сени топдим — шу бас, худойим!..
Фақат, пари, буюрмагин: «Қайт!..»
Тош қасрда турган, тош ойим,
Сенинг учун нима қилай, айт?

Тош Пари

Қара, сочим қандай тўлғоқдир,
Ҳар толаси —
Бир умр мавжи.
Сочимни деб дунё уйғоқдир,
Сочим гарчи кўнглининг ранжи
Банди қилдим қирқ кокилимга
Қирқта юртнинг
Қирқ полвонини.
Ботир,
Мени қўйсин ҳолимга —
Қирқининг ҳам олгин жонини.

Тўнғич Ботир

Мана, қирқта ошиқ юрагин
Сочларингга айладим қурбон.
Айт, Тош пари,
Қўрқма,
Тилагин —
Сенга керак яна қанча жон?

Тош Пари

Кўзларимга қарагин — чақин.
Боқсам —
Беҳуш йиқилар дунё.
Кўзларимга келолмай яқин,
Олисларда тўкилар дунё.
Қирқта девни —
Қирқ паҳлавонни
Банди қилди чақин нигоҳим...
Қирқининг ҳам олгин жонини —
Эшитмайин уларнинг оҳин.

Тўнғич Ботир

Пари,
Мана, сенга қирқта бош.
Қирқини ҳам сўйдим бехато!
Не буюрсанг —
Бераман бардош,
Не амр этсанг —
Қиламан бажо...

Тош Пари

Юзларимга қарагин — ойдир,
Еру кўкни этган мунаввар.
Ҳар ёғдуси
Ноз оққан сойдир,

Ошиқларни ютгувчи аждар.
Остонамда чекади ҳасрат
Қирқ шаҳзода
Қирқта баҳодир...
Сен уларга шафқат қил,
Фақат
Жонини ол...
Танини қолдир!

Тўнғич Ботир

Қўлларим қон — ишладим бетин...
Боққин, пари,
Мана, қирқта жон,
Жон суғурдим сесканмай этим...
Энди етгум васлингга қачон?

Тош Пари

Бу дунёнинг висоли, ботир,
Ваъзан йўлдан қайтгувчиларга.
Бахтларидан олмай хавотир
«Йўқ» сўзини айтгувчиларга!
Хизматларинг қаҳримни боғлар...
Аммо тилга келмас шод баёт.
Висолимга етадир шоҳлар.
Тўнғич ботир,
Сен энди... —
Жаллод.

Тўнғич Ботир

Қаҳру ғазаб қилма, Тош пари!
Бир сўз айтгин,
Бир қара майин.
Еқаларим жиққа ёш, пари,
Сўйла,
Яна нима қилайин?

Тош Пари

О, нақадар бешафқат ҳаёт!
Кўргуликка
Қисматни кўндир.
Тўнғич ботир!
Энди сен — жаллод!
Жаллод учун яшамоқ жўндир.

Тўнғич Ботир

Айт,
Осмонни қонига бўйай,
Буюр,
Қўйдай бўғизлай Ерни!
Мурдасини пойнингга қўйай...
Пари, фақат севгингни бергин.

Тош Пари

Тиканлари қўлимга ботур —
Сен учун гул тера олмайман.
Сен — жаллодсан!
Тушунгин, ботир,
Жаллодга дил бера олмайман.
Висолимдан
Умидингни уз,
Бизнинг гурбат масканни тарк эт.
Денгизда юр,
Қумда яна суз —
Эл-юртингга соғу омон ет.

Тўнғич Ботир

Рухсат бергин,
Айланай бедор
Олтин кўшқинг тегарасини.
Итинг бўлиб қўриқлай хушёр
Оромингнинг чегарасини.
Севгинг менга керакмас,
Фақат
Пойнингга бош қўйиб турсам бас.
Пари,
Менга ёвингни кўрсат —
Сўйиб,
сўйиб,
сўйиб турсам бас...

Тош Пари

Менинг итим,
Жаллодим маним!
Ҳали хизмат қилажаксан кўп.
Қуллуқ билан энгашигин, қани...
Қани, энди оёғимни ўп.

2

Ўртанча Ботир

Тушларимга кирдинг —
Қўймадинг,
Фарқ қолмади туну кунимда.
Остонамга етдим —
Улмадим —
Пари, карам этгин қулингга.
Дарёларни ҳатламай ўтдим,
Аждарларни кесмай ўтдим мен.
Девларингнинг тишини тўқдим,
Девларингни эзмай ўтдим мен.
Келдим!
Пари, тошлигингни қўй!
Табассум қил,
Айлагин ҳиммат.
Айёр-айёр бошлигингни қўй —
Буюр, пари,
Бемакр хизмат.

Ўртанча Ботир

Париларни аввал қийнадим —
Хўп синдирдим
Қанотларини,
Бўғзларида
Пичоқ ўйнадим —
Шундоқ сўйдим ҳаётларини.
Севгинг қуйди билакларимга
Бир жасорат —
Сесканмас, ғаюр.
Пари, етгум тилакларимга
Фақат буюр,
Қўрқмасдан буюр...

Тош Пари

Сочларимга қара —
Оқарди,
Юрагимга қара —
Таҳлика.
Қирқ шаҳардан, ахир, боқади
Ҳасад билан
Қирқта малика.
Бир балолар ҳавода...
Ёху!..
Сезаяпти қурмагур, сезгим.
Улар қилгай сени ҳам жоду,
Айриламам сендан ҳам,
Севгим.
Бир имонга ҳаммаси интиқ,
Ҳаммаси ҳам суюқ,
Енгил ўй.
Яна бари...

Гўзалу тиниқ!..
Бор, ботирим,
Ҳаммасини сўй!

Ўртанча Ботир

Ҳаммасига иқбол тиладим,
Ва суханлар қилдим хуштаъмиз.
Сочларини сўнгра силадим,
Ишқим этди уларни каниз.

Тўшакларни
Сархуш тебратиб,
О, лабларга лабимни қўйдим.
Қўлларимни белга чўлратиб...
Сўйдим!
Пари, барини сўйдим...

ТОШ ПАРИ

Хавотирли кунларим бисёр.
Эрка Боғи Эрамда —
Ташвиш.
Муҳаббатга содиқ хизматкор,
Менинг учун
Яна кўрсат иш.
Бу шаън қаср ичида кезар
Аламзада қасос шарпаси.
Хатар —
Ақлу ҳушимни эзар
Ва кутаман ҳар он зарбасин.
Тўнғич ботир туну кун қайрар,
Уч тигини,
Алам тошини.
Истар —
Қолса ишқимиз бесар...
Жонини ол...
Эмчакдошининг!

ЎРТАНЧА БОТИР

Кўрдим:
Акам, қўлида пичоқ,
Зах тупроққа босиб жисмини,
Малуликда йиғларди ҳар чоқ —
Такрорларди сенинг исмингни.
Қаршисида қанча бошсиз тан,
Атрофида қонлиг халқоблар.
Кимки савол сўраса сендан
Пичоқ билан
Бермиш жавоблар.
«Шўрлик акам!.. —
Мен ҳам бўзладим...
Аммо
Пари, ҳукмингдир барҳақ!
Сен ёдимга тушдинг —
Музладим...
Пичоқ урдим
Юрагига нақ!
Кўзин ўзим юмдим, ҳойнаҳой,
Йиғлаб
Упдим пешонасидан...
Энди, пари, бергин менга жой
Юрагиннинг кошонасидан.

ТОШ ПАРИ

Ҳовлиқмагин,
Содда-ғўр ботир...
Менинг аслим,
Наслим паризод.
Пешонаси мангу шўр ботир,
Кимлигингни англа:
Сен — жаллод!
Гул кўнглимни кўрмайман раво
Узмоғини қонлиг қўлларинг.
Мен жаллодга тенгманми?
Асло!
Фалак ишқи менинг йўлларим...

ЎРТАНЧА БОТИР

Нима дединг, пари?..

ТОШ ПАРИ

Сен — жаллод!

ЎРТАНЧА БОТИР

Рухим тортди ногаҳон толғин...
Умрим қачон бўлдию барбод,
Мен...
Жаллодга айланиб қолдим?

ТОШ ПАРИ

Ўйнаб-ўйнаб ўлдирдинг,
Е раб,
Куйлаб-куйлаб қилдинг
корингни.

Ҳатто...
Ҳатто айладинг ғорат,
Худо берган
Биродарингни.

ЎРТАНЧА БОТИР

Нима қилай?
Паризод, буюр!
Менга бўлғай қай маскан паноҳ?

ТОШ ПАРИ

Ботир, ўлди,
Ўзингни ўлди!
Сенга бошқа нажот йўқдир, оҳ...

ЎРТАНЧА БОТИР

Дунё бирдан туюлар азиз,
Ажал берса ўзингга худо.
Севаман, де менга, пари қиз,
Паризодим...
Жоним...
Алвидо!..

3

ТОШ ПАРИ

Боғи Эрам ороми сенга,
Менга ишқнинг жунункор шавқи.
Товусларнинг хироми сенга,
Менга — ошиқ юракнинг мавқи.
Субҳидамнинг оллиги — сенга,
Менга қолсин қоронғу шомлар,
Лабларимнинг боллиги сенга,
Менга бўлсин оғули жомлар,
Сенга тортиқ гулдай бададим.
Тиканларинг мен учун бўлсин.
Сенга ҳаё — севгим гулхани,
Шиканларинг мен учун бўлсин.
Қанотларим сенга, ботирим,
Қушлар учган фалагим — сенга,
Ҳаётларим сенга, ботирим,
Ишқни қучган юрагим — сенга.
Сен — келмадинг —
Йўл юрдинг узок,
Узоқ бўлди
Кутмоғим маним.
Ўртамизга
Солгани фироқ,
Қамал қилди қалбимни ғаним.
Аммо ҳозир озод ўйнагин —
Ошиқларим —
Вари тупроқда.
Қучоғингда мен ҳам куйлағум —
Рақиблирим ўлди қийноқда.
Ажабтовур боқасан нечун,
Кенжа ботир —
Эй, инжа ботир?
Қарашингда —
Хатарли тугун,
Юрагимга тушди хавотир...

КЕНЖА БОТИР

Чархнинг
Темир деворларига
Бошим уриб, солгум келар дод.
Ўтдинг дунё хунхорларидан —
Пари,
Сен ҳам жаллодсан,
Жаллод!

ТОШ ПАРИ

Сен боиссан хунхорлигимга!
Ошиқ кўнглим сўзига кўндим —
Ишқим тиғи,
Рашким тиғида
Не жононлар,
Не мардлар ўлди.
Кезгин, ботир, беқайғу, бедард
Муҳаббатнинг маъволарида.
Энди ёнсин кўзларинг беашк
Ишқнинг зангор ҳаволярида.

КЕНЖА БОТИР

Қарамади менинг раъйимга...
Тақдир ҳукми оғир,
Паризод.
Учар қушсан —
Кўкдан айрилган,
Сен — жаллодсан,
Барибир жаллод...

ТОШ ПАРИ

Такрор-такрор айтмагин, эркам,
Қўлим — тоза...
Ишонгин, ишон!

КЕНЖА БОТИР

Қон йўллардан, ахир, юргансан,
Ҳеч бўлмаса, оёқларинг қон...
Англамадинг —
Муҳаббат асли
Оловланган имонлигини.
Одамми, ҳур,
Е пари насли
Ундан кечса тамомлигини...

ТОШ ПАРИ

Менинг каби бечора борми?..
Туманларда тўзғийди йўлим.
Кенжа ботир,
Бир чора борми?

КЕНЖА БОТИР

Бир чора бор...

ТОШ ПАРИ

Биламан, ўлим!
Ҳа, айтгандай...
Кўзимга қара...
Мени зарра севмайсанми?

КЕНЖА БОТИР

Йўқ.

ТОШ ПАРИ

Ўлсам...
Сўлган танимга қараб,
Бирор оғриқ сезмайсанми?

КЕНЖА БОТИР

Йўқ...

ТОШ ПАРИ

Алдамагин...

КЕНЖА БОТИР

Керакмас, пари...
«Йўқ» деганим кўнглингниг
тинчи —
Кетаркансан дунёдан нари
Қолмасин бир тола илинжинг.

ТОШ ПАРИ

Ундай бўлса...
Жоним, алвидо!
Мана, урдим кўксимга пичоқ...
Мени нега қийнайди худо! —
Пичоқ хасдай синди-ку бироқ...
Тош таним ҳам
Чидамас ортиқ —
Тез ўлим бер!..
Тўзғисин тўзим!..

КЕНЖА БОТИР

Қолмагунча дунёда бир тиғ,
Ўлдирасан ўзингни ўзинг.
Сенга шундай ўйлади жазо
Муруватли, қудратли раҳмон —
Тош танинга етгунча қазо,
Ботгунингча тупроққа, тобон...

ТОШ ПАРИ

Сенсиз, эркам, ўлмоғим — осон,
Аммо сенсиз яшамоқ дордир.
Беғуноҳсан,
Тилагин эҳсон —
Тез ўлимнинг чораси бордир?

КЕНЖА БОТИР

Жаллод билан тутмас иттифоқ,
Пари,
Кўкнинг раҳмати тинди.

ТОШ ПАРИ

Жоним, хайр!..
Қўлимда пичоқ...
Мана!..
Синди!..
Оҳ, яна синди...

4

МУАЛЛИФ

Санъат балки авради,
Балки ақлдан оздим, —
Оғам, сени алдадим
Оғажон, ёлғон ёздим.
Ўзгаларнинг дардида
Куйдим, деган зотлар кўп.
Юрагимнинг гирдида
Жаллодлар кўп, ётлар кўп.
Кенжа ботир бедарак...
Кўндирганми, Тош пари?
Жаллод қилиб уни ҳам,
Ўлдирганми, Тош пари?
Тирик бўлса, отини
Бурмасмиди, оғажон?
Савашларда ёнимда
Турмасмиди, оғажон.
Пичоғи мўл дунёнинг
Қиличи мўл,
Тиғи мўл...
Тақдирга ҳам Тош пари
Топганми бир айёр йўл —
Бўлмаса, бахт йўлида
Берармидик шунча жон...
Тош паридан яшашни
Ўргандикми, оғажон?
Эртақлар ҳам тўзғиди,
Оғрингандай эранлар.
Қуригандай жасадга
Тўлиб Боғи Эрамлар...

Ҳар гапни, оғажоним,
Олаверма юракка!
Фалакка бир қарагин —
Қуёш бордир фалакда!

ХУШТОН

ХИКОЯ

Ва шаббода қурғур илк саҳар
Олиб кетди гулнинг тотини.
Ҳамид Олимжон

Нигоранинг юраги гашлана бошлади. Бекатнинг одам камроқ томонига ўтди. Мана, келишилган вақтдан ҳам ўн беш минут ошяптики, йигитидан дарак йўқ. Узоқдан келмайди, ана, ишхонаси яқин, уч минутлик йўл...

Қулоқнинг пардасини йиртгудек момақалди роқ гумбурлади. Ҳозиргина чарақлаб турган қуёш юзини булут қоплади. Нигора соатига қаради: етти ярим. Унинг кўксида нимадир узилгандай чим-м этди. Юрак уриши тезлашди. У бир жойда туролмасди, секин у ёқдан бу ёққа юра бошлади. «Ишхонасига кириб чиқсаммикан? Тинчликмикан ишқилиб?.. Ахир тўй масаласини гаплашиб олмоқчи эдик-ку... Нега келмаяптийкин?.. Қўнгироқ қиламан...»

Қиз телефон-автомат томонга юрди...

— Алло, Фарҳод ака...

— Нима? — деган овоз келди трубкадан.

— Нега чиқмаяпсиз?

— Вақт йўқ!

— Вақт йўқ? Нега, ахир...

— Вой, мунча энди... Вақт йўқ, дедим-ку. Уртоқларим кеп қолишди.

— Шуни шундоқ чиқиб айтиб қўйсангиз бўларди-ку... Ахир бугун... тўй масаласини...

— Хотин кишининг эзмалигини ёқтирмайман-да. Бунча шошмасангиз! Бир кун бўлади-да шу тўй. Тўйсираб қолдингизми шунчалки!.. Бошқа куни гаплашамиз, хайр!

Нигора телефон дастасини илгакка осдими-йўқми — билмайди. Унинг хаёллари пардай тўзғадди. Сумкасини қўлтиғига қисганча бир-бир босиб борар, қаёққа кетаётганини ўзи ҳам билмас эди. Ҳозир уни бошсиз оёқларгина белгисиз томонга кўтариб кетмоқда эди...

Чақмоқ чақди. Нигора чўчиб тушди. Бирдан ён-атрофига аланглади, хаёлини йиғиштириб олди. «Қаёққа кетаяпман, кимнинг олдига бораёяман?» Хиёбон четидаги скамейкага ўтирди. Ҳозиргина рўй берган воқеалар тушидами-ўнгидами бўлганини бир лаҳза англай олмай қолди. Еру осмон қоп-қора тус олди. Нигора ўрнидан турмоқчи бўлди, аммо туролмади, узоқ ётган бемордек ҳолсиз, мадорсиз эди. Фарҳодни, у билан илк бор танишган кунларини, учрашувларини эслади. Қандай бахтиёр дамлар эди. Наҳотки, уларнинг ҳаммаси аччиқ ўтмишга айланса?! Унинг шунча ваъдалари ёлғонми? Наҳотки, йигит киши шунчалик суботсиз бўлса... Наҳотки? Ҳар гал учрашганимизда хаёл қиладиган орзуларимиз, ниятларимиз пучмиди?

Шунча орзу-ҳавасларни, ваъдаларни фақат ўзининг қабиҳ ниятига етиш учун қилганмиди? Ўзим-чи?.. Шунчалар гўл, оvsарманми? Бу мумкин эмас? Фарҳод ака унақамас... У ҳолда бугун нега чиқмади? Уртоқлари келса нима қилти? Чикиб шунақа бўп қолди, деса ёқасидан олармидим... Неча ойдан бери ана совчи боради, мана совчи боради, деб келади... Йўқ, бу ерда бир гап бор... «Хотин кишининг эзмалигини ёмон кўраман... Тўйсираб қолдингизми?..» Нима дегани бу? Хотин! Ахир мени...

Қиз ўкириб йиғлаб юборди, ўзини тутолмади. Юз-кўзларини рўмолчаси билан беркитиб йиғлар, бутун вужуди қалт-қалт титрар эди. Йиғлагани сари ичидан алам, ўртаниш бостириб келар, бу туйғулар кўз ёшларига айланиб сизиб чиқар эди...

* * *

Январнинг ўрталари эди ўшанда. Ҳали кўчалардан, трамвай-троллейбуслардан янги йил шиорлари олинмаган. Магазинларнинг ойналаридаги совға кўтарган Қорбобо расмига болалар ҳавас билан термулишади. Одамларнинг кайфиятини ҳам байрам руҳи тарк этгани йўқ.

Нигора учрашувга сал кечикиб келди.

— Қизларнинг одати йигитларни куттириш экан-да, — деди Фарҳод жилмайиб. — Яна биров келмасангиз музлаб қолардим.

— Ҳечқиси йўқ. Сиз унча-мунчага музламайсиз. Бордию музласангиз, ўзим эритиб оламан.

— Мени эритишга нафасингиз етармикан?

Нигора ҳам бўш келмади:

— Шу қадар қаттиқ эмасдирсиз.

Кулишди.

— Йўқ, унчалик қаттиқ эмасман, — деди Фарҳод қўлидаги тўрхалтага ишора қилиб. — Мана, эриб келдим.

— Нима ҳаракат?

— Биласизми, Нигорахон, бир таклиф бор. Йўқ деманг.

— Қани, аввал эшитайлик.

— Совуқни кўриб турибсиз. Бу совуқда киноям унча ёқмайди. Хўп десангиз, бир жойга борамиз.

— Қаерга, билсак бўладими?

— Менинг бир ўртоғим бор...

— Турилган кунгами?

— Вердисини айтгунча уриб ўлдирманг. Уша ўртоғим уйининг калитини менга бериб кетган. Ҳар замонда хабар олиб турарсан, деб тайинлаган. Узи иш билан Москвага кетган. Ҳеч ким йўқ, икковимиз гаплашиб ўтирамиз. Музыка қўямиз. Майда-чуй-

да олганман, сиз овқат пиширасиз. Қани кўрайлик-чи, қанақа пазанда экансиз.

Нигора жилмайди.

— Мени синаб кўрмоқчимисиз?

— Синовмас-ку, ҳар ҳолда...

— Менимча, бу синовингиздан қийналмай ўтсам керак.

— Кетдикми?

— Қандай бўлар экан?

— Қандай борми, жуда яхши бўлади-да, иссиқгина уйда суҳбатлашиб ўтирганга нима етсин.

— Негадир оёғим тортмаяпти. Фарҳод унинг қўлтиғидан олди.

— Қўйсангиз-чи, шунақа эскича гапларни. Қим айтади сизни замонавий қиз деб.

— Бировнинг уйига бориб ўтириш... Эгаси йўқ... Қандайдир галати-да.

— Юринг-юринг, — деди Фарҳод уни олдинга бошлаб, — биров эмас, менинг ўз уйимдек гап. Бўлмаса менга калитини ишониб бериб кетармиди. Еки гапимга ишонмаяпсизми? — У чўнтагидан калит олиб кўрсатди. — Мана...

Уртоғининг уйи Қорақамишда, тўртинчи қаватда экан. Жиҳозлар, буюмлар чет элники, қимматбаҳо. Уччала хона ҳам ҳашамдор.

— Уртоғингиз яхши турар экан. Бирга ишлайсизларми?

— Узумини энгу боғини сўраманг, Нигорахон. — Фарҳод тўрхалтадаги нарсаларни олиб столга қўя бошлади. — Бошқа жойда ишлайди. Бизнинг маошларга қаноат қиладиганлардан эмас бу...

Нигора уйни кўздан кечираркан сўради:

— Бола-чақаси қаерга кетган?

— Қизиқсиз-а, Нигорахон. Унинг бола-чақаси... йўқ, чақаси бор, боласи йўқ.

— Нега? — Ҳайрон қолди Нигора. — Уч хонали уйда ёлғиз ўзи турадилми?

— Оббо, сизни боғчада тарбиячи десам, туппа-тузук терговчи ҳам экансиз-ку. Болалари бор эди, ҳозир йўқ. Хотини кетиб қолган. Ундан кейин, йўлини топган одам битта ўзи уч хонали эмас, тўрт хонали уй ҳам олаверади. Оғайним ана шунақа йўлини биладиганлардан.

Нигоранинг юрагига аллақандай шубҳа соя ташлади. «Сен дўстинг кимлигини айт, мен сенинг кимлигингни айтиб берман. Наҳотки? Йўғ-е, ундай бўлиши мумкин эмас...» У зимдан Фарҳодни кузатган бўлди. Йигит чаққонлик билан масаллиқ тайёрлар эди.

— Хўш, Нигорахон, нима

овқат ясаймиз? Тергов тугади шекилли...

Нигора индамади. Оҳиста бориб радиоприёмник қулоғини буради. Концерт бўлаётган экан:

Сен сози муҳаббатсан, гулшанда гули раъно,
Ишқингни кўча-қўйда юргувчи гадо қилма...

Иккови биргалашиб димлама пиширишди. Фарҳод коньяк очди.

— Мен ичмайман, Фарҳод ака.

— Озгина-озгинадан.

— Барибир.

— Ҳув анави куни ичувдингиз-ку.

— Унда сизнинг туғилган кунингиз эди.

— Бугун ҳам жиндаккина, кўп эмас. Бусиз галати, нимадир етишмагандай кўринади. — Йигит коньяк тўлдирилган биллур қадаҳни Нигорага узатди. — Қани, олинг. Сизнинг соғлигингиз учун!..

Аста-секин қадаҳлар бўшади. Гап-гапга қовушди, қулфи-диллар очилди, юзлар лола рангини олди. Қайноқ бўсалар газак ўрнига ўтди. Бир-биридан ширин орзулар, хаёллар. Уларнинг чеки-чегараси йўқ эди. Тўйдан кейинги саёҳатлар... Улар ҳозир бетон уйнинг тўртинчи қаватида эмас, осмону фалакда, парқу булутлар устида, турфа орзулар оғушида эдилар. Дунёда улардан бахтли, улардан шод одам йўқ эди гўё...

Нигора ўрнидан туриб, сочларини тўғрилади. У йигитга қарай олмасди. Фарҳод ичкилик, севги шаробидан сархуш эди.

— Энди нима бўлади? — Нигоранинг овози титраб чиқди. Йигит индамади. Қиз аста ортига ўгирилиб, унга қаради. Фарҳод нигоҳини бир нуқтага қадаганча миқ этмай ётарди. Унинг бу қадар бамайлихотирлиги қизнинг юрагига шубҳа солди. У саволини яна такрорлади. — Нима бўлади энди?

Фарҳод жойидан туриб ўтирди.

— Ҳеч нарса. — Негадир унинг товуши ҳиссиз, туйғусиз эшитилди. — Эртами-кечми барибир бир кун бўладиган иш-да.

— Лекин ҳар ишнинг вақти-соати бор.

— Вақти-соати бугун экан-да, — деди Фарҳод илжайиб.

— Бугун эмас эди...

— Нима, менга ишонмайсизми? Бўлмаса нега рози...

Нигора ялт этиб Фарҳодга қаради. Унинг бу қарашига ҳайрат, ажабланиш, савол, айни чоғда нафрат мужассам эди.

— Фарҳод ака?!

Фарҳод қизнинг сочлари ёйилиб турган елкасидан қучди.

— Ҳазиллашяпман, жоним.

Қиз турган кўйи:

— Бу ерга олиб келишдан мақсадингиз шумиди?! Юрагим бир балони сезган эди-я.

— Қалбингга қулоқ сол, деб бекорга айтишмаган-да.

Қиз йигитнинг қўлларини силтаб ташлади.

— Уялмайсизми?

— Асабийлашманг, азизим. Бу гаплар ҳазил. Сал кунлар илисин, совчилар боришади. Баҳорда тўй қиламиз. Хавотир олманг, ҳаммаси жойида бўлади.

* * *

Уша гапга ҳам, мана, тўрт ой бўлди. Лекин ҳамон совчилардан

дарак йўқ. Қайтанга муомаласи ўзгариб бормоқда. Баъзан учрашувга ҳам келмайди-да, кейин турли баҳоналар топади. Олдинги ширинсуханлик йўқ, орзу қилишлар, хаёл суришлар камайган. Нигора Фарҳод билан ўтказган дамларни бирма-бир таҳлил қила бошлади. Унинг ҳар бир хатти-ҳаракатидан, гап-сўзларидан сунъийлик, ясамалик топаётгандек эди. Нега шу пайтгача эътибор бермади-я!? Одамнинг боши тошга теккандан сўнг кўзи очилар экан-да... Бугун бунақа муомала. Муддааси нима? Наҳотки, мени лақиллатиб юрган бўлса?

Нигора ўзи билан ўзи олишар, томчилаётган ёмғирга ҳам эътибор бермас эди. У оғир хўрсиниб, ўрнидан турди. Ҳали вақт эрта эса-да, ҳаво айнигани учун қоронғи тушиб қолди. Нега боя индамадим? Шартта олдига кириб бориб, очиқ-равшан гаплашиб олсам бўларди-ку. Ниятингиз нима, деб сўрасам еб қўярмиди. Ўзим ҳам ўлгудай кўнглим бўш-да...

Ёмғир кучайди. Ҳаш-паш дегунча усти ҳўл бўлди. «Тезроқ уйга кетиш керак...» Бекатнинг соябони остида ёмғирдан паналади. Совуқданми, аламданми, даг-даг титради. Икки кўзи автобус йўлида, лекин онда-сонда ўтиб қоладиган енгил машиналарни ҳисобга олмаганда, кўча жимжит. Ҳатто қўрқинчли. Нигора нима қиларини билмай қолди. «Нариги кўчага ўтай-чи, балки у ердан такси-пакси бўлар».

Кўчани кесиб ўтаётган эди, бир машина олдига келиб қаттиқ тормоз берди. Ғилдираklarининг чийиллаганидан у қўрқиб кетди. Шофёр ойнадан бошини чиқариб бақирди:

— Ҳой, таъвия, кўзингга қараб юрсанг ўласанми?! Ёмғирда базўр тўхтатиб қолдим. Акс ҳолда, дабдаланг чиқарди. Сен-ку, гўрга, аммо менинг бешта боламни Ойшахоланг боқадими?!

У сўкина-сўкина машинасини юргизиб кетди. «Бугун нима жин урди мени... Эсон-омон уйга етиб олсам майли эди...»

Такси бекатига борди. Уч-тўрт киши навбат кутиб турибди. Такси йўқ. Тезроқ кела қолсайди, деб ичини ит тирнайди. Бир томондан совқотиб кетди, иккинчи томондан, акаси бир тишини арра, бир тишини болта қилиб ўтиргандир. Мўлжалдан сал кеч қолса, ўша куни Нигора сўроғу маломатдан қутулмайди. Фарҳод билан муносабатини ҳам билмайди. Билса, ўштинни қийма-қийма қилади. Шу боис Нигора учрашувга кам чиқади, унда ҳам кундузи. Акасига, ўртоғимникига бориб келаман, дейди. Ота-онаси унчалик тергамайди, қайтанга акасини ҳам сал босиб туришади. Бироқ акаси на отаси, на онасининг гапига қулоқ солади. Ҳа-деб Нигорани суриштиргани-суриштирган. Қаерга бординг, қачон бординг, қанча ўтирдинг, қачон келдинг...

Ниҳоят, унинг навбати келди. Такси бироз юргач, пулини тайёрлаб қўймоқ ниятида сумкасини очди. У ёғини титкилади, бу ёғини титкилади. Пул йўқ. «Кундузи бор эди-ку... Тушликда мен тўламадим... Ҳа, дарвоқе, Ҳалима қарз олувди. Расво бўпти-ку. Энди нима қиламан?» Такси ём-

ғир кўлмаklarини шариллатиб елиб борарди. У сездирмай ҳайдовчига назар солди. Иигирма ёшлардаги келишган йигит. Афтидан, инсофли, гапга тушунадиган одамга ўхшайди. Тўғриси айтса кўнар.

— Кечирасиз, — деди Нигора тугилиб. — Пулимни йўқотиб қўйибман. Уйдан олиб чиқиб бераман.

Ҳайдовчи унга савол назари билан бир қаради-да, индамай йўлида давом этди.

Йўл четида турган иккита йигит кўл кўтарди. Машина тўхтади.

— Юнусободгача...

— Чикинлар.

Машина жилди. Кабинани бир зумда ароқ ҳиди тутди.

— Уф, хайрият-эй, — деди йигитлардан бири, — ётгунча одамни тоза хуноб қилди-да.

— Қаердан олиб келдингиз? — деб сўради ёшроқ.

— Йишонасидан. Роса ичди ўзиям. Оёқда туролмайдиган

чи, дедим. Ичиб олиб роса эмалик қилди, ҳозиргина қўнғироқ қилди, тўй масаласини гаплашамиз, чиқинг деди, чиқмадим, дейди. Ичавериб мияси айниб қолганми нима бўло. Қайси аҳмоқ киз қараб турган экан бу кишига тегаман деб...

Нигоранинг қулоқлари чиппа битди, кўзлари кўрмай қолди. Еру осмон чирпирак бўлиб айлангандай туюлди. Таксида кетаётганини ҳам унутди. Инграб юборди. Ҳайдовчи сезди, сезди-ю, совқотган шекилли, деб ўйлади. Нигора иродасини кўлга олди, бутун кучини тўплади. Бегоналар олдида сирини фош қилишдан ўзини тийди, тия олди. Лекин шу лаҳзада унинг кўзига жамики эркак зоти ёмон кўрииб кетди. Орқада ўтирган икки йигит ҳам, ҳатто мана бу таксичи ҳам худбин, ёлгончи, мунофиқ. Булар ҳам кимнидир алдаган, бадном қилган... Нигоранинг назарида бутун ер юзини алдамчилик, разиллик, шахсий

сари бир ҳақиқатга ишончи комил бўлиб борарди: гишт қолипдан кўчган, кўнгил пиёласи дарз кетган. Сикиқ пиёла кимга керак!

Шофёр йигитга қаради. У икки кўзи йўлда, чапдастлик билан рулни бошқариб борарди.

— Уйланганмисиз?

Бу савол оғзидан қандай чиқиб кетганини Нигоранинг ўзи ҳам сезмай қолди. Томдан тараша тушгандай берилган бу сўроқдан шофёр ҳам гангиб қолди. Ялт этиб Нигорага қаради.

— Йўқ, нимамайди?

Нигора ўзининг саволидан ўзи ҳижолат чеқди.

— Шунчаки ўзим... Севган қизингиз борми?

— Бор, — деди ҳайдовчи йигит астагина.

— Чиройлими?

— Қайсидир китобда ўқиганман, ҳар кимнинг севгани ўзига энг чиройли кўринаркан.

Нигора индамай қолди. Бироздан сўнг яна сўради.

— Астойдил яхши кўрасизми?

— Саволингиз қизиқ бўлди-ку.

— Менинг гапларимга ажаб-

ланманг, лекин сиздан илтимос, севган қизингизни бир умр севинг, ардоқланг. Ахир одам бола-си, айниқса, йигит умрида лоақал бир одамни бахтиёр қилиши керак-ку. Бировни бахтсиз, бадном қилиш осон — ҳар қандай аҳмоқнинг ҳам қўлидан келади. Аммо ўзгаларга бахт бериш — буни ҳаммаям эплаёлмайди... — Унинг лаблари титраб кетди, йиғлаб юборди. Ҳайдовчи Нигоранинг гапларидан, ҳолатидан ҳайрон эди. «Кўринишидан ёш қизга ўхшайди. Гаплари бунақа... Ким ўзи бу?.. Пулим йўқ, дейди. Ўзи сувга тушган мушукдай шалвираб қопти... йиғлайди... Қаёқдан келаяпти...»

Машина тор кўчага кирди. Рўпарасидаги кўк дарвоза олдида бир киши сигарет чекиб турарди. Таксининг чироғи унга тушди.

— Ана, акам туриптилар, — деди Нигора. — Ҳозир пулингизни олиб бераман.

— Керак эмас, — деди ҳайдовчи. Чамаси, тезроқ ундан қутилиб кетишни ўйларди.

Нигора таксидан тушиши билан акаси бақира кетди:

— Шу маҳалгача қаерда санғиб юрибсан, ярамас?! — Ака, шощманг, пулимни йўқотиб қўйдим. Таксига пул беринг.

— Тушиб ётган пулим йўқ. — У машинасини буриб олаётган таксичига ўдағайлаб кетди. — Ҳали одамларни текинга ташийдиган бўлиб қолдингизми? Шунча олижанобман денг. Сиз ҳам шу ернинг одамимисиз ёки осмондан тушганмисиз?..

— Менга нима дейсиз, ака? Мен вазирамни бажардим...

Нигора зор қақшаб акасига ёпишди.

— Ака, ахир бу йигитга нега бақирасиз? Бу бечора менга яхшилик қилди-ку.

— Учир овозингни! Уйга кир. Уйда гаплашаман сен билан.

Нигора пиқ-пиқ йиғлаганча дарвозадан ичкарига кирди. Унинг дили чиндан ҳам хуфтондек қоп-қоронғи эди.

Ёмғир тинган, шамол булутларни ҳайдаган, осмон тиниқлашиб борар эди...

Рисом Т. Саъдулла

бўлиб қолди. Базўр таксига солиб келдим.

— Фарҳод ака ўзи кейинги пайтда кўп ичадиган бўлиб қолди-да, — деди ёш йигит.

Фарҳоднинг номини эшитиб, Нигоранинг эти жимирлаб кетди. «Наҳотки, ўша бўлса, Фарҳод аканинг ўртоқларимикан?» У тишини тишига босди. Индамай йигитларнинг гапига қулоқ осди.

— Бир неча марта айтдим, мунча ичиш нима зарил сенга, дедим. Қаёқда, қулоқ солмайди, дардим кўп, билмайсан, дейди.

— Нима дарди бор экан?

— Э, гап-да, ўзи соғ-саломат, бола-чақаси эсон-омон...

Нигора устидан бир челақ совуқ сув қуйилгандек сезди ўзини. «Хотини, бола-чақаси?.. Наҳотки, мени алдаб юрган бўлса?.. Йўқ, булар бошқа одам ҳақида гапиряпти, Фарҳод ака унақалардан эмас...»

— Боя нима дейди-я, бир қизни яхши кўраман, шунга уйланмоқчиман, дейди. Эсингни йиғ, дедим, учта болангни ўйласанг-

манфаат, шахсий ҳузур-ҳаловат ташвиши қоплаб олгандай бўлди.

Такси трамвай йўлидан ўнгга бурилди.

— Шу ерда бизни туширинг, — деди ёшроқ йигит.

Улар тушиб кетишди.

Нигора миқ этмас, миясида турфа фикрлар гужгон ўйнади. «Нима қилиб юрибман ўзи? Нега у ёқ-бу ёққа қарамадим? Шунчалар ҳам лақма бўламанми?! Бола-чақаси бор эркак билан... Унинг хотини, болалари олдидаям гуноҳкорман!.. Эҳ, лақма!.. Мана сенга севги! Мана сенга тўй! Тўй эмиш, аза де, аза!.. Рост-да, бу кунингдан кўра ўлганинг яхши эмасми?»

У ўзи билан ўзи олишар, аммо овозини чиқаришнинг, дардини тўкиб солишнинг иложи йўқ эди. Келажак, ширин орзулар ҳақида эмас, ёши бир жойга борган кампирлар каби ўтмиши, яқин ўтмиши борасида ўй сурарди қиз. Бу ўйлар орасидан нурли тарафини тополмас, бири-бирдан баттар дилини хуфтон этарди. Уйлаган

ЎЗБЕК АДАБИЁТИНИНГ ЖОНКУЯРИ

Ўзбек адабиёти ва адабиётшунослигига бўлган ҳавас, иштиёқ на фақат Иттифоқимизда, балки ундан ташқарида ҳам тобора ортиб бормоқда. Бунга мисол қилиб кейинги йилларда Германия Демократик Республикасида нашр этилган Абдулла Қодирийнинг «Ўтган кунлар», Садриддин Айнийнинг «Судхўрнинг ўлими», «Эсдаликлар» асарларини, Темир Пўлатовнинг «Мерос», Незмат Аминовнинг ҳажвий ҳикоялари, Худойберди Тўхтабоевнинг «Сариқ девни миниб» қиссасини, шунингдек адабиётшунос олимларимиздан М. Қўшжонова «Шедрост таланта» рисоласига бағишланган тақриз-рефератларни кўрсатиш мумкин.

Мана шу асар ва мақолаларни нашрга тайёрлаган немис олимаси Зигрид Клейнмихел Ленинград Давлат университетининг турк филологияси факултетига таҳсил кўрган. Университетни муваффақиятли битиргач, Берлин шаҳри Гумболдт университети қошидаги Осие институтига илмий ходим бўлиб ишлаган. Мана, бир неча йилдирки, Клейнмихел хоним Берлинда Германия Фанлар академияси қошидаги адабиёт тарихи институтида катта илмий ходим бўлиб ишламоқда. У СССРдаги туркий халқлар, жумладан, ўзбек адабиёти масалалари билан шуғулланади. Шунинг қайд этиш жоизки, у Ўзбекистонда чиқадиган газета-журналлар, ҳар бир ўзбек ёзувчиси ёки адабиётшуносининг чоп этилаётган китоблари билан мунтазам танишиб боради. Бугунги кунда олиманинг кўп қиррали ўзбек адабиётининг назарий масалаларига бағишланган ўндан ортиқ илмий мақолалари босилиб чиққан. Олима ўз тақриз-

рефератларида немис китобхонларини иш мазмуни билан таништиради, китоб муаллифларининг бу масала бўйича шахсий фикр-мулоҳазаларини баён этади.

Жумладан, З. Клейнмихел М. Қўшжонова «Шедрост таланта» китобига бағишланган тақризида шундай дейди: «Қўшжонова ўз китобига 1905 ва 1920 йилларда туғилиб, ўттинчи ва қирқинчи йиллардан бошлаб ижод этган бир гуруҳ ўзбек ёзувчиларининг ижодини таҳлил этади. У ёки бу асарни баҳолашда ёзувчининг тарихий ҳақиқатга қай даражада ёндашганлигини, қай даражада тасвир ва баён этганлигини мезон қилиб олади. Китобга киритилган мақолаларнинг анчаси, гарчи юбилей муносабати билан ёзилган бўлса-да, — дейилади тақризда, — бироқ уларда Ўзбекистондаги адабий жараённинг кўпгина муҳим масалалари ҳам ўз ифодасини топган». Олима ўз фикрини давом эттириб: М. Қўшжонова «Ҳамза Ҳакимзода Ниёзий, С. Айний, А. Қодирий асарларини таҳлил қиларкан, ўзбек совет адабиётида ижтимоий ғоянинг, синфий онгнинг шаклланиши энг аввало шу адибларнинг номи билан боғлиқлигини алоҳида қайд этади. С. Айний, А. Қодирий асарларини ўзаро қиёслаб, бу икки буюк ёзувчининг ижодида анчагина умумийлик борлигини фактлар билан исботлаб кўрсатган, дейди. «Бироқ, — дея фикрини давом эттиради олима. — Октябрь инқилобидан кейин ёзилган илк асарлар асосан ташвиқий характерга эга эди», деган ўринсиз фикрга М. Қўшжонова қўшилмайди ва бу нотўғри тushунчани асослаб беради.

Немис олимаси З. Клейнмихел ЎзССР Фанлар академияси академиги Иззат Султоннинг «Адабиёт назарияси» дарслиги ҳақида ҳам ихчам тақриз ёзган.

Олима илмий ва ижодий йўлланма билан жумҳуриятимизга бир неча марта ташриф этган. Жонажон ўлкамизнинг кўпгина шаҳарларида бўлиб, у ердаги тарихий обидалар, музейларни томоша қилган, меҳнаткашлар билан учрашган, олий ўқув юртимизда бўлиб, немис тилини ўқитиш масалалари билан қизиққан, шу тилни ўрганувчи талабалар билан суҳбатлар олиб борган. Немис тили факултети ҳамда бўлимларида немис ва ўзбек адабий алоқалари ҳақида суҳбатлар ўтказган. Ўзбекистон ССР Фанлар академияси қошидаги Тил ва адабиёт, Санъатшунослик институтларида бўлиб, адабиётшунослар билан учрашган, улар билан ўзбек адабиётининг долзарб масалалари юзасидан фикр алмашган ва баҳслашган. «Ўзбек адабиёти Германия Демократик Республикасида» мавзунда лекциялар ўқиган. А. С. Пушкин номидаги Тил ва адабиёт институтида немис олимасини танимайдиган киши бўлмаса керак. У ҳозир ҳам институтнинг кўпчилиги олимлари билан ижодий алоқа боғлаб туради. Зигрид Клейнмихел бир неча йилдирки, «Ўзбек совет адабиётида социалистик реализм методининг шаклланиши ва ривожланиши» монографияси устида иш олиб бораёпти.

Сано САИДОВ

Бухоро.

ЖОНИМГА ОРО КИРДИ

Бахтсиз ҳодиса туфайли, ўнг оёғимнинг тиззаси пастидан ажралиб қолдим. Ҳар қалай ёғочдан бўлса ҳам юришим учун қулай бўлсин, деган ниятда Тошкентдаги жумҳурият «Протез» саноат бирлашмасига ясама оёқ буюртирдим. Тезда муродим ҳосил бўлди. Аммо қувончим узоққа бормади. Устанинг айби билан «ясама оёғим» 2 сантиметр узун тайёрланган экан. Бу эътиборсизликнинг жабрини икки йил тортдим.

Умуман мамлакатимиз миқёсида ногиронлар эҳтиёжи учун зарур мослама ва ясама аъзолар тайёрлаш жаҳон миқёсидан анча орқада. Бу ҳақда матбуотда ҳақли эътирозлар айтилаётир. Мавжудлари ҳам сифатсиз, фойдаланиш учун анча ноқулай... Ноиложликдан қайта оёқ «ясаши» учун жумҳурият «Протез» бирлашмасининг Самарқанддаги таянч бўлимига бориб мақсадимни айтдим. У ердигилар: «Буюртмангизни Тошкентдаги корхонамиз бажарсинми? Ёки ўзимизда янгича усулда тайёрланаётганларини кўрасизми?» деб қолишди. Маслаҳатлашиш мақсадида уста Фёдор Романовский билан учрашдим.

— Сизга шундай бир ихчам протез ясаб берайки, ногиронлигингизни ҳам унутиб юборасиз... — деди у. Сўнг шимининг почаларини кўтариб оёғини кўрсатди. Шундагина атрофимда парвона бўлиб юрган бу одамнинг ҳам оёқлари ясама эканлигини билиб қолдим. Уста айтгандек бир ҳафтадан сўнг буюртма тайёр бўлди. Уни кийдим-му елкамдан оғир юк қулагандай бўлди. Чунки «оёқларим» ниҳоятда ихчам ва енгил, ҳаракатланишга ўнғай, туфлини кийгандай гап эди. Тошкентдаги «Протез» саноат бирлашмаси тайёрлаганлари оғир, фойдаланиш ноқулай. Бусиз ҳам қийналган вужуд азият чекар эди. Самарқандда тайёрланган ясама оёқларни кийганингизда бемалол тиззангизни ҳам букишингиз мумкин.

Дард қадрини дардманд биларди, дейди халқимиз. Фёдор Романовскийнинг ўзи ҳам ногирон бўлиб, ўзи сингари ногиронларга ёрдам беришни, улар учун қулай бўлган ясама оёқлар тайёрлашни орзу қилар эди. Шу мақсадда ленинградлик усталарнинг ишини ўрганди ва ўша ерда махсус малака оширди. Самарқандга қайтгач, ташаббускорликни қўлга олди. Лекин ҳозирча масаланинг бир томони бор. Фёдор Романовский ясаган оёқлар фақат оёғининг тиззадан паст қисми бўлмаган ногиронлар учун мослаб ишлаб чиқарилаёпти. Ана шундай ясама оёқларга эҳтиёж сезган кишилар қуйидаги маконга мурожаат қилишлари мумкин:

Самарқанд шаҳар, Некрасов кўчаси, 34, Жумҳурият «Протез» саноати бирлашмасининг Самарқанд таянч бўлими.

Абдурауф БОБОЖОНОВ,
III миқёсли ногирон

«Пахтакор»да ўзим ўйнамагунча юқори сафга чиқолмайди.

Г. Еқубов сурати

РАССОМ УМРИНИНГ ДАВОМИ

ўқувчиларга номаълум бўлган рассом асарларидан ҳайратга тушганди...

Телман Муҳамедов асарлари орасида унинг ўзбек халқ эртаклари асосида яратган ўнлаб безаклари алоҳида ажралиб туради. Бу безакларда эски урф-одатлар билан замонавий анъаналар бир-бирига боғланиб кетган. Улар ҳажвга йўғрилганлиги, ёрқин бўёқлари ҳамда этнографик деталларнинг таъсирчанлиги билан алоҳида ажралиб туради.

Маълумки, ҳар бир истеъдод соҳибининг ўз севган жанри, қалбини тўлқинлантирган мавзуси бўлади. Телман ўз қалбига яқин бўлган мавзуларда маҳорат билан ижод қилди. У ўз севган мавзуси устида ишлашни қалб ороми деб биларди. Айниқса нуруний қариялар портретларини жон-дили билан берилиб, завқланиб ишларди.

— Мен ўртаосиёлик нуруний чолларга худдики ўз падарим каби меҳр қўйганман, — деб ик-рор бўлганди у. — Кўча-кўйларда уларнинг характеридаги хусусиятларни соатлаб ўтириб кузатиш, ўрганишга тайёрман! Улар қиёфасида барқ уриб турган бир-бирига меҳр-садоқат, ўзига хос қатъий характер, донишмандлик, соддадиллик мени ҳамиша ҳаяжонга солади. Улар ҳаётда, турмушда ўзларини ниҳоятда вазмин ва табиий тутадилар. Яна улар ёш болалар сингари самимий, маъсум, мулойим. Ички оламнинг ранг-баранглиги, кўнглининг нозиклиги билан ажралиб турадилар. Шунингдек улар руҳан бардам.

Чоллар ва болалар расмини чизишни баъзи санъаткорлар жўн бир иш деб ўйлайдилар. Йўқ, бу унча тўғри эмас. Бу мавзуда яратиладиган асарлар туй-гулар, ҳиссиётларнинг аниқ тас-

вирини, қуюқ рангларни моҳирлик билан ишлатишни талаб қилади. Қарияларнинг донишмандлиги ва эркинлиги ҳамда болаларнинг самимийлиги ва соддалигини ифодалаш учун ижодкор ҳаёт тажрибаларини бошидан кечириши, қалбида ҳис эта билиши керак.

Телман Муҳамедов ўз асарларида миллий заминнинг ўзига хос томонларини кўрсатишни ўзига асосий мақсад қилиб олмайди, аксинча, муҳит тасвирига уйғун ҳолда инсон характерини, унинг дунёқарашини чуқур очиб беришга ҳаракат қилади.

Рассом доимо ранг-барангликка, янгиликка интиларди. Асарларидаги характерлар ҳаёт ҳодисаларини чуқур ўрганиш, бетини изланиш натижасида дунёга келарди.

Телман Муҳамедов қишлоқдан шаҳарга келган бирор қарияни тасвирлар экан, ўз қаҳрамонини шунчаки томошанин сифатида эмас, балки унинг замонавий ҳаётга нисбатан бўлган муносабатини аниқ, ёрқин очиб беришга интиларди.

Баъзи журналистлар кексалар ҳақида ёзиш қийин, негаки, уларнинг кўрган-кечирганлари эндиликда ўтмишга айланган, дейишади. Телман Муҳамедов эса ўзгача фикрда эди. Унинг қаҳрамонлари — қариялар тўлақонли, меҳнаткаш, чуқур фикрлайдиган, ички дунёси бой инсонлар. Рассом ёшларга маслаҳат бераётган, ўз ҳаёт тажрибаларини ўргатаётган қарияларнинг ижодий ҳолатини ниҳоятда моҳирлик билан тасвирлар эди.

— Бунинг сабабчилари менинг қарияларим, — дер эди кулиб Телман Муҳамедов. — Оқсоқолларнинг маслаҳатлари туфайли мен ҳаётга тийрак кўз билан қарай бошладим. Ҳаёт ҳодиса-

«Кўринмас халқа» ҳикоясига чизилган расм.

Дўстдан жудо бўлиш — оғир мусибат, талантдан ажралиш умумхалқ учун катта йўқотишдир.

Улкан истеъдодли рассом, меҳрибон дўст, самимий инсон — Телман Муҳамедов эллик ёшга етмай вафот этди.

У қисқа, аммо мазмунли яшаб халқига ҳаётбахш асарлар яратиб қолдиришга улгурди.

Телман кўп ва ҳўп ишлади. У маҳорат сирларини эгаллаш борасида тинмай тер тўкиб меҳнат қилди ва ана шу ўта меҳнат-кашлиги, истеъдодини юз фоиз ишга сола белиши туфайли тасвирий санъатнинг кўпчилиги ҳамкасблари илғаб ололмаган нозик қирраларини жуда тез ўзлаштириб олди. Ундаги бу ақл бовар қилмас даражадаги меҳнатга ўчлик, тиниб-тинчимаслик рассом ижодий режаларининг амалга ошишига катта имконият яратди. У суткасига йигирма соатлаб илҳом билан қайнаб ишлади.

Телман ўз ижодига ниҳоятда талабчанлик билан ёндашар, фақат айрим асарларинигина муваффақиятли чиққан деб ҳисобларди. Шу сабабли ҳам ўз шахсий кўргазмасини очишга умр бўйи тайёргарлик кўрди. Аммо афсуски уни намоёиш қилишга улгура олмади.

Рассом ўз асарларини илк бор томошабинлар ҳукмига ҳавола қилгандаёқ кишилар эътиборига тушганди. Кўпчилик ҳали исми

ларини ақл тарозусида кўриб, ўрганиб тасвирлаш лозимлигини тушундим. Едимда бор, пахта йиғим-терими қизгин кетаётган дамлар. Мен колхозлаштириш ҳаракатининг ветерани Рўзимат ота оиласининг портретини чизмоқчи бўлгандим. Ота аввалига менга рўйхуш бермади. Вақтинги беҳудага ўтказиб нима қилсан, дегаддай қараш қилди. Сўнгра мен унинг ўғлига терилган пахта хирмонини пунктга ташишига қарашиб юбордим. Бошқа куни отахон билан шаҳарга тушиб, кичик қизларининг тўйига биргаликда совга харид қилдик. Шундан кейингина бу отахоннинг менга муносабати ўзгариб кетди. Қайтаётганимда Рўзимат ота: «Ўғлим, афти-ангорингга қараб, сени шаҳардан келган олифта бола бўлса керак, деб ўйлагандим. Аммо ишларингни кўриб, сен ҳақингдаги фикрим ўзгариб кетди. Доимо халқ ичида бўлгин, урф-одатларимизни ўрганинг», деб маслаҳат берганди.

Вақтнинг тез ўтишини қаранг. Худди кечагина ширин суҳбати, болаларча шўх, беғубор кулгуси билан давраларга файз киритиб юрган ажойиб инсон, моҳир рассомнинг орамиздан кетганига ҳам ўн беш йил бўлибди! Аммо биз Телман Муҳамедов ўзи қолдириб кетган ажойиб асарларида иккинчи умрини яшаётганининг гувоҳи бўлиб турибмиз.

Райхат СОДИҚОВ

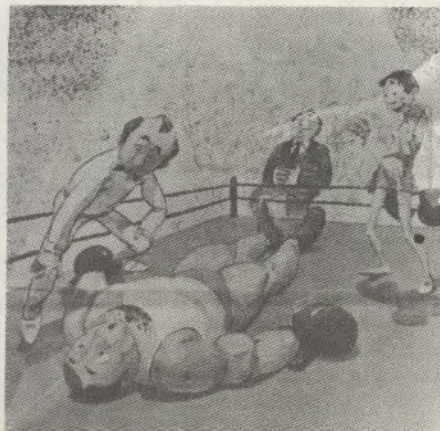
Телман Муҳамедов расмларидан намуналар

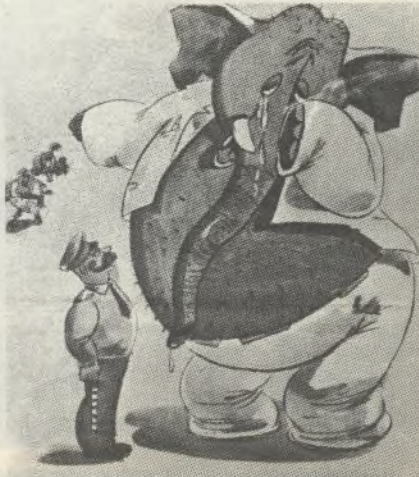
— Неварамни бир йилдан буён боччага жойлаштира олмаганман.

Мирмуҳсиннинг «Бир хумча тилла» ҳикоясига чизилган расм.

— Муштдек боладан йиқилганинг нимаси?
— Жимм! Рақибим бошлиғимизнинг қариндоши экан!

— Ердам беринг, анави безори қувлаяпти!

АРАЗЛАДИ?

Ҳа, Фармонбиби нега аразлаб қолди? Ахир, ўзингиз ўйлаб кўринг, етти ўғли, етти келини, қирқ бир невараси бўлган, юрса ерни титратадиган, йўталса дарахтдаги қушларни пириллатиб учуриб юборадиган, раҳматлик умр йўлдоши Азимшернинг эрта билан эгилиб салом беришдек ҳурматиға сазовор бўлган, ўғил ва келинларни ўз измиға солиб, катта бир рўзгорни тебратиб келётган Фармонбибига нима бўлди? Оилада унинг айтгани-айтган, дегани-деган эмасмиди? Фармонбибининг ўз ибораси билан айтганда, бу уй бир ҳукумат, бир мамлакат бўлиб, унинг ўз пошшоси, ўз қонуни бор эди-ку. Бунинг устиға унинг «подшоси» Фармонбибининг ўзи. Қонун ҳам Фармонбибининг ўз қўлида эмасмиди? Унда нега Фармонбиби аразлайди?

...Ўзбекистон ССР халқ ёзувчиси Саид Аҳмаднинг «Фармонбиби аразлади» комедияси ҳақида сўз борар экан, дастлаб беихтиёр ана шу саволлар хаёлни банд этади. Негаки, бу асар «Келинлар қўзғолони» комедиясининг мантиқий давоми ҳисобланади.

Ўзбек давлат «Еш гвардия» драма театри санъаткорлари «Фармонбиби аразлади» комедиясини саҳнаға қўя бошлаганиға ҳали унча кўп вақт бўлгани йўқ. Аммо бу саҳна асари тезда ўз мухлисларини топди. Бошқа-

чароқ қилиб айтадиган бўлсак, театр шуҳратини бир поғонаға кўтарди.

Умид қилиш мумкинки, вақт ўтиши билан бу саҳна асари ўз қимматини сақлаб қолади. Мен бу фикрни яқиндагина саҳна юзини кўрган «Фармонбиби аразлади» асарини машҳур «Келинлар қўзғолони»нинг мантиқий давоми эканлиги учун билдираётганим йўқ. Гап шундаки, кейинги асар воқеалари ҳам ҳаётдан олинган бўлиб, унда халқнинг дилидаги гаплар ўз ифодасини топган. Қолаверса, бу мулк иқтидорли актёрлар тили, санъати орқали яна бир бор сайқалланиб, эл дилиға етиб бормоқда.

Оддий томошабин сифатида «Фармонбиби аразлади» спектакли хусусида фикр юритар эканман, шу ўринда таниқли ёзувчи Саид Аҳмаднинг бундан ўн йил муқаддам филология фанлари доктори, профессор Умарали Норматов билан қилган бир суҳбати ёдимға тушди. Ушанда Саид Аҳмад «Келинлар қўзғолони»даги Фармонбиби образи устида тўхталиб, ўзининг бу мавзуда жуда кўп ҳикоя ёзганлигини, қайнона-келин можаросини қанча кўп ёзмасин, ҳар гал бу мавзунинг янгидан-янги қирралари очиларишини, ёзаман деган қаламкашға бир умр тугамайдиган ҳаётий мавзу эканлигини таъкидлаганди. Бунини қарангки, йиллар ўтиб

ёзувчининг ўзи ана шу мавзуга яна қўл урди ва катта муваффақиятға эришди.

Демак, гап мавзуда эмас, балки, асарнинг нечоғлик маҳорат билан яратилишида. Шу билан бирға маҳорат билан саҳналаштирилишида, яна муҳими драматург ва режиссёрнинг ҳамкорлигидадир. Бунға саҳна асарини томоша қилиш жараёнида, театр санъаткорлари билан суҳбат чоғида яна бир бор амин бўлдим.

— Мен сизға бир нарсани алоҳида айтмай, — деди мамнуният билан «Фармонбиби аразлади» асарини саҳнаға қўйган театрнинг бош режиссёри, Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган санъат арбоби, Ҳамза мукофотининг лауреати Баҳодир Йўлдошев, — асар муаллифи Саид Аҳмад турмуш ташвишларини бошидан кўп кечирса-да, аслида ҳаётға кулиб қаровчи ажойиб инсон. Халқнинг ташвишини ҳам, қувончини ҳам жуда яхши ҳис этади. Бу ҳол унинг асарларида, хусусан, «Фармонбиби аразлади»да ҳам яққол сезилиб туради. Саид Аҳмаднинг яна бир яхши фазилати шундаки, саҳна асари ёзганида, қанчалик яхши чиққан бўлмасин, уни саҳналаштиришни бизнинг зиммамизға юклаб қўймай, аксинча ўзи ҳам иштирок этиб, зарур тузатиш ва ўзгартишлар киритади, бу жараёнда эса асар янада сайқал топади. Ёзувчи

билан 1977 йили «Келинлар қўзғолони»ни ана шу тарзда саҳналаштиргандик. Ҳозирғача бу спектакль 700 маротабадан ортиқ кўрсатилиб, ҳамон олқиш олмоқда. Бу асар жумҳуриятимиздагина эмас, ҳаттоки иттифоқимиз ҳудудидан ташқарида саҳналаштирилди. Жумладан, икки йил муқаддам Лаос томошабинлари пьесани илиқ қарши олдилар. Хитойда эса бу асар муболагасиз муваффақият қозонди. Саксон тўққизинчи йилнинг охирида «Фармонбиби аразлади»ни саҳналаштиришда ҳам Саид Аҳмад яна яқиндан кўмаклашди. Ҳали матбуот юзини кўрмаган бу асарға саҳналаштириш жараёнида айрим ўзгартиришлар киритилдики, бу ҳолни, таъбир жоиз бўлса, нур устиға нур бўлди деб айтиш мумкин.

— Баҳодир ака, айтинг-чи, «Фармонбиби аразлади» спектакли қай тариқа, қандай зарурият туфайли юзаға келди?

— Аввало шуни айтиш керакки, бир асарнинг мантиқий давоми ҳисобланмиш иккинчи асарни саҳнаға қўйиш ўзбек театридаги илк воқеадир. Қисқача қилиб айтганда, бу асарни саҳналаштириш ҳам Саид Аҳмад билан ҳамкорликнинг самарасидир. Айниқса, асарнинг қандай зарурат туфайли юзаға келиши тўғрисидаги саволингиз ўринли. Ўзингизға маълум, «Келинлар қўзғо-

Ўзбекистон ССР халқ артисти Зайнаб Садриева, Ўзбекистон ССР халқ ёзувчиси Саид Аҳмад «Фармонбиби нега аразлади» спектакли томошасидан сўнг театр актёрлари даврасида.

Муаллиф сурати.

Ўзбекистон ССР халқ ёзувчиси САИД АҲМАД.

Р. Нурибоев туширган сурат

Қўқондаги уйда ишлайдиган дўппидўзлар, сўзана чеварлари ва бошқа каштачилар йиғилишда.

А. Караванов сурати

Тангритоғ манзараси.

Наврўз дастурхони.

И. Салоҳиддинов сурати

Наврўз нашидаси.

Р. Нурибобов туширган суратлар

Тошқўрғон дараси.

Чиролма дараси.

Р. Нурибобов туширган сурат

Сохрили бармоқлар соҳибии Маҳмуд Саъдуллаев.

А. Губенко сурати

Канот боғлаб учишниг ҳам узгача санғи бор-да!

Э. Каримов туширган сурат

ТАФТ МУЪЖИЗАСИ

лони»нинг томошабинлар ҳукмига ҳавола этилганлигига ўн йилдан ортиқ вақт ўтди. Ўтган давр ичида жамиятимизда катта ўзгаришлар юз берди. Айниқса, қайта қуриш, ошкоралик, демократия давр воқеаси бўлди. Бу эса Фармонбиби хонадонига ҳам таъсир қилмасдан қолмасди. Асарда ана шу воқеалар ўз аксини топган. Ошкоралик, қайта қуриш деб Фармонбинининг катта оиласи ҳар ёққа тарқаб кетди ёки...

Ҳа, қайта қуриш шабадаси Фармонбиби хонадонини ҳам четлаб ўтади. Шунинг учун бу саҳна асариди бутунлай қутилмаган бошқа бир оламни кўра-миз. Даставвал эрта билан Фармонбиби бамайлихотир ҳовлига бадантубия қилганда чинқари. Лекин қуриб қалган келинларидан бирининг дод-войига гувоҳ бўлиб қолади. Билсаки, уни турмуш ўртоғи хафа қилибди. Бу қандай янгилик, бу қандай кўргулик?..

Демак, «Келинлар қўзғолони» да етти оилага маслаҳатгўй бўлиб, уларнинг бошини қовуштириб юрган Фармонбинининг «Фармонбиби аразлади» да «Ҳозирги оилаларга на маслаҳат, на маслаҳатгўй керак» деб хомуш тортиши, «Оиламиздаги маданиятни юксак чўққига кўтармасак, юртимиздаги маданиятни кўтариш қийин бўлади», деб ташвишланиши бежиз эмас.

Шу ўринда театрнинг труппа бошлиғи, спектаклдаги неварна келинлар ролларидан бирининг ижрочиси Зарифа Исмоилова-нинг фикрини ҳам келтирмоқчиман.

— Оила қурган дастлабки пайтларда қайнона-қайнона-сиз рўзгор қила бошлаганмиз, — дейди у. — Аммо саҳнада роль ўйнаётганимда ўзимни ҳаётнинг ичига янада чуқурроқ кириб боргандай, қайнонадан ўнгит олаётгандай ҳис этаман. Ўша кунларда аслида саҳнадан сабоқ оламан. Чунки асарнинг тарбиявий аҳамияти катта.

Хуллас, «Келинлар қўзғолони» сингари «Фармонбиби аразлади» спектаклининг ҳам янада катта шуҳрат қозонишига умид қилса бўлади. Негаки, бу саҳна асариди ҳам аввалгидек Фармонбиби ролини Ўзбекистон ССР халқ артисти Зайнаб Садриева ижро этаётган бўлса, қолган ролларни Ўзбекистон ССР халқ артистлари, Ҳамза мукофотининг лауреати Мирҳосил Орипов, Пўлат Саидқосимов, жумҳуриятда хизмат кўрсатган артистлар Тўти Юсупова, Римма Аҳмедова, Дилбар Исмоилова, Гулчеҳра Жамалова, Обид Юнусов, Лола Бадалова; артистлар Муножот Тешабоева, Маҳмуд Дўстматов, Неъмат Олимов, Гулбахор Раҳимова, Дилбар Икромова ва бошқалар ижро этишаётди.

Қолган барча гаплар ҳурматли томошабинларга ҳавола. Уларнинг бу асарни саҳнада кўриб, ўз фикр ва мулоҳазаларини ўртоқлашишларига ишонсак бўлади. Яъни томошабинлар асар муаллифига ҳам, актёрларга ҳам ўзларининг холисона баҳоларини берадилар. Қолаверса, давр энг одил ҳакам.

Қудрат ОДИНАЕВ,
СССР Журналистлар уюшмасининг
аъзоси

— Кашпировский, Чумакларнинг аврашларини кўриб, оёқ оғриқ дардидан фориғ бўлдим.

— Эҳ, қўйсанглар-чи, бўлмаган гап. Нега илгари бундай қуш-ночлар йўқ эди?

Ҳозирги кунда автобусда ҳам, кўча-кўйда ҳам шу тариқа баҳсларни эшитиш мумкин. Тўғри, қушночлик илгари ҳам бор эди. Фақат улар ҳақида ёзиш мумкинмасди. Энди ёзаяпмиз. Зангори экрандан кўрсатилган. Лекин бу кўпчиликда шубҳа туғдирмоқда. Чунки улар қисқа вақт оралиғида шунчалик кўпайиб кетдики, буларнинг устига ўзга сайёрадан учар ликопчаларда келаётган жаннабсайёраликлар ҳақидаги мишмишлар... Бундай ғаройиботларни фан изоҳлаб беришга ожиз.

Наманганлик билгир Маҳмуджон Сайдуллаев ҳузурига борар эканман, олданиш менда ҳам шундай иккиланиш пайдо бўлди. Ахир ҳозир сохта табиблар камми? Балким бекорга келаётгандирман. Лекин у очган Наманган шаҳар, Навоий кўчасидаги 11-уйда жойлашган даволаш ширкати олдида туманот одам йиғилганини кўриб ўзимда ҳам ишонч пайдо бўлди.

Билгир қабулдан чиқиб келаётган одам билан суҳбатлашаман, улар ёзиб қолдирган дил сўзлари билан танишаман.

Фарғона вилоятининг Киров ноҳиясидаги Киров давлат хўжалигида яшовчи онахон Рисолат Йўлчиева: «Етти йилдан буён қўл-оёғим ишламай азоб тортар-

дим. Икки марта даво олганимдан буён ўнг қўлим бемалол оғзимгача борадиган бўлиб қолди. Чап оёғим ҳам енгиллашапти».

Косон ноҳиясидаги «Правда» номли жамоа хўжалигида яшовчи Холида Исомиддинова: «М. Сайдуллаевнинг уч давосидан кейин ўғлим Муродилла тилга кирди. Унинг тилидан «она» деган сўзни эшитиш бахтига муяссар бўлдим».

Қирғизистон ССР, Ўш вилояти, Қаравон қишлоғидан Холисон Маҳмудова: «Узоқ йиллардан буён доимий шамоллашдан азоб чекиб учардим. Маҳмуджон акдан дил келарди. Маҳмуджондан сўнг эски шамоллашимдан асорат ҳам қолмади, тузалиб кетдим».

Маҳмуджон Сайдуллаевнинг тиласи, игнасиб, ширин сўз билан даво топиб кетаётганининг саноғи йўқ. Яқин-яқинларгача расмий доираларда ва олимлар даврасида ҳам руҳий таъсир қилувчиларга қараллоб, товламачи сифатида қаралар эди. Инсон танасида яширинган қудратли қучқувват ҳам ошкоралик туфайли рўёбга чиқди.

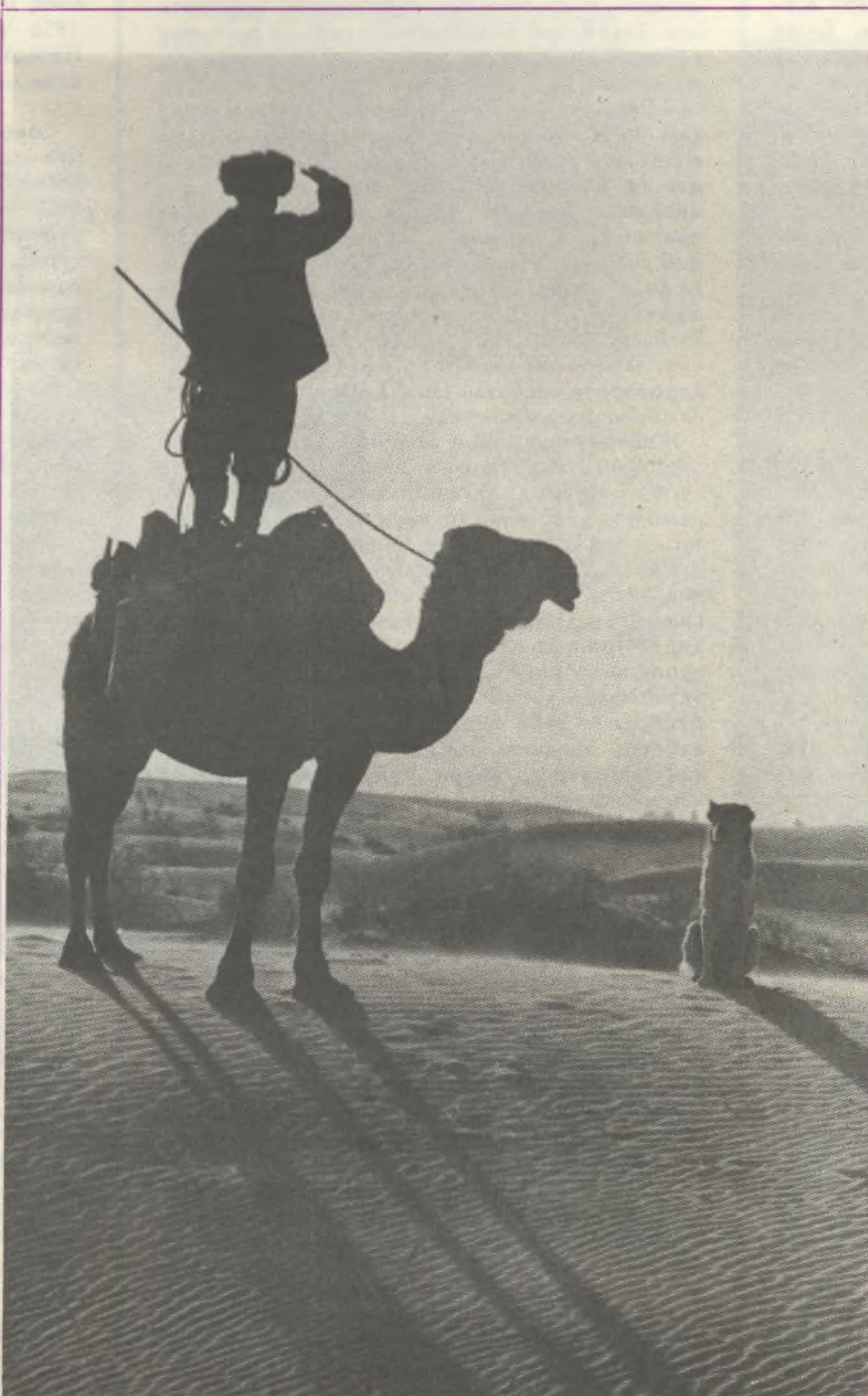
Билгир махсус табобат маълумотида эга эмас. Лекин халқ табобатидан, йоғларнинг усуллари-дан хабардор. Беморга қўл тегизмай, унинг дарди қаердалигини айтиб беради. Кейин кескин қўл ҳаракатлари билан даволашга киришади.

— Қўлларимга акс таъсир келиб урилади ва улардан касалликни билиб оламан, — дейди Маҳмуджон ака, — кейин ўша ерга кафтларимни тутаман, қон қизиб шифо топади.

У даволашни авраш йўли билан ҳам амалга оширади. Кўзбоғлашнинг ҳолатига — яъни уйғоқлик билан уйғуга ўтиш орасидаги чала уйғу ҳолатида беморга даво бериш яхши самара берар экан. Айниқса, ишонтириш беморнинг ҳис туйғуларига таъсир ўтказиш ички яшарин имкониятларни уйғотиб, беморни дарддан халос бўлишини тезлаштиради.

СССР илмий-муҳандислик жамиятлари иттифоқи Ўзбекистон жумҳурият уюшмаси ҳузуридидаги табиатда қувват-ахборот алмашинуви муаммолари бўйича жумҳурият қўмитаси уни билгир сифатида тан олди. Ҳозир у «Саломатлик» ширкатида фаол иш олиб бораётди. М. Сайдуллаев уруш ва меҳнат инвалидларини бепул ва навбатсиз даволаётди. Тушумнинг 35 фоизини давлат ҳисобига ўтказаётди. Шунингдек, қариялар уйига, болалар уйига, болалар фондида, мактабларга ҳам ёрдам сифатида хайриялар қилиб турипти. «Бу йилги тушумлардан вилоятда битта поликлиника қуриб бериш ниятим бор», — дейди М. Сайдуллаев.

Ҳозирги кунда соқовлик, эшитмалик, кўрлик, дудуқланиш, семириб ва озиб кетиш, асаб бузилишлар, юрак сиқилиш, жинсий заифлик, буйрак тоши билан касаллар билгир Маҳмуджон Сайдуллаевнинг ноёб қобилияти: шифобахш қўллари, бионур ва кўзбоғлашнинг сеҳрли таъсири остида даво топмоқдалар.

Эшак миниб оёқ остини эмас, туя миниб узоқни кўзла...

К. Отаев сурати (ЎзТАГ)

Абдураззоқ КАРИМОВ

ОВРУПА УЙИДАГИ МОЖАРОЛАР

Сўнги пайтда Шарқий Оврупа мамлакатларида содир бўлган воқеаларни Ғарбнинг нуфузли давлат ва сиёсий раҳбарлари, оммавий ахборот воситалари иккинчи жаҳон урушидан кейинги йиллардаги энг муҳим воқеалар, деб баҳоламоқдалар.

Бўлаётган бу ўзгаришлар мамлакатимизда қайта қуриш деб аталса, бошқа социалистик давлатларда ислоҳат, янгиланиш, халқчиллаштириш деб аталаётир. Лекин бу жараёнларнинг сабаблари ҳаммажойда бир хил — маъмурий-буйруқбозликдан иборат тузилма орқали вужудга келган ижтимоий-иқтисодий ва сиёсий тангликдир.

Сталин ва унинг издошлари ишини давом эттирувчилар асос солган мамлакатни буйруқ орқали бошқариш иш усули жамият олдида турган муаммоларни давр талаби асосида ҳал эта олмаслигини кўрсатди. Бизга қанчалик оғир ва аччиқ бўлмасин очиқчасига айтиш керак, ҳозир бошимиздан кечириётган танглик шу даврнинг оқибати, маҳсулидир. Бу танглик социалистик тузумнинг ривожланишида бошқа мамлакатлардан орқада қолаётганлиги, меҳнат унумдорлигининг пастлиги, ишлаб чиқарилаётган маҳсулотларнинг сифатсизлиги, кишилар турмуш даражасининг қоқлигида намоён бўлапти. Иқтисодий соҳадаги танглик социалистик мамлакатларда ижтимоий соҳада кескинликларга олиб келди. Авваллари капитализм жамиятига хос, деб келинган иш ташлашлар, миллий қарама-қаршилиқлар, жиноятчиликнинг кучайиши социалистик мамлакатларни ларзага солиб турди.

Социалистик мамлакатлардаги бу салбий воқеаларга баҳо берилганида ғарбдагилар булар социализмнинг тузум сифатида инқирози, деб айтмоқдалар. Бу фикрларга ҳеч ҳам қўшилиб бўлмайди. Бу социализм ғоялари нуқтаи назарларининг танглиги, инқирози эмас, балки илмий асосланган социализмдан чекинган, бузилган сталинча социализмнинг танглигидир. Сўнги воқеалар социалистик мамлакатлар раҳбарларининг ўз лавозимларини сунистьёмол қилишлари, молиявий нопокликлари, шахсга сифиниш сиёсатини ўтказишлари социализм ғоялари кадр-қимматини тушириб, обрўсизлантирганлигини кўрсатиб турибди.

ГДРда эълон қилинган маълумотларга кўра, собиқ раҳбарлар Эрих Хонеккер ва Гюнтер Миттаг 1978 йилда Байтулҳикма (Академия)нинг қурилиш бўйича бўлим фахрий аъзолари этиб сайланиб, йилига 20 минг марка молиявий ёрдам олиб турган эканлар. 1978 йилдан бери уларнинг ҳар бири 240 минг маркадан олганлар. Сиёсий бюронинг бошқа аъзолари ҳам молиявий қонунбузарликда улардан қолишмаган.

Руминияда Николае Чаушеску ҳокимият тепасида турган 25 йил мобайнида шахсга сифинишнинг янги шакли вужудга келтирилган. Румин халқи ҳар куни нафақат Чаушескуни, унинг умр йўлдоши — бош министрининг биринчи ўринбосари Елена Чаушескунинг ҳам номини улуғлашга мажбур этилган. Руминия коммунистик партиясининг ўтган йили бўлиб ўтган XIV съезди тўғрисидаги ҳисоботда ёзилишича, унда Чаушескунинг беш соат давом этган нутқи делегатлар томонидан 62 маротаба туриб, 39 маротаба ўтирган ҳолда гулдурос қарсақлар билан бўлинган. Унинг тузуми шундай вазиятни мамлакатда бундан буён ҳам сақлаб қолиш ниятида эди. Чаушеску партия пленумининг бирида сўзлаган нутқида яқин вақт ичида социалистик давлат раҳбарлари иштирокида кенгаш ўтказиш таклифини илгари

сурган эди. Унинг фикрича, социалистик мамлакатларда жорий этилаётган «бозор муносабатлари, коммунистик ва ишчи партияларнинг раҳбарлик родини йўқотиш — социализм таълимотига зид» эмиш. Агар Руминияда янги инқилобий тўнтарош бўлиб, диктатор ҳокимиятдан четлаштирилиб, ўлим жазосига ҳукм қилинмаганида, балки у илгари сурган ғоясини амалга оширишга уриниб кўрган бўлармиди.

1989 йилнинг ўрталарида Болгарияда турк миллатига мансуб граждандарнинг оммавий равишда Туркияга кўчиб кета бошлаганликлари бутун дунё аҳлини ажаблантиргани ҳаммамизнинг ёдимизда. Мамлакатда турк миллатига мансуб аҳолининг иссиқ жойини совутиш, уларни булғор тупроғидан сиқиб чиқариш ҳам ана шундай яккахоқимлик сиёсатининг натижаси эди. Ваҳоланки, Болгариянинг расмий оммавий ахборот воситалари жаҳон афкор оmmasига, жумладан уларнинг маълумотларига асосланган бизнинг оммавий ахборот воситаларимиз ҳам турк тилида гаплашувчи фуқаролар ва мусулмон динига мансуб кишиларни Болгариядан «кўчиб» кетишларини нонкўрлик — бу социалистик давлатда уларга ҳамма шароитлар яратилишига қарамай, хорижга кетишмоқда, деб уларнинг ўзини айбдор қилиб кўрсатишди. Аслида воқеа бошқача кечган эди. Маълум бўлишича, бу Болгариянинг собиқ раҳбари Т. Живковнинг 1984 йилдан бери мамлакатнинг мусулмон динига эътиқод қиладиган фуқароларига нисбатан олиб борган қатағон сиёсатининг натижаси экан.

Живков режасининг заминида ягона туб болгар миллатини ташкил этиш бўлган. Шунга кўра Болгария фуқароларининг мусулмон исмлари уларнинг хоҳишисиз ўзгартirilган, турк тилидан фойдаланиши чегараланган, диний ва бошқа урф-одатлар, анъаналар таъқиқланган. Аҳамият беринг-а! Живковча сиёсатнинг қаъридан сталинона иш услубининг ҳиди гуркираб келиб турибди. Бундай сиёсат кўполлик билан, кишилар хоҳиш-истаклари, эҳтиёжлари ҳисобга олинмай, маъмурий-буйруқбозлик йўли билан амалга оширилди. Бу, албатта, халқчил жамият эълон қилган нуқтаи назарларга, инсон ҳуқуқларига қарама-қарши иш юритиш эди. Аҳолининг туркий тилда гаплашувчи ва мусулмон динига эътиқод қилувчи қисми бу сиёсатга ўз норозилигини Болгариядан оммавий равишда кўчиб кетиш орқали билдирди. Болгариянинг ҳозирги раҳбарияти миллий масалада йўл қўйилган бу хатоларни қоралаб, адолат ва тенгликни тиклашга ҳаракат қилмоқдалар. ГДР, Болгария, Чехословакия, Руминия ва бошқа социалистик мамлакатларнинг собиқ раҳбарлари социализмнинг шу бузилган шаклидан манфаатдор бўлганлари сабабли бундан воз кечишни истамаётган эди. Аммо шиддат билан ривожланаётган давр ўз ишини қилди.

1968 йилда Чехословакия Коммунистик Партиясининг биринчи котиби лавозимини эгаллаб турган ва сўнг мамлакатдаги воқеалар туфайли партия сафидан ўчирилган, ҳозир яна юқори лавозимга сайланган Александр Дубчек, социалистик мамлакатларнинг собиқ раҳбарларини назарда тутиб, «улар социализмда эмас, аллақачон коммунизмда яшаётганлар», деб эътироф этган эди. Ҳақиқатан ҳозир лавозимидан четлаштирилган бу раҳбарларнинг турмуши ўз халқининг турмушидан бир неча юз баробар фарқ қиладди. Улар аллақачоноқ халқдан ажралиб қолганликлари учун ҳам меҳнат кишиларининг эҳтиёжларини умуман билмайдилар.

Чехославак диёрида кечаётган халқчил сиёсат ўз самарасини берди. Шу пайтгача асарлари хориждагина машҳур бўлган, ўз мамлакатида доимий таъқиб қилиб келинган, чех халқи ҳуқуқларини ҳимоя қилиш — «Хартия — 77» ҳаракатининг асосчиларидан бири, 52 яшар Ватслав Хавелни мамлакат президенти қилиб кўтардилар.

Ҳозир барча социалистик мамлакатларда оммавий эътибори шу йўл қўйилган бузиллишларни бартараф этиш, ҳақиқий ижтимоий адолатли жамиятни барпо этишга қаратилган.

Социалистик мамлакатларда маъмурий-буйруқбозлик сиёсатида барҳам бериб, халқчил социализмга ўтишга аввалги йилларда ҳам ҳаракат қилиб кўрилган эди. Ўз вақтида бу ҳаракатлар капитализмни қайта тиклашга уриниш, деб баҳоланган. Бинобарин, Венгриядаги 1956 йилги, Чехословакиядаги 1968 йилги, Польшадаги 1980 йилги воқеаларнинг мақсади маъмурий-буйруқбозликдан ҳутулиш эди.

Совет Иттифоқида юқорида айтилган шаклда бўлмаса ҳам, ҳаётни халқчиллаштиришга ҳаракатлар 1953 йилда Сталин ўлиmidан сўнг ва 1965 йил сентябрь пленумидан сўнг уриниб кўрилган. Лекин, бу ҳаракатлар бугунги қайта қуриш даражасичалик тушунилиб, тўғри баҳоланмаган. Уларнинг муаллифлари ва тарафдорлари социализм душманлари, деб сиёсий ҳаётдан четлаштирилди, бир қисми чет элга кетишга мажбур бўлди.

Ўз вақтида социализм таълимоти нима билан миллионларни ўзига жалб этди ва катта қийинчиликларга қарамай, унинг ғояларини амалга оширишга киришилди. Бу биринчи навбатда адолатли, ҳуқуқий жамият барпо этиш мақсадидан келиб чиққан талабдир.

В. И. Ленин социализмнинг энг дастлабки белгиларидан бири меҳнат унумдорлигининг юқори бўлиши, деб кўрсатган эди. Бу соҳада ҳамма Ғарб давлатлари социалистик мамлакатлардан ўтиб кетди.

Хўш, социализмни социализм сифатида белгилайдиган қайси томонлари бор. Бу ҳақда сўз кетганида биз ижтимоий мулк, ишлаб чиқаришни режалли ташкил қилиш ҳақидаги шиорлардан нарига ўтолмаймиз. Сир эмас, бу белгиларни ҳозирги пайтда капитализмда ҳам кўриб турибмиз. Маркс, Энгелс, Ленин таърифлаган шаклдаги капитализм ҳозир ўз иш юритиш тарзини бутунлай ўзгартирган, тўғрироғи ҳаётга мослашган. Масалан, Ғарбий Европа, АҚШ ва Японияда кўплаб жамоа мулкларини кўриш мумкин.

Социализмнинг яна бир белгиси бўлган ишлаб чиқаришни режаллаштиришни олсак, бу соҳада ҳам Ғарб мамлакатлари социализмдан анча олдинда бормоқда. Ғарбда режаллаштириш билан бозор муносабатларини қўшиб олиб бориш катта самара бермоқда.

Социалистик давлатларнинг тараққиётдан орқада қолишларига бош сабаб бир томондан сўз билан амалий иш ўртасидаги фарқнинг катталиги бўлса, иккинчи томондан кўп жиҳатдан ҳокимият тепасида бўлган шахсларнинг социализм ҳақидаги нотўғри тушунчаллиги, беҳад ҳокиму мутлоқликка берилиб, лавозимини сунистьёмол қилишларидир.

Собиқ раҳбарларнинг тушунчасига кўра, янги жамият ўзидан аввалги жамиятни тўла инкор этиб, унинг асосига қадар бузиб, ўрнида вужудга келар экан. Бу тушунчанинг нақадар хато ва зарарли эканини бугунги ҳаётимиз кўрсатиб турибди. Жамиятда шундай муносабатлар борки, уларда капитализм жамиятининг маҳсули ёки фақат унга хос бўлиб қол-

Чопиқдан бўшаган колхозчи бир зум
Дам олиб ётади, кўлагада жим,
Ҳамма нарс сафарбар сенда,
Ҳар бириси ўз куйин куйлаб: —
Автомобил,

арава,

туя —

Пахта ташир ўлкани бўйлаб...

Ҳа, ҳар бири ўз куйини куйлаб, ўлкадан пахта ташиётган, қум ёниб, тош чўғ бўлган бир паллада халқуми қуриб чопиқдан бўшаган колхозчи бир зумгина кўлагада ётиши ҳозирги кунимизга ётми? Колхозчи ўзи етиштирган пахтани, қаёққа кетаётир, дейишга тили соқов, жим юришга мажбур. Шоир бу фикрларини мақтову мадҳиябозликка ўраб тасвирлашга уринади, бироқ дилида ўзи сезган ҳақиқатни душман сезиб қолишидан чўчиб, шеърни бостиришдан тийилади. 1936 йили ёзиб, 1940 йили «Бахт» тўпламига киритишга журъат этган қуйидаги шеърда ҳам шоирнинг ички дарди ўз ифодасини топган:

Кеча. Сахро. Уйқу ва шовқин.
Кеча чўккан узоқ уфққа.
Теразадан тўғиб боқаман,
Кўзим чўмиб қоронғиликка.

Қатағон йиллар ҳолати: мени ҳам олиб кетиб қолмасмикан, деган шубҳа ва қўрқув тасвири. Наҳот, ваҳимали мана шу қоронғиликдан қутулиш мумкинмас? Йилт этган умид нури бормикан?! Афсуски, йўқ.

Теразадан тўғиб қарайман:
Уйқу босган сўнгсиз саҳрони,
Уйқуда ер, уйқуда осмон,
Кўримайдир юлдуз нишони.

Еру осмон уйқуда, дардингни эшитадиган замон эмас... Ахир тунда юлдузлар чарақлаши лозим-ку. Бу тасвир табиат тунни эмас, ердаги ҳаёт — саҳронинг кундузи тугаб, тун ҳаёти бошланганлиги тасвиридир:

Бошлашидир ўз ҳаётини
Саҳрони устига чўкиб тун,
Жимжитдир йиланиб ётгандай,

Меҳр.

Г. Еқубов сурати

май, инсониятнинг миллион йиллик ҳаёти давомида тўпланган тажрибаси ётади. Пул — товар ва бозор муносабатлари ана шулардан биридир. Булар иқтисодни ҳеч қандай назариясиз амалда мувозанатда ушлаб туришнинг бузилмас дастгоҳи бўлган.

Иқтисоди режали ривожланадиган жамиятда бундай муносабатларга ўрин қолмайди, деб сўнгги йилларга қадар бозор муносабатларини инкор этиб келдик.

Агар социализм киши турмуш даражасининг юқори бўлишини таъминлайдиган, фуқароларига ижтимоий кафолотлар берадиган жамият бўлса, биз бу белгиларни бугун сўзда эмас, амалда капиталистик жамиятда кўриб турибмиз. Тан олиб айтиш керакки, капитализм социализмнинг илғор шиорларини олиб ҳаётга татбиқ этишда устамонлик қилаётир. Социализм бу соҳада ҳам капитализмдан орқада қолиб, ташаббусни бой бериб

Кезар эдим, мени тинмайин
Таъқиб этар бир узун соя.
Билмадимким, бормидир иши,
Ё истарми айтмоқ ҳикоя.

Қатағон йилларни кўз олдимизга келсак, шеърдаги тун суврати ҳамда узуннинг нима учун таъқиб этиши ойдинди қолади. Бу йўлда ижод этиш — вига қулоқ солиш қалтис эди. Зеро, шойи ўзи ҳар қадамда бундай даҳшатли қувга дуч келиб турса-да, ўзини кўликка олиши, қайғуни эмас, шодликни лашга мажбур. Шу сабабли у юраи шубҳаларни қувлаб чиқишга жазм коммунистик партиянинг ёрқин келадиган элтишига ўзини ишонтиради, орузлар яшашга кўникади. Ўзини кўпроқ «билан Бахтиёр», «Семурғ» каби эрта тонлар ёзишга уради. Санъаткоронаган, баҳор ва шодлик куйланган шеър орқали меҳнатдан толиққан халққа бағишлайди, эртанги кунга умид уйғори кишиларни некинлик туйғуси билан кашга ҳаракат қилади. Юрагидаги қайғу йиллар чўктирган зил-замбил дардлар даврдаги гуруҳбозликлар чоҳига тушиб, йўл қўйган хатоликлар, гуноҳлар би шоирга тинчлик бермайди. Аса орқали ўз қарзини узишга уринади. А даврда туйғуларни очиқ тасвирлаш ийўқ эди.

У даврни қўя турайлик, яқиндагилар халқ дардини очиқ айтолмас эди. Ахир вақт халқро ҳаётдан маҳрум этилиб, қоридан нарини кўролмайдиган айлантилган, онларига лоқайдлик телик сингдирилганлиги туфайли фикрлайдиган бўлиб қолган халқ нима ҳам оларди? Тўғри, айрим зиёлилар, шоир ёзувчиларгина нималар бўлаётганларини англашга, мушоҳада этишга тиришар, фикрларини эркин айтишдан хавфсиз эди. Кўплар ўзларининг бахтиёрлик ва лиқ қафасига солиб қўйилган тўтиқ эканликларини хаёлларига ҳам келти

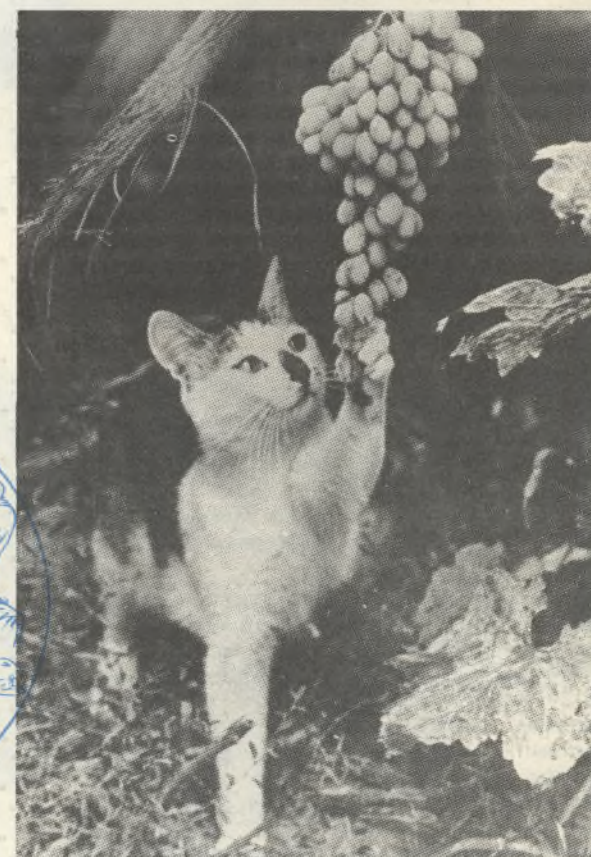
— Илон йили ўтди, бу касофатни энди нима қилсам экан?..

Р. Шагаев сурати (ЎзТАГ)

Бойимхон ва Бойимжонлар лапарни...

Р. Ашуров сурати (ЎзТАГ)

Ўзумнинг яхшисини мушук ейди...

А. Наймушина сурати (ЎзТАГ)

қўйди. Биз ўтмиш хатоларини қайтармаслигимиз учун биринчи навбатда капиталистик жамиятда ҳаётни халқчиллаштиришни ўрганишимиз лозим. Биз маълум вақтлар буржуа халқчиллигини, унинг кўриниши бўлган мамлакатни парламент бошқаршини танқид қилдик. Бу парламентга пулдорлар сайланиши мумкин ва улар сайланганларидан сўнг ўзига ўхшаганларнинг манфаатларини ҳимоя қилади, деб ўйладик. Маълум бўлишича, буржуа мамлакатлари парламентларида кўп йиллар мобайнида бошқаршининг шундай усули ишлаб чиқилган эканки, унга кўра давлат раҳбаридан тортиб юқори лавозимларни эгалаб турганлар шу олий орган олдида қилган ва қиладиган ишлари учун ҳисобот берганлар ва назорат остида бўлганлар. Маълумотларга суянадиган бўлсак, капитализм жамиятида юқори лавозимдагилар ўртасида қонунбузарлик, лавозимини суиистеъмол қилишлар со-

циалистик мамлакатлардаги сингари даҳшатли тус олмаган экан. Социализм тўғрисида айтилган фикрлардан «бирдан бир йўл капитализмга қайтиш», «уни қайта тиклаш», деган маъно келиб чиқмайди асло. Биз ҳали ҳақиқий социализмни кўрганимиз йўқ, уни кўрмасдан, нималарга қодир эканлигини билмасдан инкор этишимиз, умуман, нотўғри. Сўнгги пайтларда Оврупадаги социалистик мамлакатларда содир бўлаётган воқеалар, ўзгаришлар социализмни инкор этиш эмас, балки уни янгилаш, инсонпарвар, халқчил жамиятга айлантиришга қаратилгандир.

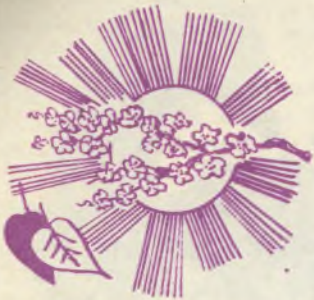
Мавжуд танглиқдан қутулиш, социализмнинг мавқеини тиклаш учун инсоният тарихи давомида йиғилган барча илғор ғояларга суянишимиз, улардан фойдаланишимиз мақсадга мувофиқ келади.

Турсунбой ҚОРАТОВЕВ,
сиёсий шарҳловчи

Ҳамид Олимжон
туғилган куннинг
80 йиллигига

«МАНА СЕИ

Г

Адолат ҳам баъзида енгиледи.
Баъзан булут ортида қолади кун,
Кўмилади тупроққа кўп вақт олтин,
Лекин асло адолат ҳеч ўлмайди:
Кўмилса ҳам олтин ниҳон бўлмайди.
(«Муқанна»дан).

Ўзбек совет адабиётининг туғма қайнар-булоқ шоири Ҳамид Олимжон адолат енгилган, қуёш булут ортида қолган, олтин тупроққа қоришиб кўмилган аянчли йилларда яшаб ижод этди. Инсониятга хос эзгулик, виждон, имон, сабот сингари барча фазилатлар сталинчилар томонидан яратилган давлат тегирмонида тортилган, кукунга айланган давр эди у пайтлар. Шоирлар, ёзувчилар, бастакорлар, санъаткорлар ўшандай ҳолатни кўра билатуриб, замонани айюҳаннос солиб мақтаганлар, кўкларга кўтарганлар. Инсоний фазилатларнинг мажакланаётганини улар кўрмаганларми? Албатта кўрганлар. Энг даҳшатлиси шунда эдики, ижодкорлар кўрганларидан кўз юмишга, юрак амрига бўйсунмасликка, виждонларини кар ва гунг қилиб яшашга, ижодда эса, «бузилган ўлка»ни орзулар чамани билан бурқаб тасвирлашга мажбур этилгандилар. Саботини синаб кўришга уринганлар тириклай «халқ душмани» тегирмонига ташланарди, улардан ибрат кўмачлари пиширилди. Ҳеч ким дўст билан душманни ажрата олмай қолганди, ҳамма бир-биридан шубҳаланарди, тирик юриш, кун кўриш бахту саодат бўлиб туюларди. Ҳамид Олимжон куйлаган бахт ана шу тупроқдан ташқарида юриш қувончи эканлигини биз шу пайтга дову билмагандик, шоирнинг шодлик ва бахт орзуига чулган тасвирларини халқимиз бошидан кечирган чинакам эркин, бахтли ҳаёт баҳори деб, унинг ўзини ана шу саодатли давр куйчиси, деб тушундик. Худди шундай тасаввур билан

УЙИДАГИ ОЛАР

ди. Унинг фикрича, социалистик мамлакатда жорий этилаётган «бозор муносабатлари» коммунистик ва ишчи партияларнинг сиёсий ролини йўқотиш — социализм таъқиб эмиш. Агар Руминияда янги демократий тўнтариш бўлиб, диктатор ҳокимиятга четлаштирилиб, ўлим жазосига ҳукм қилинганда, балки у илгари сурган ғоясини амалга оширишга уриниб кўрган бўлармиди.

Йилнинг ўрталарида Болгарияда турк эмиграцияга мансуб граждандарнинг оммавий кўрсаткичи Туркияга кўчиб кета бошлаганликларини кўриб, унинг аҳлини ажаблантиргани ҳаммамизимизда. Мамлакатда турк миллатига эҳтирманинг иссиқ жойини совутиш, уларнинг тупроғидан сиқиб чиқариш ҳам ана шу даврнинг асосий сийосатининг натижаси бўлди. Болгариянинг расмий оммавий воситалари жаҳон афкор оммасига, уларнинг маълумотларига асосланган ҳолда оммавий ахборот воситаларимизда турк тилида гаплашувчи фуқаролар ва эмигрантларнинг мансуб кишиларини Болгарияга кўчириб кетишларини нонкўрлик — бу соҳа давлатда уларга ҳамма шароитларни яратишга қарамай, хорижга кетишмоқда, уларнинг ўзини айбдор қилиб кўрсатишди. Бу даврда, воқеа бошқача кечган эди. Маълум бўлдики, бу Болгариянинг собиқ раҳбари Тодор Живковнинг 1984 йилдан бери мамлакатнинг сиёсий ҳаётига таъсир қилган фу-

онгимиз шаклланди, улар яшаган замон у ёқда турсин, ҳатто ўзимизнинг яшаётган тепса-тебранмас тўрачилик панжаси орасида қолган турғунлик жараёнини ҳам дунёдаги энг бахтиёр замон деб ишондик.

Дарҳақиқат, Ҳамид Олимжон ҳамма қатори инқилоб ваъдасига: йўқсилларнинг озод ва бахтли яшашига, ишчи-деҳқонларнинг халқчил ҳокимиятига ишонди. Тараққиёт тарафида турди, ижодида ўз интилишларини ҳамда қарашларини ифода этди. Инқилоб даври ўзбек адабиётининг байроқдорлари Бехбудий, Абдулла Қодирий, Айний, Чўлпон, Фитрат, Сўфизода, Абдулла Авлоний, Тавалло каби ижодкорлар изидан борди. Маълумки, адабиётимизнинг байроқдорлари инқилобни зўр мамнуният билан қаршилаган эдилар. Аммо кўп ўтмай, айниқса, Ленин вафотидан кейин халқ турмушидаги қийинчиликлар, фуқароларнинг ўзаро уруши, беғуноқ тўқилган қонлар ҳамда вайрона бўлган қишлоқлар, иқтисодий тангликлар, жамоалаштириш оқибатида деҳқонларнинг оч-яланғоч қолишлари аксарият ижодкорлар дилини оғритди, айрим шоир-ёзувчиларда ботиний норозилик кайфиятини тўғдирди. Барча миллатларнинг бир иттифоқ тузиб яшашга қизиқишлари ҳам, ундан қутулган мақсадлари ҳам аста-секин сўнди, мустақиллик туйғуси кўриниш бера бошлади. Аммо ўттизинчи йилларга бориб эркин фикрлаш жиловлаб олинди, замонни мақташ ва мадҳиябозлик томир ортди.

Ҳамид Олимжон айна мана шу мақтов шаклланаётган йиллари адабиётга кириб келди. Бироқ барча ижодкорлар қатори унинг ҳам дилида яширин дард пайдо бўлди ва бу сирли мунг унинг айрим шеърларида кўчди. Айниқса, шоирнинг 1933—1937 йиллар орасида ёзган шеърларида мунгли дард, таланаётган халқ мулкига ачиниш

Чехославак диёрида кечаётган халқчил сиёсат ўз самарасини берди. Шу пайтгача асарлари хориждагина машҳур бўлган, ўз мамлакатида доимий таъқиб қилиб келинган, чех халқи ҳуқуқларини ҳимоя қилиш — «Хартия — 77» ҳаракатининг асосчиларидан бири, 52 яшар Ватслав Хавелни мамлакат президенти қилиб кўтардилар.

Ҳозир барча социалистик мамлакатларда омманинг эътибори шу йўл қўйилган бузилишларни бартараф этиш, ҳақиқий ижтимоий адолатли жамиятни барпо этишга қаратилган.

Социалистик мамлакатларда маъмурий-буйруқбозлик сиёсати барҳам бериб, халқчил социализмга ўтишга аввалги йилларда ҳам ҳаракат қилиб кўрилган эди. Ўз вақтида бу ҳаракатлар капитализмни қайта тиклашга уриниш, деб баҳоланган. Бинобарин, Венгриядаги 1956 йилги, Чехословакиядаги 1968 йилги, Польшадаги 1980 йилги воқеаларнинг мақсади маъмурий-буйруқбозликдан қутулиш эди.

Совет Иттифоқида юқорида айтилган шаклда бўлмаса ҳам, ҳаётни халқчиллаштиришга ҳаракатлар 1953 йилда Сталин ўлиmidан сўнг ва 1965 йил сентябрь пленумидан сўнг уриниб кўрилган. Лекин, бу ҳаракатлар бугунги қайта қуриш даражасичалик тушуниб, тўғри баҳоланмаган. Уларнинг муаллифлари ва тарафдорлари социализм душманлари, деб сиёсий ҳаётдан четлаштирилди, бир қисми чет элга кетишга мажбур бўлди.

Ҳисси, тун тасвири яққолроқ сезилади. Бу ҳол шоир қалбида қандайдир ғалаён кечаётганидан дарак беради. Бинобарин, унинг «Манзара» шеъри бизнинг шундай фикр юритишимизга асос бўлиши мумкин. Эътибор беринг:

Қорли ер устига тинмайин
Ўтхона ташлайди оқ тутунни.
Тутун чўзилади қор сари, секин
Саҳро тугатади қора тунни.

Тутун қуюлади қор томон оғир,
Саҳрога чўқади тоғ силсиласи,
Шундайин бир тоғки, оппоқ ва юмшоқ,
Қорли тоғларнинг ҳам келар ҳаваси,
Бағрида кўмилар қуёш нафаси.

Ўтхона қорли ер узра ташлаётган оқ тутун нима? Чўзилиб саҳро тунини оқартиришга қодир оқ тутун нима экан ўзи? Яна унинг қор томон оғир қуюлиши, саҳрога тоғ силсиласини чўқтириши қизиқ. Ўқувчига бу тасвирлар дастлаб сирли туюлади, англаб етолмайди... «Шундайин бир оқ тоғки, оппоқ ва юмшоқ!..» Энди китобхон кўз ўнгида ярқ этиб, ёрқин тасаввур пайдо бўлади: пахта! Ҳа, унга қорли тоғларнинг ҳаваси келиши, бағрида қуёш нафаси кўмилиб ётиши бежиз эмас. «Қор», «оқ тутун», «тоғ силсиласи» сувратлари ўша кезларидеҳ пахта якказиротчилиги деҳқонлар тугул саҳрони ҳам тоғдек босаётганлигини, пахта тутун бўлиб таралаётганлигини ўзида мужассам этади. Шу боис шоир шеърини тириклигида эълон қилишга ботинолмайди. 1933 йил ёзилиб, 1957 йилгача чоп этилмаган «Ўзбекистон хотираси» шеърисида мана бу тасвир юқоридаги фикримизни тўлдирди ва тасдиқлайди:

Чошгоҳ чоғи далада бўлдим,
Ловуллаиди тепада қуёш,
Қўж ёнадир, чўғ бўладир тош:
Халқумлар қурийдир,
Ҳаво иссиқ, дим,

Чопиқдан бўшаган колхозчи бир зум
Дам олиб ётади, кўлагада жим,
Ҳамма нарса сафарбар сенда,
Ҳар бириси ўз куйин куйлаб: —
Автомобил,
арава,
туя —

Пахта ташир ўлкани бўйлаб...

Ҳа, ҳар бири ўз куйини куйлаб, ўлкадан пахта ташиётган, қум ёниб, тош чўғ бўлган бир паллада халқуми қуриб чопиқдан бўшаган колхозчи бир зумгина кўлагада ётиши ҳозирги кунимизга ётми? Қолхозчи ўзи етиштирган пахтани, қаёққа кетаётир, дейишга тили соқов, жим юришга мажбур. Шоир бу фикрларини мақтову мадҳиябозликка ўраб тасвирлашга уринади, бироқ дилида ўзи сезган ҳақиқатни душман сезиб қолишидан чўчиб, шеърни бостиришдан тийилади. 1936 йили ёзиб, 1940 йили «Бахт» тўпламига киритишга журъат этган қуйидаги шеърда ҳам шоирнинг ички дарди ўз ифодасини топган:

Кеча. Саҳро. Уйқу ва шовқин.
Кеча чўккан узоқ уфққа.
Тераздан тўниб боқаман,
Кўзим чўжиб қоронғиликка.

Қатағон йиллар ҳолати: мени ҳам олиб кетиб қолмасмикан, деган шубҳа ва қўрқув тасвири. Наҳот, ваҳимали мана шу қоронғиликдан қутулиш мумкинмас? Йилт этган умид нури бормикан?! Афсуски, йўқ.

Тераздан тўниб қарайман:
Уйқу босган сўнгсиз саҳрони,
Уйқуда ер, уйқуда осмон,
Кўринмайди юлдуз нишонни.

Еру осмон уйқуда, дардингни эшитадиган замон эмас... Ахир тунда юлдузлар чарақлаши лозим-ку. Бу тасвир табиат тунни эмас, ердаги ҳаёт — саҳронинг кундузи тугаб, тун ҳаёти бошланганлиги тасвиридир:

Бошлашидир ўз ҳаётини
Саҳрони устига чўкиб тун,
Жимжитдир ўйланиб ётгандай,
Кундузини этгандай якун.

Саҳро ётар сўнгсиз, теп-текис,
Саҳро ётар ажиб туш кўриб.
Ундан ўтар тинмай поездлар,
Ўтар оташ юраги уриб.

Поездлар тинмай ўтар экан, демек ҳаёт қайнапти, қандайдир ёруғлик, оташ мавжуд — оташ юрак урапти-ку... Йўқ, бу ҳаёт ўзгача: саҳрода тун ҳаёти, яъни уйқули заминда поезднинг оташ юраги уриб бежиз чопаетгани йўқ.

Поезд чопар, масофаларни
Қамраб босар оёқ остига.
Довонлардан, қирлардан ошар,
Тоғликларнинг тушар қасдига.

Шоир тун сувратини кейинги шеърларида ҳам давом эттиради. Лекин унинг санъаткорона маҳорати шунда эдики, юрагидаги яширин, дардли туйғуларни тасвирлай туриб, усталлик билан шеърини замон зайлига мослаштиради... Дарҳол фикрини дўстликка, бахтга, саодатга буриб юборади. Баъзан бир шеърда икки хил мантиқ қўллайди. Масалан, шоирнинг машҳур «Ҳолбуки, тун...» шеъри фикримиз исботидир.

Шағирларди осмон ва ҳаво,
Шағирларди бутун коинот.
Шағирларди бетиним дарё,
Шағирларди дарёда ҳаёт...
Ҳолбуки, тун...

Бу мисралардан бир қарашда, тун бўлсада, бутун оламда ҳаёт жўш ураётир, деган маънони ўқиш мумкин. Аслида шеърни асл маъносидан, шоир ўйлаган мантиқда тушуниш тўғрироқдир. Шоир осмон, ҳаво, коинот, дарё, яъни бутун табиатда ҳаёт шағирлаб жўш ураётину ҳолбуки инсонлар ҳаётида тун кечаётир, деган ғояни илгари сурапти. Ахир лирик қаҳрамонни тун ваҳимасидан ташқари бошқа бир қўрқув ҳам таъқиб этаётир:

Кезар эдим, мени тинмайин
Таъқиб этар бир узун соя.
Билмадимким, бормидир иши,
Ё истарми айтмоқ ҳикоя.

Қатағон йилларни кўз олдимишга келтирсак, шеърдаги тун суврати ҳамда узун соянинг нима учун таъқиб этиши ойдинлашадиган қолади. Бу йўлда ижод этиш — виждонга қулоқ солиш қалтис эди. Зеро, шоирнинг ўзи ҳар қадамда бундай даҳшатли қўрқувга дуч келиб турса-да, ўзини кўрмасликка олиши, қайғуни эмас, шодликни куйлашга мажбур. Шу сабабли у юрагидаги шубҳаларни қувлаб чиқишга жазм этади, коммунистик партиянинг ёрқин келажакка элтишига ўзини ишонтиради, орзулар билан яшашга кўникади. Ўзини кўпроқ «Ойгул билан Бахтиёр», «Семурғ» каби эртақ-достонлар ёзишга уради. Санъаткорона ёзилган, баҳор ва шодлик куйланган шеърлари орқали меҳнатдан толиққан халққа руҳ бағишлайди, эртанги кунга умид уйғотади, кишиларни неқбинлик туйғуси билан буркашга ҳаракат қилади. Юрагидаги қатағон йиллар чўқтирган зил-замбил дардлар, ўша даврдаги гуруҳбозликлар чоҳига тушиб қолиб, йўл қўйган хатоликлар, гуноҳлар азоби шоирга тинчлик бермайди. Асарлари орқали ўз қарзини узишга уринади. Аммо у даврда туйғуларни очиқ тасвирлаш имкони йўқ эди.

У даврни қўя турайлик, яқиндагина ҳам халқ дардини очиқ айтолмас эди. Ахир узоқ вақт халқаро ҳаётдан маҳрум этилиб, ўз ботқоқидан нарини кўролмайдиган бақага айлантирилган, онларига лоқайдлик, мутелик сингдирилганлиги туфайли фикрлолмайдиган бўлиб қолган халқ нима ҳам қила оларди? Тўғри, айрим зиёлилар, шоир ҳамда ёзувчиларгина нималар бўлаётганлигини англашга, мушоҳада этишга тиришар, бироқ фикрларини эркин айтишдан хавфсирашар эди. Кўплар ўзларининг бахтиёрлик ва озодлик қафасига солиб қўйилган тўтиқушлар эканликларини ҳаёлларига ҳам келтирмас

эдилар. Фақат қайта қуришнинг тоза ҳавоси, ошкораликнинг эркин шамоли эсгандан сўнггина онгимизда ногаҳон бўрон кўпди, қалбимизда ўз-ўзимизга исён кўтарилди, ўзгардик, руҳимизда янгилашиш, тозариш кеча бошлади. Яқин ўтмишимиз тарихини босиб ётган зил-замбил «фаровонлик» тошларини бирин-кетин кўтариб ташлашга эришилгач, тагида бижғиб ётган чинакам ўтмишнинг — кечаги кунимизнинг рутубатли ҳаёти кўзга ташланиб қолди...

Биз энди аввал инқилоб, озодлик ва халқ душманларининг асарлари сифатида талқин этилган, чоп этиш тугул ўқиш ҳам ман қилинган кўплаб китобларнинг ноҳақ таъқиб остига олиналганлигини ачиниш билан эслаймиз. Чўлпоннинг «Бузилган ўлка»га шеъри нақадар ҳаётга эканлигини ҳам, ўз кўзига ишониб, қалб амрига қулоқ солганлик жабрини тортган Абдулла Қодирий, Чўлпон, Фитрат, Сўфизода, Абдулла Авлоний, Усмон Носир сингари юзлаб имонлилар сингари иш тутганлар даҳшатли қийноқларга солиниши, ижодиёти «абадият»га йўқотилиши; юзларига «ўчмас» қора доғ суртилиши, номларини тилга олганларнинг тиллари кесилиши мумкинлигини ҳам, натижада кун кўришдан, бир амаллаб шахсий ва оиласи ҳаётини асраб қолишга интилишдан ўзга чора тополмаганлар кўзларини юмиб қишни баҳор, уқубатни роҳат, ваҳшийликни инсонпарварлик, имондан кечиб жигилдон ташвиши билан яшашни бахт, тунни кун деб куйлашга мажбур бўлганликларини ҳам англадик. Бизга энди қатағон йиллар чигиригидан «омон» чиққан, сохта ижод этишга маҳкум этилган шоир ва ёзувчиларимизнинг «махфий ишлари» ҳам маълум бўлиб қолди.

Махфий ишлар уч кўрсатди. Шу бугунга доғур ўзбек совет адабиётининг асосчилари санаб келинган Ойбек, Гафур Ғулом, Абдулла Қаҳҳор, Ҳамид Олимжон, Уйғун, Комил Яшин янглиғ шоир ва адибларимиз теп-текис тақир даштда пайдо бўлмаганликларини, улардан ҳам юксак қоялар мав-

Ҳамиша Ҳусанга қийин-да!

Г. Еқубов сурати

Эрта эксанг, эрта ўрасан.

А. Абалян лавҳа сурати

жудлигини ҳис этамиз. Винобарин, ушбу «асосчиларимиз»нинг айримлари элгинчи йиллар охирида «махфий ишлар»нинг очилмаслиги учун жон-жаҳдлари билан тиришганликлари ва бугунги кунга довр мақсадларига эриша олганликлари, ҳозир ҳам тақир даштда чинорлар бўлиб қолиш учун куйинаётганликлари ҳеч кимга сир эмас. Бунинг устига фақат Абдулла Қодирий бўйича «махфий иш»ларнинг бир қисми фош этилди. Ҳали темир сандиқда ўрганилмаган Чўлпон, Фитрат, Абдулла Авлоний, Тавалло, Усмон Носир ва бошқа қатағону ҳасад қурбонларининг «айбнома»лари навбат кутиб турибди. Ҳали ўша қурбонларнинг кўпгина таржима асарлари «асосчилар»имиз томонидан тақсимланган ва ўз таржималари сифатида ўзлаштирилган, деган миш-мишларга аниқлик киритиш тадқиқотлари навбат кутаяпти. Шу сабабли, ёпиқлик қозон ёпиқлигича қолганлигини маъқулловчилар ва уларнинг тарафдорлари борлиги шакшубҳасиз. Аммо «асосчилар»имизнинг сирлари фош бўлишидан фойдаланиб, уларнинг адабиётдаги суриб ташланишини, ўрнига чиқиб олишни истовчи бугунги ҳасадгўйлар ҳам топилади. Натижада икки хил қараш, икки хил нуқтаи назар вужудга келди.

«Махфий ишлар» очилишидан ўнғайсизланувчилар чинакам ўзбек совет адабиёти асосчилари — Абдулла Қодирий, Чўлпон, Фитрат, Бехбудий, Сўфизода, Усмон Носирни «халқ душмани» деган фикрларидан қайтишга мажбур бўлсалар-да, ижодларини бир томонликда айблашдан, миллатчилик кўринишлари борлигига йўйишдан чекинмаяптилар. Сталинча қонхўрлик ва қасосбозлик бошқарувига суяниб ёки ноғорасига ўйнаб иш кўрган ҳасадгўйлар ҳали ҳам ҳақиқатни чинакамага тўн олишга қийналмоқдалар. Улар ҳимоясида етишган ва давр руҳи онгига сингиб қолган адабиётшуносларимизнинг аксарияти ҳам адашганлик нуқтаи назарини ушлаб олганлар. Иккинчи қарашдаги адабиётчиларимиз эса, сталинчилик даври ноғорасига ўйнаган ҳамда улғустеъдод соҳибларимизнинг бевақт жувонмарг бўлишига сабабчи «асосчилар»имизга, ҳатто уларнинг адабиётимиз бойлиги ҳи-

собланган ижодларига ҳам нафрат алангасини сочишга, асарларидан юз ўгиришга тайёрдирлар... Яъни, бургага ачиқ қилиб кўрпа куйдириш, бир қурбоннинг устига иккинчи қурбонни бериш ниятидалар. Бу фикрларни ўртага ташлаётганим, Ҳамид Олимжон ижодига ҳам шу йўсин қаровчилар йўқ эмаслигидадир. Кечагина унинг ижодини юксакка кўтариб мақтаганлар, бугун чиндан ҳам яхши шеърларидан кир қидириб, жўнликда айблашга тушиб қолдилар.

Биз мухтасар тўхталган ҳар иккала нуқтаи назар ҳам бир ёқлама бўлиб, ўзини оқламайди. Тарихимиз қатламларида халқ нигоҳидан яшириниб ётган махфий ишларнинг ҳаммасини ипидан-игнасиғача очиб ташлаш аслида тирик «асосчилари»имиз елкасидаги қарз. Эгилган бўйинни қилич кесмас, дейдилар. Шундагина улар халқ олдидаги гуноҳларини ювадилар, савобли ишга қўл урган бўладилар. Халқ кечиради. Зеро, тарихий ҳақиқатни юзага чиқариш, бу билан адолатнинг кўмиб бўлмас эканлигини уқтириш, Ҳамид Олимжон сўзи билан айтганда, «кўмилса ҳам олтин ниҳон бўлмас»лигини англаш, давр қабоҳатини ва ҳасадгўйлик ўпқонини бор бўйича кўрсатиш ва шу орқали бундан буён ҳеч ким шундай фожиага йўл қўймасин, деган фикрни илгари суришнинг нимаси ёмон? Ҳатога йўл қўйган шоир ва адибларимиз ижодини холисона баҳолаш, яхши асарларидан фахрланишнинг ҳам зиёни йўқ. Умуман, ҳар қандай асарни унинг муаллифи кимлигидан, давр талабига қай даражада жавоб берганлигидан қатъий назар аввалам бор унинг бадийлигига ва санъаткорона ёзилганлигига қараб баҳоланмоғи мақсадга мувофиқдир. Ана шу қараш нуқтаи назаридан туриб, ўзбек совет адабиёти асосчилари ҳамда уларнинг давомчилари ижодларига қарашларимизни ўзгартиришимиз зарур.

Ҳа, қарашлар ўзгарди. Бахт ва саодат куйчиси, деб талқин этилган Ҳамид Олимжон ижодига ҳам янғича назар билан холис қарашимиз, унинг юрак дарди билан мажбуран куйланган сохта саодатнинг фарқини ажрата олишимиз лозим. Мен бу маъсулият-

ни мазкур мақоламда кўрсатдим, демокчи эмасман. Фақат шоирнинг ўз ижодидан айрим мисолларга таянган ҳолда қатағон йилларида у куйлаган бахт-саодат бир орзу эканлигини, аслида шоир ижоди ботинида ҳамманинг бошига тушган дард мавжудлигини, яъни шоир ижодига янғича ёндошиш зарурлигини баҳоли қудрат ўртага ташладим. Зеро, шоир ижодини безаб турган «Бахтлар водийси», «Ўрик гуллаганда», «Ўзбекистон», «Офелиянинг ўлими», «Жанчи Турсун» балладаси, «Зайнаб ва Омон» дostonлари билан бир қаторда ўз даври фожиаларини очиб берувчи асарлар ёзиши ҳам мумкин эди. Афсуски, бу бир туш эди, холос. Шу боис шоир ўз кўзи билан кўриб, кўрмасликка олган аянчли даврни, халқ бошидан кечган даҳшатли воқеаларни минг йилдан ҳам олисдаги замонга кўчириб, ўз замони саҳнасига олиб чиқади. Биз унинг «Муқанна» тарихий драмасыни назарда тутайтирмиз. Мазкур асар қаҳрамони Оташ халққа қарата шундай дейди:

*Биз қул эдик, ҳозир бутун ўлка қул,
Ҳозир гап шул: ким мусулмон, ким кофир.*

Отаниннинг отанин сўзига жавобан Гулойин мурожаат этади:

*Эркак-аёл ўз юртига мусофир,
Мана сенга керак бўлса гулбаҳор,
Баҳор эмас, устимизга ёғар қор...*

Чамамда, Гулойиннинг мурожаатида ҳаммиша баҳорни куйлаган шоирнинг ўз-ўзига ички жавоби, эътирофи ҳам мужассамдек туюлади. Аммо шоирнинг асосий дарди ўзи билан кетди, бадий ифодасини тополмади. Шу боис ушалмаган орзулари фарёдини Муқанна сўзи орқали асирлар оша ҳайкириб ўтаверади:

*Халққа айтинг, мен асло ўлганим йўқ,
Ёв қўлига таслим ҳам бўлганим йўқ.
Мен элимнинг юрагида яшайман,
Эрк деганиннинг тилагида яшайман,
Қуллик билан туролмайман бир ерда,
Душман билан ётолмайман бир гўрда...*

Эргаш МУҲАММАД

ҒАЗАЛЛАР

ШИРИН ҲАЁТ

ШИРИН СЎЗ

Топгай ширин сўзинг била ҳар бенаво наво,
Бўлгай яна эл олдида кўп норасо расо.

Бу қомату жамолу тароватки сенда бор,
Кўрдим қошингда бир неча нозик адо адо.

Қилгай муаттар атр ила оламни субҳу шом,
Кирсанг чаманга қилгали касби ҳаво ҳаво.

Юрсанг чаманда ўпгай аёғингни сабзалар,
Бўлгай шарафли васл ила меҳри гиё гиё.

Булбул каби саҳарда наво қилсам айб эмас,
Ушшоқ элига бўлгуси кўп нораво раво.

Лофи муҳаббат урмасун олдингда ўзгалар,
Бўлмас алар муҳаббати ҳеч бериё риё.

Тотсам: Ҳабибий, бодайи васлингни то абад
Бергай кўзу кўнгилга бу кайфи сафо сафо.

Уйласанг дунё тилсиму турли бойлик коинот,
Ҳар ким ўз таъбига лойиқ олғали захру набот.

Баъзилар олса наботу баъзилар захр олдилар,
Ибрат ол ким хоину кимга хиёнат келди ёт.

Донаи шатранж эрур инсон жаҳон майдонида,
Юрса фикр этмай бўлур беш-ўн қадамда кишту
мот.

Бўлса илму меҳнатинг йўлдошу ақлинг
раҳбаринг,
Шунда топгайсан қидирсанг коинот ичра нажот.

Қўлга меҳнат олсин аввал ҳар киши бахт изласа,
Топтилар меҳнат билан кўзлар улуг унвону от.

Катта денгизларнинг ости, устида юрса биров
Баъзилар кўкларда парвоз айлади ишлаб қанот.

Фан қалиди бирла кашф этди замон олимлари,
Эй Ҳабибий, турфа янги-янгилик ширин ҳаёт.

ИККИ БУЮК ДЎСТ

Дўстлар, шонли башар Жомий, Навоийни кўринг,
Соҳиби фазлу ҳунар Жомий, Навоийни кўринг.

Шуъла сочгай кеча-кундуз шеърят осмонида
Ҳам чунон шамсу қамар Жомий, Навоийни
кўринг,

Бирлари тожик, бири ўзбек ва лекин бир талаб,
Дил билан тил бир магар Жомий, Навоийни
кўринг.

Бу ҳақиқий дўстлик расми советлар даврида
Бўлди ҳар кун жилвагар Жомий, Навоийни
кўринг.

Назм гулзорига оройиш берибдир мунча ҳам,
Ранг-баранг гул сарбасар Жомий, Навоийни
кўринг.

Бўлса деб меҳнаткаш эл тинчу, омон қўлда қалам,
Ухламай шому саҳар Жомий, Навоийни кўринг.

Эй Ҳабибий, кўп асар қолдирдилар ибратнамо,
Бўлди олам баҳравар, Жомий, Навоийни кўринг.

«ЕТМАГАЙ МАҚСАДГА ЭЛ ИНТИЛМАСА ТО БИРЛАШИБ...»

Халқ қалбидан жой олган шоир ўлмайди. Ҳар лаҳзаю ҳар паллада, туну куннинг исталган дамларида у сизнинг ҳузурингизга кириб келади, дардларингизни аритади, қувонч онларингизга шерик бўлади, доно ҳамсуҳбат ва меҳрибон мураббий сифатида сиз эътиқод қўйган киши бўлиб бўй кўрсатади. Нуктадон ғазалнавис, ўтмиш шеърятини анъаналарини маҳорат билан давом эттириб, минглаб қалблардан муносиб ўрин эгаллаган мавлоно Ҳабибий ана шундай ҳурмат-муҳаббатга мушарраф бўлган шоирларимиздан биридир. Бугунги кунда адабий жамоатчилик шоирнинг қутлуғ ёшини — таваллудининг юз йиллигини нишонламоқда.

Зокиржон Холмуҳаммад ўғли Ҳабибий бундан роппа-роса бир аср муқаддам Андижон вилояти Пахтаобод ноҳияси ўрамидаги Қўқонқишлоқда дунёга келди. Қўқон, Андижон мадрасаларида таҳсил кўрди. Навоий, Лутфий, Оғойи, Бобур, Муқимий, Фурқат, Завқий каби классик адабиётимизнинг пирлари унинг шуурини чархлади, шеърятга ҳавас уйротди. Йигирма ёшидан машқ қила бошлади. Форс-тожик тилини ҳам яхши билган шоир Ҳабибий арузнинг қонун-қоидала-

ри, сир-асрорини пухта ўрганди ва ҳозирги шеърятимизда ғазалхонлик тараққийсига муносиб ҳисса қўшди. «...Адабиётда аруз вазнларининг мусиқийлиги, сўз санъатидаги ранго-ранг шакллари, яъни ғазал, қасида, мусаддас, мухаммас, мураббаъ, рубоий, таржеъбанд, таркиббанд, туюқлар, соқийнома, маснавий, қитъалар, яна вазнларнинг тузилишига кўра берилган номлар, масалан: мустазод, номатбўъ, мутадорак, қўш қофия, баҳри тавил, яна шеърнинг безаги бўлган ажойиб қофиялар, чиройли ўхшатишлар, киноя, латифа, истиора, мажозлар, айниқса Алишер Навоийнинг «Хамса» сидаги фасоҳату балоғати, Фузулийнинг «Лайли-Мажнун» достонида муболаға устидаги жўшқин маҳорати ўқиган сайин муҳаббатимни ўзига тортиб, мени мафтун қилар эди... Аруз вазнининг турли баҳрларини билиш учун диққат билан кўп ўқидим, ёздим», деб эътироф қилган эди домла ўзининг 1975 йилда нашр этилган «Девон»ига ёзган сўзида.

Навоий адабий меросини ўрганиш комитетида (1938), Катта Фарғона канали қурилишида (1939) ишлаган йиллари Ҳабибий жуда катта илмий ва ҳаётий тажриба тўпла-

ди. Янгийўлдаги вилоят музыкали драма ва комедия театрида кўп йиллар адабий эмакдош бўлиб меҳнат қилди. Кишиларимиз қалбидаги ўзгаришларни, вафо-садоқатни, инсоний фазилатларни самимият ила тараннум этди. «Меҳнат қўшиқлари», «Янги яллаглар», (1949), «Колхозчилар ашуласи» (1951), «Кўнгил тароналари» (1957), «Замон Фарҳодлари» (1959), «Наврўзи олам» (1973) каби шеърини тўпламлари, «Танланган асарлар» (1967) ва 1975 йилда чоп этилган «Девон» и билан мавлоно Ҳабибий миннатдор халқи қалбидан мухтасар ўрин эгаллади. Унинг ижоди қирқ мингдан зиёд байтни ташкил этади. Ана шу меҳнат самаралари Ҳабибийни Ўзбекистон халқ шоири деган шарафли унвонга мушарраф этган эди.

Ҳабибийнинг булоқ сувларидек мусаффолик билан йўғрилган ғазаллари қалбларга маънавий завқ-шавқ бағишлашда давом этаверади, зеро шоирнинг ўзи куйлаганидай: *Зўр шараф топдим, Ҳабибий, оқибат эл*

қошида.

Дил тўлик завқу бошимда давлатим,

ҳамхона сўз.

Б. АМИНОВ

ХОТИРА КУНИ

Кузда таътилда бўлиб, кундалик газеталарни кузатиб боролмадим. Шу боисдан афсусли бир ҳолатдан воқиф бўлолмай қолибман. Сурхондарёлик бир танишим январ ойи бошларида редакциямизда бўлганда ачиниб гапириб қолди:

— Журналингиз оталиғидаги Пискент районидagi «Гулистон» колхозининг эски раиси Ислиддин ака Ҳайдаров вафот этди дилар шекилли?

— Йўғ-е. Наҳотки?

— Бундан чамаси икки ойлар бурун жумҳурият газеталаридан бирида шу ҳақда совуқ хабар ўқидим...

Хуллас, унинг гапига ишонмадим. У кетгач, бош муҳарриримиз Мирмуҳсин аканинг ёнига кириб, аниқлаштиришга ҳаракат қилдим. Ичкарига киришдан олдин мулоҳазага бордим: «Мабодо, домла ҳам эшитмаган бўлса, ёзувчи одам эҳтиросли хаёллар гирдобиди ўтиргандир. Қўқисдан бу совуқ хабарни айтиб, фикрларини чилчил қилиб юбормай тагин...» Барибир домланинг ҳузурига кирдим. Аввалига гапни узоқдан бошладим. Кейин Ислиддин аканинг тақдирини суриштирдим.

— Сиз чамаси таътилда эдингиз. Афсуски, у киши оламдан ўтдилар. — Устоз шундай дея девордаги бир нуқтага тикилганча хомуш тортиди.

— Қарийб ўттиз беш йил раислик қилиб, охирида армон билан кетдилар-да...

— Ҳа, армонли дунё деб шунини айтадилар...

Устознинг ҳузуридан хаёлим ағдар-тўнтар бўлиб чиқди. Уз хонамга кириб, стулга ўтирдим. Уша хокисор зот ҳақидаги илиқ хотиралар кўз ўнгимдан бирма-бир ўта бошлади.

Ислиддин ака раислик қилаётган «Гулистон» колхозни журналимиз оталиғида эди. Шу боисдан редакция ходимлари, жумладан, камина ҳам мазкур хўжаликда тез-тез бўлиб турардик. Журнал саҳифасида ташкил этилган «Гулистон» «Гулистон»да ойнасўз остида хўжаликнинг ибратли ишлари, фидойи деҳқонларнинг қўлга киритган ютуқлари ҳақида ранг-баранг мақолалар бериб бориларди. Журнал билан колхоз ўртасидаги мана шу ҳамкорликнинг рамзи сифатида хўжалик раҳбари Ислиддин ака Ҳайдаров журналимиз бош таҳрир ҳаётининг фахрий аъзоси эди. Биз у билан қишлоқ хўжалик ишлабчиқаришидаги муаммолар ҳусусида, уни қайси йўсинда журналда кўтариш мумкинлиги ҳақида маслаҳатлашиб турардик. Узоқ йиллардан буён хўжаликка раҳбарлик қилиб келаётган бу инсон учун деҳқончиликнинг бутун сирасорори беш бармоқдек аён эди.

— Колхозга дастлаб раис этиб сайланганимда 29 ёшда эдим, — деб эслаб қолди у бир гал ўз ўтмишини. — Ҳеч эсимдан чиқмайди. Уша кун мажлисдан қайтиб уйга келганимда падарим Ҳайдархўжа мени кўча дарвоза олдида кучоқ очиб кутиб, ният қилдилар: «Уғлим, янги лавозимингиз қутлуғ бўлсин! Энди элнинг назаридан қолмай десаңгиз, ишни пишиқ-пухта қилинг, кўп билан маслаҳатда иш тутинг. Ҳеч ҳам ҳаволаниб кетманг. Ахир,

камтарга камол, дейдилар...» Бир умр отамнинг мана шу ўғитига амал қилишга интилиб келаяпман».

Ҳа, Ислиддин ака яхши инсоннинг фарзанди эди. Уз фаолияти давомида ҳам хайрли ишни кўп қилиб, эл олқисини олишга ҳаракат қиларди.

Биз кўпинча эрта баҳорда, далада ишлар қизғин бошланган кезларда, кузда эса пахта терими вақтида колхозда бўлардик. Дала шийпонларини кундалик руҳ билан безашда, мавсумий деворий газеталарни чиқаришда кўмаклашардик. Хўжалик даласида кўрган-кечирганларимиз, албатта, журнал саҳифаларида ўзининг акс-содосини топарди.

...Раиснинг кабинетидида у билан хўжаликда амалга оширилаётган ободончилик ишлари ҳақида мириқиб суҳбатлашиб ўтирдик. Шу вақт кимдир ноҳия фирқа кўмитасидан кўнғироқ қилиб қолди.

— Узр, ноҳия марказига бирров тушиб келишга тўғри келиб қолди. Биринчи котиб кутаётган экан. Сиз мен келгунча фирқалар дарғаси

Армонли дунё

Абдуваҳоб Мафиқов билан янги қурилишлар билан танишиб турингилар. — У шундай дея Пискентга жўнаб кетди.

Биз Абдуваҳоб билан колхоз марказини айландик. Ундаги қурилиш ишлари билан танишдик. Ушанда эски клубдаги уч-тўрт хона асосида колхоз тарихий музейи ташкил этилаётган эди.

— Ислиддин ака — жудаям тежамкор раҳбар-да. Ҳар ишда харажатни иқтисод қилишни ўйлайди. Колхоз музейини ташкил этишда ҳам, лимон етиштирилаётган иссиқхонани қуришда ҳам четдан усталар таклиф қилмадик. Бу ишларни колхознинг ўз кучи, ўз одамлари билан бажардик, — деб изоҳлаганди ўша гал Абдуваҳоб ўз устозининг омилкорликларини.

Орадан кўп ўтмай Ислиддин ака ноҳия марказидан қайтиб келди.

— Бирор зарур гап чиқиб қolibдимми? — дея раисга юзланди А. Мафиқов.

— Йўғ-е, шунчаки бир маслаҳатга чақиртирган экан котиб, — деди сал жилмайиб Ислиддин ака. — Катта ўғлимиз Муҳиддинни Калинин номли колхоз фирқа кўмитаси котиблигига таклиф қилишмоқчи экан. Ота сифатида «Сиз нима дейсиз?» деб сўрашди. Мен ёшлик қилмасмикан, деган мулоҳазани билдирдим. Мен раис бўлганимда 29 ёшда эдим. Муҳиддин тенгилар, гарчи ёши ўттиздан ошган бўлсалар-да, бизларга ўхшаб ҳаётнинг аччиқ-чучигини татиб кўрмаган. Шундай бўлгач, одамларнинг қадрига етармикан, кўпнинг ишончини оқлай олармикан, деган андишадаман.

— Ахир, яхши отанинг фарзанди-ку, — деб ҳазиломуз илова қилдик.

Шу-шу Ислиддин аканинг катта ўғли Муҳиддин кўшни Калинин номли колхоз фирқа кўмитасини бир неча йил бошқарди.

Дарвоқе, Ислиддин ака оиласининг ўзи бир колхоз. У ўн икки нафар фарзанднинг отаси эди. Ҳаммаси ҳам уриниб-интилиб, олий мактабни тамомлашди. Уларнинг орасида шифокор ҳам, инженер ҳам, иқтисодчи ҳам, ҳисобчи ҳам — барча мутахассис эгалари бор. Ун икки фарзандни ўстириб вояга етказган уй бекаси Мавжуда опа эса Қаҳрамон она. У ҳам ҳар бир фарзандининг камолини кўриб, Ислиддин ака билан баробар қувонарди.

Ислиддин ака «Гулистон» колхозига, ҳали айтганимиздек, бир йил эмас, ўн йил эмас, роппа-роса ўттиз беш йил раислик қилди. Бу давр ичида хўжаликда янги-янги раво кўчалар, қатор-қатор хушбичим иморатлар, маданий-маиший хизмат кўрсатиш муассасалари, боғча, мактаб бинолари бунёд этилди. Хонадонларга қувурларда сув олиб киритилди. Сирасини айтганда,

ларини бирма-бир тилга олиб, унинг муносиб, обрўли хўжалик раҳбари эканлигини оғиз кўпиртириб мақтаган эдилар. Афсуски, орадан уч-тўрт йил ўтар-ўтмас унга тўхмат тошлари отилганда ўша раҳбарлардан: «Ислиддин ака — ҳалол раҳбар. Биз бунга кафиллик бераоламиз», деб бел тургани бўлмади. Ўттиз беш йил кеча-кундуз эл ташвишида югуриб-елган жонкуяр инсон юқоридаги фирром раҳбарларнинг касофати билан ора очик бўлгунча — қарийб бир йилча қамоқда сақланди. Мана шу ноҳақ қамоқ, юксак лавозимдагиларнинг номардлиги унинг қаддини букиб, умрини қисқартди. Биз учун бир таскин бор. От ўрнини той босар, деганларидек, Ислиддин аканинг баркамол фарзандлари унинг ишларини, ниятларини давом эттириб, нева-чеваралари билан ҳовлиснинг бағрини тўлдириб туриптилар.

Ислиддин ака Ҳайдаровнинг сўнги аччиқ тақдирини эслаганимда, унга ўхшаб халққа хизматлари чуқур синган яна икки раиснинг сўнги дамлардаги оғир қисмати хаёлимдан ўтди. Улардан бири — машхур раис, Социалистик Меҳнат Қаҳрамони, икки чақириқ СССР Олий Советига депутати қилиб сайланган, Пастдарғом районидagi Карл Маркс номли колхозни қирқ икки йил сурункали бошқарган Жониқул ака Юсуповдир. Бундан атиги уч-тўрт йил олдинги уронсурон вақтида унинг ҳам шаънини хўрлашди. Ҳатто юмалоқ хатчиларнинг тўхмати билан ҳовлиси тафтиш қилинди. Колхозни эса иккига бўлишди. Лекин бебошлик кўчайиб, хўжалик иши орқага кета-бошлагач, хўжаликларни яна қўшишди. Гарчи, Жониқул ака умрининг охиригача колхозда раис бўлиб турган бўлса-да, ўзига кўрсатилган охиригача дақиқада унга кўрсатилган адолатсизлик унинг учун катта армон бўлди. Худди шунга ўхшаб оғир қисмат жумҳуриятимиздаги энг йирик хўжаликка, ҳар йили ўн бир миллион сўм даромад қиладиган Сарносиё районидagi «Коммунизм» колхозига (кейинги вақтда бирлашма эди) қирқ йил раҳбарлик қилиб, халқини тўндириб-кийинтирган, қаҳрамон, ўнлаб орденлар соҳиби, ўн йиллаб жумҳурият олий кенгаши депутати бўлган Бобомурод Омонов бундан икки йил бурун Термиз турмасида ноҳақ сўроққа дош беролмай ҳаётдан кўз юмди.

Ислиддин аканинг камтар-камсуханлигига ҳар гал тан берардик. Ёнидаги баъзи хизматдош фаоллари 60 йиллик юбилейини колхоз клубида, кенгроқ доирада ўтказишни маслаҳат беришганда: «Йўқ, биз катта кетишга ўрганган эмасмиз. Ота-боболаримиз ҳам оддий деҳқон бўлишган. Бунинг устига колхозимизнинг имконияти ўзига яраша. Кўрпага қараб оёқ узатсак, хор бўлмаймиз», деб жавоб қилганини ўз қулоғимиз билан эшитганмиз. Унинг юбилейи нишонланмади эмас, нишонланди. Фақат жуда камтарона ўтди бу маросим. Ислиддин аканинг яхши куниди уни редакциямиз жамоаси номидан қутлаш учун уч киши борган эдик. Раиснинг одмигина уйининг каттароқ хонасида йигирма чоғли киши дастурхон атрофида тўпланишдик. Меҳмонлар орасида маҳаллий партия, совет идоралари раҳбарларидан ҳам бор эди. Юбиляр шаънига қутлов қадаҳлари кўтарилганда улар Ислиддин аканинг олган қўшқўш орденларию юксак унвон-

ларини бирма-бир тилга олиб, унинг муносиб, обрўли хўжалик раҳбари эканлигини оғиз кўпиртириб мақтаган эдилар. Афсуски, орадан уч-тўрт йил ўтар-ўтмас унга тўхмат тошлари отилганда ўша раҳбарлардан: «Ислиддин ака — ҳалол раҳбар. Биз бунга кафиллик бераоламиз», деб бел тургани бўлмади. Ўттиз беш йил кеча-кундуз эл ташвишида югуриб-елган жонкуяр инсон юқоридаги фирром раҳбарларнинг касофати билан ора очик бўлгунча — қарийб бир йилча қамоқда сақланди. Мана шу ноҳақ қамоқ, юксак лавозимдагиларнинг номардлиги унинг қаддини букиб, умрини қисқартди. Биз учун бир таскин бор. От ўрнини той босар, деганларидек, Ислиддин аканинг баркамол фарзандлари унинг ишларини, ниятларини давом эттириб, нева-чеваралари билан ҳовлиснинг бағрини тўлдириб туриптилар.

Эх, бу оғриқларнинг қай бирига бардош берасан киши!? Қани энди

Оқил

ИНСОННИ ЭСЛАБ

Жумҳуриятимиз маданий жамоатчилиги орасида Отаулла Оқиловни танимаган одам кам бўлса керак. Табобат оламининг бу жонкуяр вакили бўш вақт топди дегунча дам телевизор экрани, дам радио тўлқинлари орқали жонажон халқи истиқболига шошилари. У ўзбек халқининг саломатлигини муҳофаза қилишда хайрли ишга ўзини масъул деб биларди.

Отаулла ака табобат оламининг ўзаги саналган ирсият соҳасида қатор илмий ишларни амалга оширган йирик мутахассис эди. Фаолият мезони чегара билмаган бу олим ЮНЕСКОнинг Ўзбекистондаги «Инсон ва биосфера» қўмитаси раиси ўринбосари, Ўзбекистон ирсият ва уруғчилик илмий жамиятининг Бош президенти, Ўрта Осиё болалар касаллиги тиббиёт институти биология ва умумий ирсият кафедрасининг мудирини вазифаларида толмай меҳнат қилар, ўз билими ва иқтидорини умумманфаати йўлида фидо қиларди. Узда мужассам топган инсоний фазилати билан барча шогирдларига ўрнат, меҳрибон устоз ҳозир ҳаёт бўлганида муборак олтимиш ёшга тўларди. Афсуски, бевақт ўлим уни ёру биродарлари ва севган халқи орасидан олиб кетди.

Отаулла Оқиллов 1930 йили Тошкент шаҳрида маърифатпарвар оилада таваллуд топди. 1953 йили Тошкент Давлат олий тиббиёт билим юртини тамомлагач, шу даргоҳда илмий изланишлар олиб борди. 1964 йилдан биология ва умумий ирсият кафедрасининг доценти. 1972 йилдан САМПИ биология ва умумий ирсият кафедрасининг мудирини, институт декани лавозимларида ишлади. Еш олим 1963 йили тиббиёт фанлари номзоди, 1972 йили биология фанлари доктори илмий даражаларини ҳимоя қилди. Унинг илмий ишлари асосан одамларда буқоқ безининг мўътадил ҳолатда ва буқоқ

касаллигида қон томирлари фарқланишига, умуртқали ҳайвонларнинг қон таркибий қисмлари, қон ишловчи аъзоларининг мўътадил ҳамда ионлаштирувчи нурланишлар таъсиридаги ҳолатига бағишланган эди.

Профессор Отаулла Оқиллов тиббиёт олий ўқув юртлари учун биология фанидан ўзбек тилида чиқарилган иккита ўқув қўлланмаси, бешта рисоласи, 130 дан ортиқ илмий ишлари ва 10 дан зиёд илмий-оммабоп кичик рисолалари билан жумҳуриятимизда медицина фанига катта ҳисса қўшди. Шунингдек, унинг раҳбарлигида битта фан докторлиги, ўнта фан номзодлиги диссертациялари ёқланди.

Профессор қўш истеъдод соҳиби ҳам эди. Унинг очерк ва мушоҳадали мақолалари ҳаммиша адабиёт ва маданият аҳли томонидан яхши кутиб олинарди. Уша мақолаларнинг натижаси ўлароқ алломанинг «Меҳр чашмаси», «Инсонни ардоқланг» каби китоблари босилиб чиқди. Унда тиббиёт фани, саломатлигимиз посбонлари — шифокорларнинг эришган меҳнат ютуқлари ўз ифодасини топди.

1965 йилдан КПСС аъзоси Отаулла Оқиллов жамоат ишларида ҳам фаол қатнашар, Тошкент Давлат олий тиббиёт билим юрти ва Ўрта Осиё болалар касаллиги тиббиёт олий ўқув юртларининг фирқа қўмитаси аъзоси, узоқ муддат шу даргоҳнинг «Медик», «Педиатр» кўп нусхали газеталарининг масъул муҳаррири бўлиб хизмат қилди. У қайси ишни бажармасин, фикри-зиқри Ўзбекистонда одам ирсияти фанини шакллантириш, ирсий касалликларнинг жумҳуриятимизнинг вилоят, ноҳияларида тарқалишини ўрганиш ва бу соҳада эмлаш тадбирларини олиб бориш билан банд бўлди.

У узоқ вақт давомида жумҳурият аҳолиси ўртасида наслдан-наслга ўтувчи касалликлар

«суяк суришининг» содир бўлиши муаммолари устида изланишлар олиб борди. Олимнинг бевосита иштирокида ТошМИ, САМПИ қошида ирсият илмий марказлари ташкил этилди.

Ажойиб жамоатчи, тиббиёт тарғиботчиси О. Оқиллов меҳнат коллективларида, колхоз-совхоз ишчи-меҳнаткашлари ҳузурида тез-тез бўлиб, мазмунли тарғибот ишларини олиб борарди. У «Ўзбекистон тиббиёти» «Фан ва турмуш» журналларининг, Ўзбекистон Совет қомуси қошидаги таҳрир ҳайъати аъзоси, Саломатлик илмий-оммабоп қомусининг масъул муҳаррири ҳам эди.

Ҳукуматимиз таниқли олим, жамоат арбоби Отаулла Тўрахонович Оқилловнинг меҳнатларини юксак кадрлаб «Меҳнатда ўрнат қўрсатганлиги учун», «В. И. Ленин туғилган кунининг 100 йиллиги» ҳамда Меҳнат ветерани медаллари билан мукофотланди. Муҳтарам устоз СССР Соғлиқни сақлаш аълочилиги билан тақдирланган эди.

Меҳр-шафқатли шифокор, ғамхўр тарбиячи, зукко тарғиботчи, ажойиб инсон Отаулла Тўрахонович Оқиллов хотираси доимо қалбимизда сақланиб қолади.

Абдурашид ЭРГАШЕВ

нуфузли раҳбарлардан бирор киши мардлик билан майдонга чиқиб, ноҳақ қатағон қилинган, эндиликда марҳум мана шу уч раиснинг хотирасини абадийлаштиришдек хайрли ишга бош-қош бўлса.

Армонли дунё деганда кўнглимда яқиндан бери яна бир хасталик ҳис қилдим. Бундан бирмунча вақт илгари, аниқроғи, 12 январ оқшомида Алишер Навоий номидаги катта театрда Абдулла Қодирий таваллудининг 95 йиллиги нишонланди. Залда одам тирбанд бўлиб кетди. Уч қаватнинг ҳар бирида ўтирганлар қанча бўлса, тик турганлар ҳам шунча эди. Халқ севган адибимизнинг фарзанди Мақсудали минбардан туриб, залга, тўғрироғи, президиумга шундай нидо қилди: «Мен Юнусобод даҳасидаги чойхоналарда бир неча бор бўлиб, ўша жойдаги кексалардан дадамнинг сўнги қисмати билан қизиқдим. Маълум бўлишича, дадамни отган киши ҳозир тирик экан. Ундан биз дадамнинг охири нафасда нима де-

ганини, бирор васиятомуз нола қилган-қилмаганлигини билмоқчи бўлдим. Лекин у: «Буни айтиш ваколати менга берилмаган», деган гапни рўқач қилди. Падарин-бузрукворимизнинг охири оҳини билмаслик биз учун катта армон бўлиб турипти. Худди шу масалада бизга ёрдам берсаларингиз...»

Залда ўтириб, кўзимда ёшим қалқиган ҳолда Мақсудали аканинг қалб нидоларини эшитар эканман, буюк санъаткоримизнинг аянчли тақдири билан боғлиқ бошқа ўкинчли ҳолатлар қалбимни тирнаб ўтарди.

Гарчи, партия ва ҳукуматимиз Абдулла Қодирийни 1957 йилда оқлаган бўлса-да, ўзимизда уни матбуотнинг кучи билан 70-йилларнинг охириларигача қайта кўмишга жонжаҳди билан уринганлар бўлди. Қай кўз билан кўрайки, ўшалардан икки танқидчи-адабиётшунос юбилей президиумида ўтиришарди. Ахир, Абдулла Қодирий ҳаёт бўлганда ўша кун шохсупада ўзи ўтирган бўларди-ку! Одамларда

инсоф, диёнат борми ўзи?!.

Буюк ёзувчи таваллудининг 80 йиллиги арафалари эди. Ишдан кеч қайтаётиб «Правда Востока» кўчасида Матёқуб Қўшжоновни учратиб қолдим.

— Кечқурун бу томонларга йўлингиз тушибди? — деб сўрадим ундан.

— Абдулла Қодирий таваллуди муносабати билан «Совет Ўзбекистони» газетасига тўрт-беш қоғозлик мақола бергандим. Эшитишимча, бу мақола Катта маҳкама тафтишидан ўтибди. Хайриятки, Марказқўмнинг бўлим мудирини Музаффар Хайруллаев тушунган одам. «Бериш мумкин», деган ижобий мулоҳаза билдирибди у киши. Лекин барибир хавотирдаман. Ўзим кўз-қулоқ бўлиб турмасам, бу ердагилар ҳам у ер — бу ерини юлиб-юлқиши мумкин, — деб нолиди олим.

Эрталаб туриб киоскадан ўша газетани олдим. Атиги ҳажми тўрт қоғозча мақола эди. Адибнинг бирорта суратини беришни ҳам

эп кўришмаганди.

Идорага келиб Матёқуб акага кўнғироқ қилдим:

— Мақолангиз чиқибди. Қўл тегишмаптими?

— Тунги соат ўн иккилардан ошгунча редакцияда эдим. Барибир мен кетгач бир-икки муҳим жумлани олиб ташлашибди, — деб но-рози оҳангда жавоб қилди у киши.

Умримиз ўткинчи. Минг таасуфки, буни ҳамма вақт ҳам ҳис қилавермаймиз, босган изимизга синчиклаб разм солмаймиз. Аксинча, шон-шўҳрат, унвон-амал деб бир-биримизнинг пайимизни қирқишга, фиску фасод билан софдил кишиларни чалғитишга, панада туриб уларга тўхмат тошларини отишга пайт пойлаймиз. Ҳатто ҳаётга қўлидан етаклаб олиб кирган устозига ҳам чоҳ қазиганга тайёр турганлар бор. Ахир, бу жаҳолат ва ёвузликдан қачон қутуламиз!

Шомурод СИДДИҚОВ

ШҶР ПЕШОНА

ҲАЖВИЯ

Холаев кенгашдан меҳмонхонага кечга томон қайтди.

Соат етти, шу пайтдан ётиб ухлаш беаънилик бўлур эди, кимни йўқласам экан, деб тошкентлик курсдош ўртоқларини хотирасидан ўтказа бошлади. Биринчи бўлиб ёдига Исмат тушди. У жуда одамшаванда, қизиқчи йигит эди.

Холаев телефон қилиб ўтирмай оғайнисининг уйига бостириб боришга қарор қилди.

Кўчага чиқиб такси тўхтатди, Абай кўчасида, ўзига таниш тўрт қаватли тураржой биноси олдида машинадан тушди. Учинчи қаватга кўтарилиб, эшик кўнгиригини босди. Эшикни попукеккина жувон очди. Холаев Исматни сўради.

— Шўттлар, кирақолинг, — уй бекаси камоли эҳтиром билан таклиф қилди.

Зум ўтмай даҳлизда Исматнинг ўзи пайдо бўлди. Оғайнисини кўриб шунчалик севиндики, нақ қовурғасини синдириб юборгудек қучоқлаб кўришди, икки бетидан ўпди.

Бир пиёладан чой ичганларидан кейин уй бекаси зийраккина аёл экан, юмуши борлигини баҳона қилиб бошқа хонага чиқди. Энди ёлғиз қолган оғайнилар бемалол ҳасратлашишса бўларди.

— Қаёқларда йўқ бўлиб кетдинг? Янгилишмасам кўришмаганимизга саккиз йилдан ошди-ёв?! — гапни Исмат бошлади.

— Эсингдами йўқми, Термизга ишга жўнатилгандим, — жавоб қилди Холаев, — олдинга артистлик қилдим, аммо бир йилга ҳам чиқолмай шаҳар маданият уйига қочвордим. Етти йилдан бери ўшаттаман.

— У ерда нима иш қиладилар?
— Тўғриси айтсам, ўзим ҳам билмайман.

— Олифтагарчилик қилма!
— Хўш, шиор, чақириқлар ёзамиз, тўғарақлар ташкил қиламиз, лекциялар уюштирамиз, лекин шу нарсалар кимга керак, ўлиб кетай агар, билмайман, — Холаев қўл силтади. — Мени кўявер. Ўзинг қалайсан?

— Сўрама, аҳволимга ит йиғлайди. — Исмат иягини қашиб, қошларини чимирди. — Якка мохов бўлиб қолганман!
— Тушунмадим!

— Уйимга одам зоти қадам босмай кўйган. Кейинги уч-тўрт йил ичида йўқлаб келган бирдан бир кимса — мана сен бўлдинг!
— Улай агар, ҳеч нарсага тушунмапман.

Исматнинг юрагида дарди кўп эканми, маъюс тортиб, ўйланиб қолди.

— Ичингга ютсанг дардинг болаб кетаверади, — деди Холаев, — ёрил.

— Чақчақлашиб ўтиргани келсам, бунинг ҳасратидан чанг чиқаяпти демаясанми?

— Одам ҳаммага ҳам ишониб дардини айтавермайди.

— Эшит бўлмаса, — Исмат юмшоқ креслога қулайроқ чўкиб ўтирди, — ўзинг биласан, ҳунарим интермедиялар ўйнаб, камчиликлардан кулиш.

— Аммо қойил қиласан, сен телевизорда чиқадиган кунинг ҳамма юмушимни йиғиштириб қўйиб...

— Гапнинг белига тепмасдан тек ўтир, — Исмат ҳоргин овозда танбеҳ берди ошнасига, кейин лоқайд овозда давом этди. — Олдинга омад кулиб боқди, бир-икки йил деганда оғизга тушиб шухрат қозондим. Нафақат қариндош-уруғ, ёру биродарлар, ҳатто нотанишлар ҳам бошига қўядиган бўлди. Лекин кейин ишим аста-секин орқага кетаверди.

— Ҳа, энди ҳамма ҳажвчиларнинг ҳам қисмати оғир бўлади, — далда берган бўлди Холаев.

— Эй, тек ўтирасанми, йўқми?! — ижирганиб дўқ урди Исмат. — Агар яна гапимни бўладиган бўлсанг, мана шу ваза билан каллангга тушираман.

— Ачинмайсанми, биллурдан экан вазанг.

Исмат қийшиқ илжайди, ҳазилнинг қадрига етарди у.

— Шундай қилиб десанг, ишим чаппасидан кетавериб охири танг аҳволга тушиб қолдим. Қариндош уруғлару ёру биродарлару бари бирин-кетин юз ўгираверди, ниҳоят ёлғиз ўзим қолдим. Мана неча йиллардан бери бирор кимса хонадонимга қадам ранжида қилмайди. Шунинг учун боя сени кўрганда севинчдан юрагим ёрилай деди.

— Нима, қариндош-уруғларингнинг арпасини хом ўрдингми, сандан юз ўгиришади?

— Касбимнинг дастидан шу кўйга тушдим. Ҳали-ҳали эсимда, биринчи бўлиб амман юз кўрмас бўлиб кетдилар. Қайсиدير интермедияда йўловчилардан кира ҳақини оладиган, қайтимини бермайдиган такси ҳайдовчисининг устидан кулган эканман. Амман келиб уйни бошларига кўтариб жанжал қилдилар. «Келиб-келиб кучинг менинг ўғлимга етдими, нима ёмонлик кўргандинг ундан, бутун оламга шармисор қилдинг», деб роса шангилладилар. Қарабсанки...

— Қариндошлик риштаси узилди?

— Бир қафтадан кейин холам келдилар. Гап йўқ, сўз йўқ, нукул пиқ-пиқ йиғлайдилар. Шум хабар эшитишдан қўрқиб, ҳол сўрагани юрагим бетламайди. Холамининг йиғилари эса авжга чиқаверди. Ниҳоят юрак ютиб: «Тинчликми, холажон, уйдагилар эсон-омонми», деб сўрадим. Холам баттар хўнграб йиғлаб юбордилар. «Ҳозирча эсон-омон, аммо мана энди ўзини бир нарса қилиб қўймаса эди», дедилар. Асабий-

лашдим. «Сал тушунтириброқ гапиринг, хола, ким, нима қилиб қўяди?». Холам бўкиб-бўкиб йиғлардилар. «Куёвим номусга чиқолмай ўзини ўзи бир нарса қилиб қўйса, жиянинг бева бўлиб қолади... Сенинг дастингдан, ҳаммаси сенинг дастингдан! Шу ишни душмандан ҳам кутмаган эдим». Мен воқеага тушуна бошладим, ҳар қалай, «қандай ишни» деб сўрадим. «Куёвгинам шўрликни, тороздан йигирма грамм уриб қолганини телевизорга чиқиб, жар солибсан-ку. Ёлғизгина қизимни бахти қаро қилдинг. Эри ўзини ўзи бир нарса қилиб қўяди ё қизимни ташлаб кетади». Мен ётиги билан: «Куёвингиз нега ўзига олади менинг гапларимни, бу интермедия, фельетон эмас, исми-фамилияси йўқ. Гапим қўли эгри сотувчиларга қаратилган», дедим. Кошки тушунсалар. «Гапни бурма, айни мени танқид қилдилар деб айтди куёвим», дея яна хўнграб бошладилар. Шундай қилиб...

— Яна битта ришта узилди.

— Беш кундан кейин поччам келдилар. Аранг сўрашганларидан билдимки, яна қандайдир ишқал чиққан. Бетимга қарамай гапни узоқдан бошладилар. «Энди мулла, биз қанча кўп топсак сизнинг опангизга шунча яхши. Ҳа, бизникини ейдиган опангиз, қолаверса бола-чақаси ейди. Борди-ю, пулингиз кўпайиб кетган бўлса, опамни ҳам, саккизта жиянимни ҳам ўзим боқиб оламан десангиз, унда майли, мен ўз ҳошим билан қамоққа бораверман». Мен қизишмасликка ҳаркат қилдим. «Хунук гап қилманг почча, бола-чақангизга ўзингиз бош бўлинг. Қамонгиз нима-си?». Поччамнинг кўзлари олакула бўлиб тутатиб кетди... «Мақсадингиз шу-ку сизнинг. Олдин студентлардан пора олаётганимни ўз кўзингиз билан кўринг, ўз қўлингиз билан тутинг, ана иннайкейин телевизорга чиқиб ноғора чалинг». Хунубим ошди: «Почча, ахир сиз тушунган одам-сиз, бадий асар билан исм-шарифи ёзиладиган мақолани фарқ қиласиз». «Биламан, фарқига ҳам бораман, — деди поччам заҳарли киноя билан, — исми-шарифини судга гувоҳликка чақирилганингизда айтасиз!»

Исмат чўнтагини пайпаслаб сигарет топди, тутатиб чуқур тортди.

— Бир кун десанг Ҳафизахон деган аёл келди, қайнимнинг хотинининг опаси экан, эсласам, уч йил бурун тўйига борган эканман. Ҳамма унинг бойлигига ҳасад қилар эмиш, мен ҳам кўрөлмай телевизорга чиқволиб башарасига лой чаплабман. Боқчадаги норасидаларнинг ризқига чанг солганини бўйнига қўйиб бермасам, у дунё бу дунё тинч қўймас эмиш. Кечиринг, янглишдим, иккинчи

боқча тарбиячиларига тил теккизмайман, деб аранг қутулдим. Ўша-ўша хотин авлоди уйимга қадам босмайди.

Исмат йиғламоқдан бери бўлиб қулди.

— Бу ёгини эшит, энг қизиғини энг охирига олиб қўйганман. Бир кун кечга томон эшик гумбураб тақиллаб қолди. Синдириб юбормасин деб югуриб бориб очдим. Қарасам остонада девқомат бир барзанги турибди, ўзи қоп-қора, қонталаш кўзлари пиёладек-пиёладек. Белида белбоғ, белбоғига қиличдек келадиган пичоқ осиб олган. Қалтираётганимни кўриб азройил совуқ ишшайди: «Қайроқ борми», деб сўради. Қўрқанда ақл қочар эканми, саволига дарров тушуна олмадим. Барзанги белбоғидаги қиндан пичоғини суғурди, «Тиғи ўтмаслашиб қолибди, чархлаб олмоқчи эдим», деди. Тилим танглаймга ёпишиб қолгандек яна жавоб беролмадим. «Мени танимадингиз чоғи, — ўзини таништириди қора ботир, — мен Жўқи амакингизнинг куёвининг укаси бўламан. Қас-собман...» Гарчи овози момақалди роқдек гулдуросли бўлса-да, мен гапнинг давомини эшитмадим. Миямга хунук фикр яшиндек урилди. Қасобларнинг қаҳри қаттиқ бўлади, одамми, молми калласини эрмакка шартта узиб ташлайверади. Битта интермедияда қасобларни танқид қилганим эсимга тушди-ю, ҳушимдан кетишимга оз қолди. Аҳволимни кўриб қасоб бўладигани бўлди, деб сал юмшади. «Дўконга ўтиб турунг, Эски Жўвадаги гўшт растасидаман. Янги сўйилган қўйнинг тилидан қирқиб бераман», деб юпатди. Унинг бу сўзлари: «Уша мени танқид қиладиган тилингни қирқаман», дегандек бўлиб эшитилди. Ҳовлиқиб қолдим. «Қасам ичаман, иккинчи... ҳар нарса бўлай агар, иккинчи қасоблар ҳақида...» Гапим оғзимда қолди, қора ботир: «Бу кунингдан ўлганинг яхши, майнавоз!» дегандек совуқ илжайиб, хонани тарк этди. Ва...

— Ва Жўқи амакинг уруғ-аймоғи билан сени оқ қилди, — энди Холаевнинг ҳам кўнгли бузулиб кетди. Дўст экану, душман ҳам ачинарди Исматнинг ҳолига.

— Ҳай, қариндош уруғинг-ку аразлаб кетибди. Қўни-қўшнилар-чи, бирга ишлайдиган ҳам-касбларинг-чи? Улар ҳам...

— Улар ҳам! Қўни-қўшнилар меникига қадам босмагани-босмаган, кейинги пайтда маҳалла-

ҲАҲУЗ

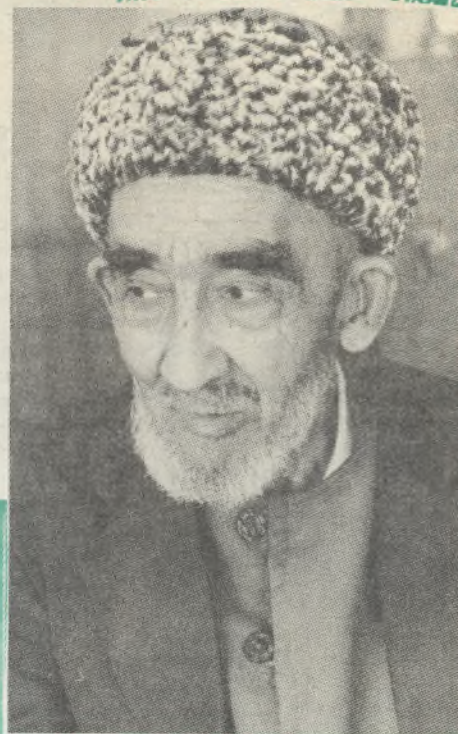
Ол ниқобинг ой юзингдин интизорингман ҳануз,
Гулшани ҳуснингни кўрмакка хуморингман ҳануз
Остонинг ястаниб хоки ғуборингман ҳануз
Заҳми ҳижрон бирла кўкси доғдорингман ҳануз
Мен асири зулфи сунбул мушкиборингман ҳануз.

Бир кўриб ҳуснингни бўлдим санга бундай мубтало,
Кеча-кундуз қилмишимдир ҳасратингда оҳу-воҳ,
Бир нигоҳи марҳамат қилмассан, эй нозик адо,
Васлингга етмак тиларман, ҳосил ўлмас муддао,
Ҳусн шоҳи, бандаи беэътиборингман ҳануз.

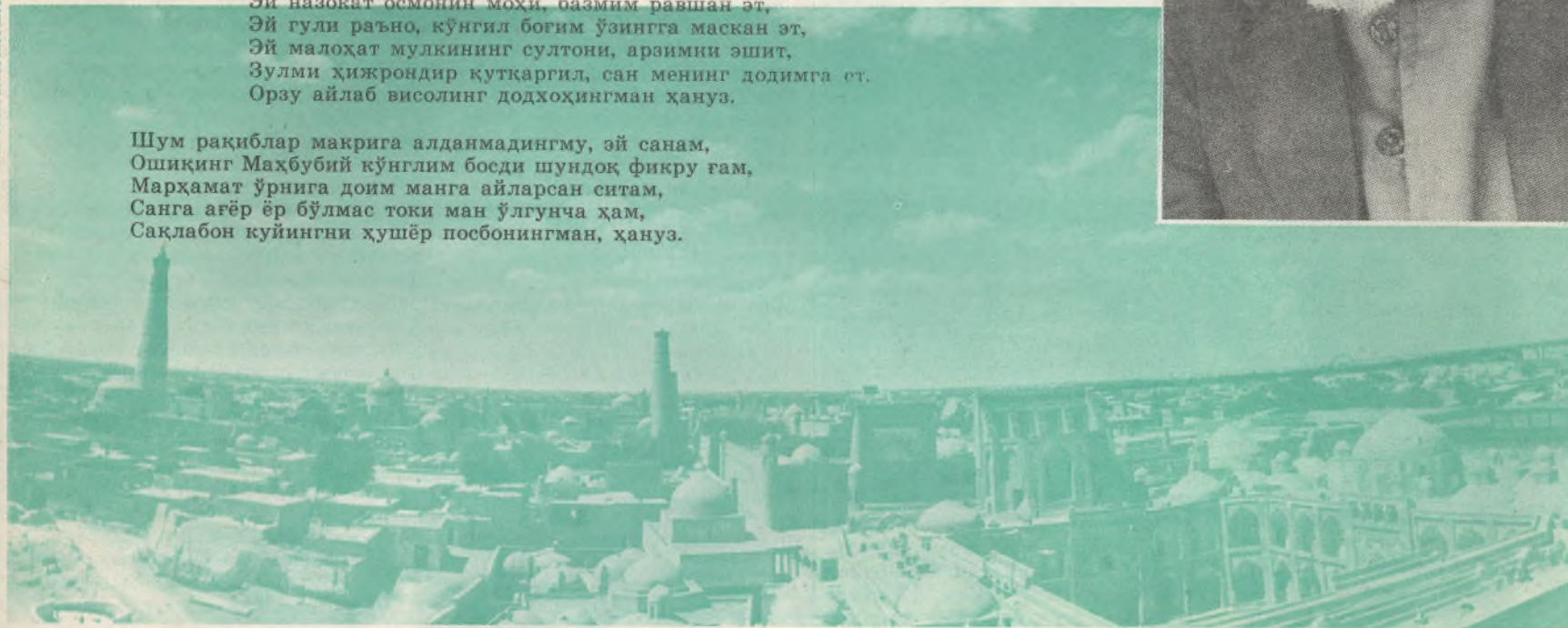
Эй санам, ишқинг ўти бирла кабоб ўлди жигар,
Тийғи ҳижрон бирла юз минг чок бўлди сийналар,
Андалибдек одатимдир оҳу нолон ҳар саҳар,
Бир нигоҳе айламассан, беҳабардирсан магар
Кўз тутиб, эй гул, йўлингга беқарорингман ҳануз.

Эй назокат осмонин моҳи, базмим равшан эт,
Эй гули раъно, кўнгил боғим ўзингга маскан эт,
Эй малоҳат мулкининг султони, арзимни эшит,
Зулми ҳижрондир қутқарил, сан менинг додимга эт,
Оруз айлаб висолинг додхоҳингман ҳануз.

Шум рақиблар макрига алданмадингму, эй санам,
Ошиқинг Маҳбубий кўнглим босди шундоқ фикру ғам,
Марҳамат ўрнига доим манга айларсан ситам,
Санга ағёр ёр бўлмас токи ман ўлгунча ҳам,
Сақлабон куйингни ҳушёр посбонингман, ҳануз.

МАҲБУБИЙ

да бўладиган на бирорта тўй-ҳашамга, на бирорта маросимга айтишади. Елғизлатиб қўйишган. Маҳаллада ўн беш нафарча одам гап ердик. Биздан иноқ, биздан аҳил улфат йўқ эди. Нима ҳам бўлди-ю, кўрсатувларнинг бирида гап ейдиганларни кулги қилдим. Маҳалладаги ошнолар миямга ҳам келмади. Эртасига ҳамма қўшнилари мени туз еган тузлигига тупурадиган кўрнамакка чиқаришди.

Артист халқини биласан, кўпчилиги тўйга юради. Сал овози бори қўшиқ айтади, ҳажвга мойилроғи қизиқчилик қилади, ўртани олиб боради. Мен хомкалла ўйламай-нетмай тўйма-тўй юрадиган отарчиларни ёмонлаб ўтирибман. Кейин адавимни едим, ҳамкасбларим ёппасига гаплашмай қўйишди. Номига салом-алик қилишади, лекин сезаман, қўйиб берса кўзимни ўйиб олишади, негаки атай устимиздан кулган деб ўйлашади. — Исмаат хўрсинди, — Шунақа, оғайни, менадан юз ўғирмаган битта сен қолдинг! Аммо аминманки сени ҳам бирорта камчилигингни гапириб чиқсам, сен ҳам...

— Йўғ-е, жуда унчалик қоқоқча чиқариб қўйма одамни!

— Бўпти, агар қоқоқ бўлмасанг бирор қусурингни айт, янаги ҳафтада бўладиган кўрсатувда шарманда қиламан. Бўлмаса айт, кимни танқид қилай?

— Ўзингни, — бу сўз қандай

қилиб оғзидан чиқиб кетганини Холаевнинг ўзи ҳам сезмай қолди.

Исмаат ажабланиб оғайнисига тикилди.

— Яхши фикр, буни қара, шу пайтгача миямга келмапти-я!

Таклифи ошнасига ёққанидан суюниб кетган Холаев жонланиб қайтарди:

— Инсоннинг энг зўр фазилатларидан бири — ўз устидан кула билиш. Қолаверса ҳеч ким сендан хафа ҳам бўлмайди.

— Рост айтасан, ўзимни ўзим танқид қиламан, биров «ғиринг» деб кўрсин-чи! — Исмаат қиқир-қиқир кулди, унинг кулгиси аламли, азобли эди, — машқни ҳозироқ бошлайман.

У магнитофонини олди, микрофонни оғзига тутиб овозини ёза бошлади.

— Ҳадеб бировларнинг ғийбатини қилавермай, ўзимни ҳам бир танқид қилмоқчиман, — Исмаат нима деб давом эттиришни билмай, бир лаҳза жим қолди. — Хўш, ҳолисанилло айтганда, камина фаришта эмаслар, бир талай нуқсонларим бор, авваламбор дурустгина лаганбардорман. Гоҳида бошлиғимиз бақириб берсалар ҳам, ҳақоратларни култ-култ ютиб, «миқ» этмай туравераман. Оғмачироқман. Мисол: халқ дардидан гапириб, тўрачи бошлиқларни дўппослаб юрган чоғларим мартабаси улуг бир акахо-

нимиз чақириб, қисиб юрсанг ун-воннинг зўрини олиб бераман, деб шама қилган эдилар, ипак ойимдек юмшаб қолдим. Хўш, энди жузъий камчиликларга келсак, дурустгина ота бўлишимга қарамай, холдек-холдек кичик доғларим ҳам йўқ эмас, яъни масалан, узоқ муддатли сафарга борганда эркакчилик дегандек, жичча шўхлик... қилиб қўйганмиз. Аслида оиламизга, ишқимизга вафодормиз, руҳан покмиз, аммо жисмонан... Келинг, кўйинг, виждон тоза экан, тирноқ остидан кир қидириб ўлтириш шартмикин?

Исмаат магнитофонни ўчирди, савол назари билан ошносига қаради.

— Қойилман, дарров шунча нарсани вайсаб ташладинг-а! — ростмана ҳайратланди Холаев.

— Бу хомакиси, қуруқ далиллар, кейин сайқал бериб интермедия ясайман, кулгили бўлмаса нархи бир тийин. Эшитиб кўрайлик-чи.

Исмаат жуда паст овозда гапирган эди, шунинг учун магнитофонни баландлатиб қўйди. Қунт билан тинглади. Кўнгли тўлмади чоғи, энсаси қотиб магнитофонни ўчирди.

— Бадиият йўқ. Ҳали кўп жило бериш керак.

Шу пайт останада уй бекаси пайдо бўлди. Е алҳазар, бояги оҳудек ювош жувон дарров шери модарга айланибди.

— Ҳали шўхман денг?! Вой, бу

одамнинг умр бўйи садоқатли бўлман, ишқимга хиёнат қилмайман, деб кўпирганларини-чи! Ҳақиқатда артист экансиз, артист экансиз, артистлик қилиб менгина соддани лақиллатиб юрган экансиз! Яхши бўлди, болалар кўпаймасидан мисингиз чиқди. Вақтида орани очик қиламиз. Сизга ортиқ халақит бермайман. Ишсафарда юриб кўнглингизга сиққанича шўхлик қилаверинг. Мени қидирманг.

Уй бекаси қўнграб йиғлаганича хонани тарк этди.

— Ҳой, менга қара, — Исмаатнинг гапи оғзида қолди, кўча эшик шарақлаб ёпилди.

Аллақанча фурсат оғайнилар жим қолдилар. Холаев бошини кўтариб ошнасининг башарасига боқолмасди.

— Бу қандай кўргулик, — хаста овозда мингиллади Исмаат, — ҳатто ўзимни ўзим танқид қилолмасам-а!

— Шуни айтсанг-чи, — аранг овоз берди Холаев.

Бирдан Исмаат сергак тортиб ўртоғига ўқрайди.

— Тўхта, ўзингни ўзинг танқид қил, деган ақл кимдан чиқди?!

Холаев қараса иш пачава, соат ўнга Термиз билан телефонда гаплашишга буюртма берганини баҳона қилиб, бир зумда жуфтакни ростлаб қолди.

Шундай қилиб шўр пешона Исмаат сўнгги дўстидан ва умр йўлдошдан ҳам ажради.

«ГУЛИСТОН» ЖУРНАЛИ БОШ МУҲАРРИРИГА

Сизнинг 1989 йил 26 декабрдаги 192-алоқа хатингизга.

Ўзбекистон Компартияси Ғаллаорол район комитети «Гулистон» журнаlining 1989 йил декабрь ойи сонида босилган «Олтини бор қишлоқ ободми?» сарлавҳали танқидий мақола юзасидан қуйидагиларни маълум қилади:

Мааскур мақола 1989 йил 28 декабр куни бўлиб ўтган район партия комитетининг кенгайтирилган бюро йиғилишида муҳокама этилди. Йиғилишга корхона, идора ва хўжаликларнинг раҳбарлари, партия, совет, касаба союз, комсомол ҳамда бошқа жамоат ташкилотлари фаоллари қатнашдилар.

Мақолада аҳолининг социал, маданий-маиший шароитини яхшилаш, қишлоқда турмуш маданиятини ошириш, ҳаётнинг зарур муаммоларини ҳал этиш билан боғлиқ масалалар кўтариб чиқилганлиги, келгусида район партия комитети амалга оширадиган ҳаракат дастури қайта қуриш, ошкоралик нуқтаи назаридан очиб берилганлиги қайд этилди.

Бюро йиғилиши «Ғаллаорол» совхози директори В. Д. Дмитров, Ғўбдин қишлоқ Совети ижроия комитети раиси Л. Усмонов, «Коммунизм» совхози директори Е. Холиқулов, Мирзабулоқ қишлоқ Совети ижроия комитети раиси А. Бойтўраев, К. Маркс номили совхоз директори А. Синдорев, Қўқбулоқ қишлоқ Совети ижроия комитети раиси А. Айнақулов, Қўйтош кони директори Б. Маматов, Қўйтош посёлка Совети ижроия комитети раиси А. Худойбердиев, халқ депутатлари район Совети ижроия комитетининг маданий ишлар бўйича раис ўринбосари А. Сарибоев ва бошқаларнинг социал масалаларни амалга оширишда хотиржамлик, бепарволик кайфиятига берилганликлари оқибатида медицина, коммунал, маиший ва савдо хизмати, транспорт ва алоқа иши граждандарнинг жиддий норозилигини келтириб чиқараётганлиги, меҳнатга қобилиятли кўплаб кишиларни ижтимоий-фойдали меҳнатга жалб этиш юзасидан амалий чора-тадбирлар белгиламаётганликлари кўрсатиб ўтилди.

Бюро йиғилиши йўл қўйилган хато-камчиликларни тузатиш юзасидан белгиланган ҳаракат дастурини ишлаб чиқиш, бундан буён амалга ошириладиган иқтисодий ва сиёсий ишлар йўналишини, социал масалаларни тубдан ҳал этиб боришга қаратди.

Район территориясида капитал маблағлар ҳисобига 187 минг квадрат-метр, яқна тартибда 255 минг квадрат-метр уй-жой ва 8,5 минг квадрат-метр ҳажмда кооператив уйлар қуриб, фойдаланишга топширилади. Район территориясидаги мавжуд 100 дан зиёд катта-кичик қишлоқларнинг ҳозиргача 27 тасининг бош схемаси тайёрланди.

1990—1992 йиллар мобайнида қолган барча қишлоқларнинг замонавий лойиҳасини тайёрлаш режалаштирилди. Ҳар бир қишлоқда тиббий хизмат, савдо, ҳаммом, маиший хизмат шохобчалари бўлишига эришилади, мавжуд умумтаълим мактабларининг камида 40 фоизи замонавий биноларга эга бўлади, умумхалқ ҳашари йўли билан мактабларга қўшимча яна 200 та синфхона, 30 та устахона, 70 та ошхона қурилиб, 58 та ўрта мактабнинг барчасида отиш тирлари қурилади. Биргина шу йилнинг ўзида 2949 ўқувчига мўлжалланган 6 та мактаб, 140 ўринли болалар боғчаси қуриб битказилади.

Ҳозирги кунда мавжуд 7 та хўжаликнинг ҳар бирида 2 тадан ўрта мактаб, иккита совхозда клуб, шунингдек болалар боғчаси қурилиши мўлжалланмоқда. Шу йилнинг ўзида Ғафур Ғулом номили совхоз марказидаги 70 ўринли қишлоқ врачлик амбулаторияси Ғаллаорол шаҳар марказидаги дорихона, кексалар чойхонаси, универмаги қурилиши ниҳоясига етказилади.

Айни пайтда район қишлоқларининг тўлиқ ҳаммаси электрлаштирилиб бўлинган, салкам 70 фоиз уй-жойлар шиферланган, аҳоли пунктларини боғловчи тош йўллар қурилиб, район бўйича автобусларнинг айланма қатнови вужудга келтирилган. Еки район территориясида жами 12 минг хонадон, шундан 4890 хонадон табиий ва 7211 хонадон баллонли газ билан таъминланган. 1995 йилгача яна 70 километр масофага газ ва 14 километрлик масофага водопровод қувурлари ётқизилади. Мақолада тилга олинган Молтоп қишлоғини водопроводлаштиришнинг лойиҳа ҳужжатлари тайёрланмоқда ва шу йил охиригача қишлоқ аҳолиси тоза ичимлик суви билан таъминланади. Шунингдек, Совруқ қишлоғидаги мактаб кутубхонаси ва Ломоносов номили мактаб бинолари ремонт қилинади.

Шунингдек бу йил 74,1 километр масофадаги юқори кучланишли, 101,4 километрдаги паст кучланишли электр тармоқлари капитал созловдан чиқарилади, янгидан 400 телефон ва 100 та радионуқта, 8 жойда савдо дўқони қурилиб фойдаланишга топширилади, 5 жойда фелдшерлик-акушерлик пунктлари қурилади.

Ўзбекистон Компартияси Ғаллаорол район комитети «Гулистон» журналинда босилган танқидий мақоладан тегишли хулосалар чиқариб, бундан кейин бўладиган ташкилий-сиёсий ишлар комплексини қишлоқда турмуш маданиятини яхшилаш, давр илгари сураётган ижтимоий вазибаларни бажариш юзасидан зарур чора-тадбирларни кўради.

С. НАЗАРОВ,

Ўзбекистон Компартияси Ғаллаорол район комитетининг биринчи котиби

Рўзи ҚОДИРИЙ

УЧ ДАҲШАТ

Дилни хира этувчи зулмат,
Берўшнолик қопловчи қисмат,
Тик қоматни букувчи кулфат,
Устма-устлаб гушар мусибат,
Доғу алам, ҳасрат, надомат —
Уч даҳшатдан тугилур фақат!
Дуч келмасин унга ҳеч жонзот,
Гар йўлиқса гумдон шу заҳот,
Юз ўғирар омад, бахт, нажот,
Ғам лойиға ботади ҳаёт.
Фожиялар қайнар онма-он,
Мотамхона бўлади жаҳон!

БИРИНЧИ ДАҲШАТ

Адолатсизлик — биринчи даҳшат,
У бор жойда пайҳон ҳақиқат.
Уруғлайди ғараз, хусумат,
Шохлайверар иғво, маломат,
Тош ёғдирар ҳасаду тухмат,
Авжга чиқар низо, адоват!
У мавжудки, топталур ҳуқуқ,
Ҳаво дудлик, нафаслар бўғиқ,
Боғланар тил, этилур дудуқ,
Оқ кўнгиллар хомуш ва сўник!..
Камситилур тер тўкувчи жон,
Қадрсизланар, қилинар вайрон!..
Ҳақсизлик эзар унинг юрагин,
Сўндиради ёниқ тилагин,
Ўлдирари умид, истагин,
Камкуч қилур белин, билагин!
Азроилга ўшар ноодил,
Жисман, руҳан қотилдир, қотил!..
Даҳшатдир у ҳаммадан ёмон,
Хумпар, қаттол, баттол, беймон,
Имони борга ҳужумда ҳамон,
Умрин, пайин қирқар беомон!
Унинг турган-битгани офат,
Ушандан лат ейди адолат!
Халқ тақдирин қилади забун,
Ҳалолларга бермайди ҳеч кун,
Ўзлари айш-ишратда кун-тун,
Кези келса тўкар, ичар хун!..
Раҳбарликка минар ўғрилар,
Ерга урилур поклар, тўғрилар!
Севиш нима, садоқат нима?
Ватан нима, муҳаббат нима?
Самимият, диёнат нима?
Муносабат ва ҳурмат нима?
Дўстлик нима? Уқмас ноодил,
Нокасдир у беҳису бедил!
Хиёнаткор жисмию жони,
Манманликка қоришган қони.
Риёкорлик қурби, дармони,
Усиз ёруғ кўрмас армони!
Демак, учов қавму қариндош,
Сотқинликдан тортишмайди бош!
Уни кўрган зумда қийратинг,
Тубсиз жарга кесақдек отинг!
Ҳомийларин ўртанг, қуритинг,
Ноҳақликни тамом йўқотинг!
Чуқур илдиз отсин адолат,
Тенг ростланар шунда барча қад!

ИККИНЧИ ДАҲШАТ

Хиёнатдир иккинчи даҳшат,
Ундан жами қабиҳ жиноят.
Порахўрлик, ўғрилик одат,
Унга дарғалик қилар хушомад.
Четга чиқар инсофу уят,
Давр сурар бадўй, бадният!
Шундан зоглар ёзар қулочин,
Ҳар нарсанинг топар иложин.
Бошга кияр хонликлар тожин,
Таҳқирланар қарчиғай, лочин.
Катакларга қамалур бургут,
Мардоналик этилур нобуд!
Ҳокимликда қузғун, калхатлар,
Қанот ёйиб яшар бадбахтлар.
Қандин урар, яшнар, бадбахтлар,
Тўдалашиб яйрар бадбахтлар.
Замонанинг жиловин ушла, —
Совғасизлар бурнига муштлаб!
Қорани оқ демоқлик шундан,
Зардан либос киймоқлик шундан,
Ноҳақ ўтда куймоқлик шундан.
Диёнатсизлик ёзади соя,
Уни хиёнат қилар ҳимоя!
Бахиллигу муруватсизлик,
Элу юртга муҳаббатсизлик,
Дўсту ёрга садоқатсизлик,
Меҳрсизлигу оқибатсизлик,
Расволик, беномуслик шундан,
Хонлигу жоуслик шундан!
Қанча-қанча оила вайрон,
Эҳ, фарзандлар чекар оҳ, фиғон,
Ютар тирик етимликда қон,
Касаллик чирмар: бевақт берар жон!..
Доғ, аламлар хиёнатдандир,
У ундаган жиноятдандир!
Унинг умрин ўчирмай бўлмас,
Жаҳаннамга кўчирмай бўлмас!

УЧИНЧИ ДАҲШАТ

Манманликдир учинчи даҳшат,
Ундан одил чекар азият.
У-ла яқсон инсоний қиймат,
Иўқликка чўкар яхши фазилат,
Сўнар шуъла, шуълавор нусрат,
Бу заволдан аниқ далолат!
Дўстим! Ундан жиркан, ҳазар қил,
Жирканмасни: «наҳс босди!» дегил,
«Эсин еди, адашди!» дегил,
«Чуқурликка улоқди!» дегил.
Ношуд, ношукр санагил уни,
«Бахти қаро» деб билгил уни!
«Манманга завол, камтарга камол»,
Нечоғли теран, тўғри бу мақол,
Манман умридан аримас завол,
Заволда барбод иқбол, истиқбол!
Уни сўнган, ўлган билгулик,
Тирик мурдага қиёс қилгулик!
Ўзин буюқ билади манман,
Табдабавоз бўлади манман,
Дағдағалар қилади манман,
Ердамас кўкда елади манман,
Одамларга боқар беписанд,
Гўёки у ҳаммадан баланд!
На салом берар, на сўрайди ҳол,
Саломга алик йўқ, турар гов-мисол.
Гердайдб қарар учраса-да чол,
Амалдорга доим қадди дол!
Уқмас маънан тубанлигин у,
Туймас гумроҳ, нодонлигин у!
Унинг касридан диллар бўлур ғаш,
Безор ундан, қочар меҳнаткаш,
Нафратланар, қарғар заҳматкаш —
Наздида, у пасткашдан пасткаш!
Яккамохов ҳисобланар у,
Йўлдошдир гурбат, ғам, қайғу!..
Уни талтайтган нухина бордир,
Шу боисдан жирканчлик ёрдир,
Нухинасин қирмоқ даркордир,
Насиҳату ваъзлар бекордир,
Халойиқ, унга қарши тигни ол,
Нуханасин тезроқ қира қол!

ЭЛ СЕВГАН АКТЁР

Истеъдод — маҳорат ва меҳнат чатишмаси бўлиб, уни ўзида мужассам этган кишиларгина халқ эъзози ва ҳурматига мушарраф бўладилар. Халқ ардоқлаган ана шундай улкан сўз усталари Юсуфжон Шакаржонов, Миршохид Мироқилов, Сойиб Хўжаев, Раҳим Пирмухаммедов қаторида бугунги кунда Ғани Аъзамовнинг ҳам ўзига хос муносиб ўрни бор. Бахтли тасодиф туфайли умр йўлини санъатга боғлаган Ғани Аъзамов, мана, олтинчи йилдирки, Ҳамза номидаги Академик театр саҳнасида юзлаб ҳажвий образлар яратиб, мухлислари эътиборини қозониб келаётир. Ўзидаги санъатга бўлган кучли эътиқод, машаққатли ижодий меҳнатдан толмаслик, доимий изланиш, миллий удумлардан келиб чиқиб образни бойитиш Ғани аканинг актёрлик хислатларидандир. Албатта, булар бесамар кетмай, Ғ. Аъзамовни халққа манзур образлар яратган актёр сифатида танитди.

Илк бор Уйғуннинг «Қалтис ҳазил» драмасидаги Мамарасул образини яратиб эл оғзига тушган Ғани Аъзамов ўзини ҳажвий ролларга салоҳияти борлигини намоён қилди. Театр раҳбарияти унга энди ишонч билан кулгили ролларни топшира бошлади. Бу актёрнинг катта санъат йўлига кириб олганлигидан, ўзига хос ижодий йўлига эга эканлигидан даълолат эди.

Ғ. Аъзамов талқинидаги табиийлик, ҳис-туйғуни ҳаракат билан боғлашдаги маҳорат ижро этган қатор ролларида ниҳоятда муваффақиятли чиққан. Масалан, «Бой ила хизматчи» да Ғ. Аъзамов ижросидаги устамон, айёр-фирибгар домла аслида драмада кичик образ сифатида берилган. Лекин актёр маҳорати туфайли домла образи асарнинг халқчиллигини таъминловчи омилга айланган. Ғани ака домла характерини очишда сўз, оҳанг, ижро ва ҳаракатни шунчалик моҳирлик билан боғлаб қўллайдики, бу томошабиннинг саҳна асарида талқин этилган воқеликка ишончини мустаҳкамлайди.

Ғани Аъзамовнинг босиб ўтган

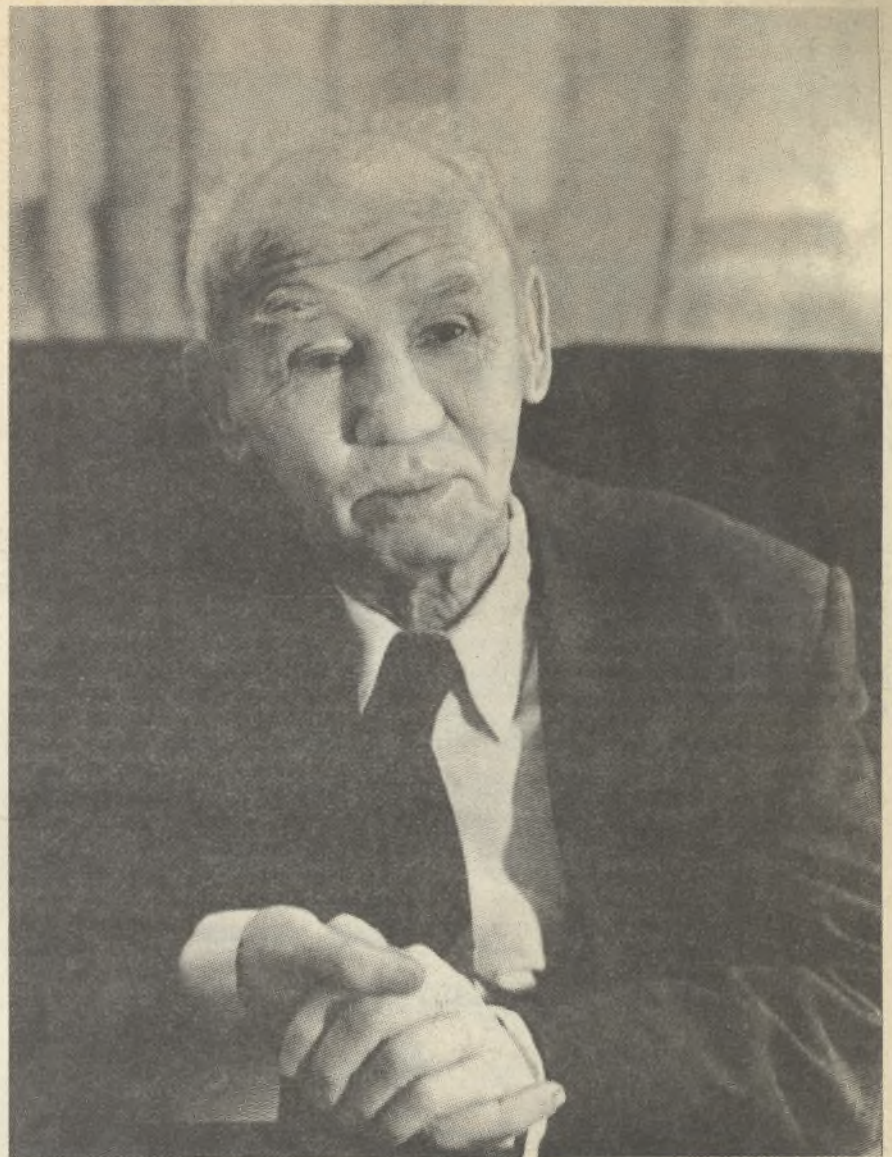
ижодий йўлини назардан кечирсак, аниқ йўналишдаги изчиллик намоён бўлади. Бу Ғ. Аъзамов илк ижро этган К. Яшиннинг «Номус ва муҳаббат» драмасидаги монтер йигитдан тортиб, то ўзбек театр солномасида энг мукаммал ижро этилган роллардан бири — Эркин Воҳидовнинг «Олтин девор» комедиясидаги қоровул Мўмингача бўлган ҳажвий образлар галереясида. Бу ролларнинг умумий ўхшашлиги ҳажвийликка мойиллик бўлиб, булар Ғани Аъзамовни иқтидорли комик актёр дейишга асос бўлади.

Айниқса, театр мухлислари қалбидан муносиб ўрин олган «Олтин девор» даги қоровул Мўмин образи Ғани Аъзамовга қайта шухрат келтирди. Йиллар давомида театр саҳнасини тарк этмаган бу комедиянинг муваффақияти бош рол ижросининг маҳорати билан бевосита боғлиқдир.

Комедиядаги олтин васвасига учраган Мўмин образини актёр бутун борлиги билан берилиб ижро этади ва жуда катта муваффақият қозонади. Олтин топиб олиб, тинчи бузилган Мўмин чол маънавий оламидаги салбий хусусиятларнинг ролини Ғани Аъзамов маҳорат билан — сўз, ҳаракат, ички ва ташқи ҳолат кўринишлари уйғунлигида очиб берди. Булар томошабинда бевосита Мўмин чол тақдирига ачиниш ҳиссини уйғотиш билан бирга, унинг хатти-ҳаракатларида кулгили жиҳатларни бўрттириб кўрсатади. Бу рол Ғани Аъзамов ижодининг юксак чўққиси сифатида эътироф этилди.

Шунингдек, Ғани Аъзамов «Кувёв» да Ғанивой, «Аяжонларим» да лектор Ашурралиев, «Қонли сароб» да Омонёр, «Келинлар қўзғолони» да катта ўғил, «Ревизор» да Добчинский, «Қутлуг қон» да Қамбар чўлоқ каби ролларни ижро этиб, ўзбек театри саҳнасида қатор ҳажвий қуйма образлар ижодкори сифатида танилди.

Ўзбекистон ССР халқ артисти Ғани Аъзамов кино мухлислари орасида ҳам машҳурдир. У «Мафтунингман» фильмидаги қувноқ сартарош, «Икки дил достони» да-

Ўзбекистон ССР халқ артисти, Ҳамза номидаги жумҳурият Давлат мукофотининг лауреати Ғани Аъзамов қутлуг 80 ёшда.
Р. Нурибоев сурати

ги қорашоқ ва бошқа қатор фильмлардаги роллари билан ўзбек кино санъатининг ҳам ривожланишига муносиб ҳисса қўшди, томошабинлар хотирасида ўчмас из қолдирди. Ўзбек театри ва кино санъатини ривожлантиришдаги кўп йиллик самарали хизматлари учун Ғани Аъзамов Ўзбекистон ССР халқ артисти унвонига мушарраф бўлди. Ўтган 1989 йили эса Ғани Аъзамов Ҳамза номидаги Ўзбек давлат академик театри ва В. И. Ленин номи СССР халқлари дўстлиги са-

ройида қўйилган «Қутлуг қон» спектаклидаги асосий ролларни ижро этган актёрлар қаторида Ҳамза номидаги Ўзбекистон ССР Давлат мукофотининг лауреати бўлди.

Халқ меҳр-эътиборини қозongan актёр 80 ёшга тўлди. Биз эл ардоқлаган актёрни қутлуг ёш билан муборакбод этиб, унга сиҳат-саломатлик ва янги ижодий парвозлар тилаймиз.

Раззоқ КАРИМ

Қарши шаҳридаги М. Горкий номи ўрта мактабда амалий машғулотлар яхши йўлга қўйилган. Уқитувчи М. Бозорова 10 синф ўқувчилари Шаҳноза Мажидова ва Ойбек Мажидовга компютерда масалалар ечишни ўргатмоқда.

Ш. Шаропов сурати

ЎҚИШНИ ЎРГАНДИНГИЗМИ?

ظهيرالدين محمد باير
رباعى لريدن**ЗАҲИРИДДИН
МУҲАММАД БОБУР
РУБОИЙЛАРИДАН**

* * *
ای کل نی اوچون قاشینگده مین خوار اولدیم
یوز محنت و اندوه بيله یار اولدیم
وصلینک بيله بسیار سیویندیم اول
حجرینک بيله عاقبت گرفتار اولدیم

Эй гул, не учун қошингда мен хор ўлдум,
Юз меҳнату андуҳ била ёр ўлдум.
Васлинг била бисёр севиндим аввал,
Ҳажринг била, оқибат, гирифтор ўлдум.

ياد ايتمىر ايتمىر كيشى غريتمده كيشى
شاد ايتمىر ايتمىر كنگلى محنتده كيشى
كنگلىم بو غريب ليكده شاد اولمدهدى آم
غريتمده سيوينمىر ايرمىش البتده كيشى

Ёд этмас эмиш кишини гурбатда киши,
Шод этмас эмиш кўнгулни меҳнатда киши.
Кўнглум бу ғарибликда шод ўлмади, ох,
Гурбатда сеунмас эрмиш, албатта, киши.

* * *
كنگلى تيله كن مراد يسه يتسه كيشى
يا برجيه مراد لرنى ترك ايتسه كيشى
بو ايكي ميسر بولمسه عالمده
باشينى آيب بيو ساريفه كيتسه كيشى

Кўнгли тилаган муродиға етса киши,
Ё барча муродларни тарк этса киши,
Бу икки муяссар бўлмаса оламда,
Бошини олиб бир сориға кетса киши.

* * *
ای یار سینینک وصلینک یتمک مشکل
فرخنده حدیثینگی ایشیتک مشکل
عشقینگی داغی بو طرف ایتک مشکل
باشینى آيبان هر ساری کیتک مشکل

Эй ёр, сенинг васлингга етмак мушқил,
Фархунда ҳадисингни эшитмак мушқил.
Ишқингни доғи бартараф этмак мушқил,
Бошни олибон ҳар сори кетмак мушқил.

Машқ муаллифи
Ҳамид АБДУЛЛАЖОНОВ

* * *
طالع يوقى جانيمغه بلالينغ بولدى
هر ايشنى كه ايله ديم خطالينغ بولدى
اوز يرنى قويوب هند سارى يوزلنديم
وه وه نيتايين نى يوز قرالينغ بولدى

Ҳижрон қафасида жон қуши рам қиладур,
Гурбат бу азиз умрни кам қиладур,
Не навъ битай фироқу гурбат шарҳин,
Ким кўз ёши номанинг юзин нам қиладур.

* * *
هجران قسیده جان قوشى رم قيله دور
غريت بو عزيز عمرنى كم قيله دور
نى نوع بيتاي فراق و غريت شرحين
كيم كوز ياشى نامه نينك يوزين نم قيله دور

Толиъ йўқи жонимға балолиғ бўлди,
Ҳар ишники айладим хатолиғ бўлди,
Ўз ерни қўюб Ҳинд сори юзландим,
Ваҳ-ваҳ нетайин, не юз қаролиғ бўлди.

مشق معلمى حميد عبدالله جانوف

Оқилжон ХУСАН

ЧА-ЧА-ЧА

— Мана, камина ҳам табиат муҳофазасига ҳисса қўшяпмиз.

— Ҳали план тўлгани йўқ, тўхтаб тур!
И. Зоиров чизган расмлар.

«Колхозимиз раиси қариндош-уруғларига томорқа учун ҳосилдор ерларни инъом қиляпти, бегона колхозчиларга эса, шўрхок ер ажратилмоқда. Ҳурматли редакция, яхши ер олиш учун раиснинг чўтир қизига уйлансам қалай бўларкин?»

(Адолатсизликдан куйган деҳқоннинг мактубидан).

* * *

«— Илонга ўхшаб заҳарингизни сочманг, қизим, уят бўлади!
— Илоннинг заҳари сизга ўхшаганларга дори бўлади».

(Харидор билан қўпол сотувчи ўртасидаги айтишув).

* * *

«Ернинг шўрини қуритамиз деб, ўзимизнинг шўримиз қуриб қолди, ёшуллилар».

(Мўйноқлик деҳқоннинг бир йиғилишда айтганлари).

* * *

«Ифлос нарсага қўл уриб, ўн йил ўтириб чиқдим. Мана энди гуноҳларимни ювай десам, магазинларда совун йўқ».

(Тавбасига таянган кишининг баҳонаси).

* * *

«Куротдан қайтган хўжайин билан кўришмоқчи бўлган эдим, «касалман, эҳтиёт бўлинг», деб камтарлик қилдилар. «Майли хўжайин, жоним сизга садақа», деб ўпган эдим, грипп бўлиб қолдим».

(Садоқатли ходимнинг дегани).

* * *

«Маълумки шаҳар ҳавоси кундан кунга ифлосланиб бораётир. Шунинг ҳисобга олиб, чекишни ташладим, носвойга ўтдим».

(Тушунган Мажарайимнинг гапи).

ТОРТАР ЖАЗОЛАРНИ

Қилиб қайта қуриш, биз қувладик ул норасоларни, Оғизда бир фаришта, аслида чин рўдаполарни. Ковушин тўғрилаб қўйдик, у номард, юз қароларни, Маишатхўр, хотинбоз ҳам лўттибоз худнамоларни. Кетига, боладик, тепдик казо ва ҳоказоларни.

Чиқиб минбарга ҳар доим уриб кўксига сўзларди, Кези келганда кулгайди, кези келганда бўзларди, Тилида ўхшатиб, гўё элига нафни кўзларди, Бироқ нафсини ўйлаб ул ҳалол бир халқни тузларди, Ажаб қилдик, улоқтирдик бу шум ният «даҳо»ларни.

Нукул жумҳуриятга пахта эктирди бу «асл зот»лар, «Оқ олтин» деб заҳар ютдирди деҳқонга касофатлар. Хазон айлаб одам умрин нишон олди бу офатлар, Сўриб элни зулук янглиғ қиларди айшу ишратлар, Қутулдик, хайрият, даф айладик охир бу балоларни.

Уларнинг дастидан Сайхун билан Жайхун қуриб қолди, Ҳаётбахш яккаю ёлғиз Орол ўрнини туз олди. Машаққатдан, касалликдан одамлар чарчади, толди, Бу бебошлар элу юрт бошига, мотам, алам солди, Қочиб асло қутулмас, тортадир энди жазоларни.

Қаранг, гафлат эмас мангу, забардаст халқим уйғонди, Қувонди дўсту ёронлар. Рақиблар бўлса кўп ёнди, Чўчиб эл қаҳридан қилган гуноҳ, касб-коридан тонди, Адолатга эди ташна одамлар, сал бўлса-да қонди, Насиб қилсин, шукр, кўрдик бу кутган рўшнамоларни.

Мурод КАЛОНХОНОВ

— Ассалому алайкум!.. Автоинспекциянинг идорачаси шуми?
— Келинг. Хўш, хизмат? Узингиз ким бўласиз?

— Бизми? Биз Мустафо Тешаевичнинг поччалари бўламиз. Демак, у киши қатори сизни ҳам қайничамиз десак бўлаверади-да, тўғрими?

— Майли, шундай ҳам дейлик. Нима хизматлари бор эди?

— Шу денг, жиянчангиз Қўрқмасвойга бир мошинча олиб берувдик. Ахир сиз ҳам унга тоға қатори бўлганингиздан кейин Қўрқмасвой ҳам сизга жиянча бўлади-да, тўғрими?

— Майли, шундай ҳам дейлик. Уша сиз айтган машинани рўйхатдан ўтказиш керакми? Қанақа машина ўзи?

— Унча катта эмас, шу, битта «Жигули»ча олувдик-да.

— Олиб келганмисизлар, рўйхатдан ўтказиб берайликми?

— Рўйхатдан-ку ўтказармиз-а, шу, бошқа бир илтимосча бор эди?

— Қанақа илтимос экан?

— Шу десангиз... жиянчангиз Қўрқмасвойга битта правача керак эди-да.

— Праванинг катта-кичиги бўлмайди-ку. Қани, Қўрқмасвойнинг ўзини чақиринг-чи...

— Хўп бўлади, жиянчангизни ҳозир чақираман...

— Ие, «жиянча»миз кап-катта йигит-ку, яна... бўрсиқдек семирив кетибди.

— Йўғ-е, ҳеч бўлмаса «буқача» денг.

— Майли, буқача ҳам бўлақолсин. Жиянимиз Қўрқмасвой права олиш учун ўқиганми ўзи?

— Ҳа, энди, Мустафо Тешаевичу сиздек тоғачалари турганда ўқиб нима қилади. Ҳамма иш ўзларингизнинг қўлларингизда-ку ахир. Жиянчаларингизга битта правача олиб бериш қийин эмас-ку...

— Машина ҳайдаб ўрганганми ўзи Қўрқмасвойнингиз?

— Ҳайдаш ҳам гапми? Ҳозир ҳам ўзи ҳайдаб келди мошинчани... Шундай ҳайдайдики, ишонсангиз, ўнта-йигирмата мошиндан ўзиб кетдик.

— Кўп чакки иш қилибдилар «жиянчамиз» Қўрқмасвой. Аввало, ҳужжати йўқ одам машина рулига ўтирмаслиги керак. Иккиламчи, аҳоли зич ўрамларда умуман тез ҳайдаш мумкин эмас...

— Сизлардек тоғачаларига ишонади-да жиянчангиз. Сизларнинг мададларингизга суянмасак, кимга суянамиз... Хўш, ука, бизнинг илтимосчамиз нима бўлади?

— Қанақа илтимосча?.. Умуман, нега ҳамма нарсани кичкина қилиб, «ча-ча» деб гапираверасиз?

— Ҳа, энди... камтарлик-да, ука, озиб-ёзиб бир ишчамиз тушиб қолди сизга, йўқ деманг. Ука-ча!

— Камтарликми, кибр-ҳавоми?

— Худо сақласин, кибр-ҳавонинг кўчасига ҳечам кирмаганмиз. Агар у ёғини сўрасангиз...

— Бўпти. Сизлар билан узоқ гаплашиб ўтиришга вақт йўқ. Маслаҳат шундай: Қўрқмасвой аввал ҳужжат олиш учун ўқийдилар, йўл ҳаракати қоидаларидан, машина ҳайдашдан имтиҳон топирадилар. Ушандан кейин у кишига рул бошқариш ҳуқуқи, яъни права берилади...

— Унчага мошинчани ҳайдаб юраверсинми?

— Йўқ, мумкин эмас. Узингиз ўйлаб қаранг, бордию бу киши, яъни «жиянчамиз» Қўрқмасвойча правача олмасдан мошинчани ҳайдасалару авариячага учрасалар, ўзларию ёнидагилар ярадорча бўлиб қолса, «жиянчамиз» турмачага ҳам тушиб қолишлари мумкин.

— Қўйинг-е, худо сақласин, ука... Туф-туф... Бир илтимосча билан келувдик, илож йўқми-а?

— Ҳозирча иложчаси йўқ...

ЛОФ

Жумавой лофчи ҳовлиқиб гап бошлади:

— Шу десангиз, ойнаи жаҳонда Кашпировскийни кўргандан кейин тўқсон беш яшар турма соқов бувим тўсатдан тилга кириб: «Яша ўғлим, Кашпировский!» деб юборса бўладими!

Ўлжабой лофчи қўлига рўмолча олиб, кўз ёшларини артди:

— Менинг хотиним ҳам ўн йилдан буён гапирмас эди, Кашпировскийнинг сеансига тўрт марта қатнагандан кейин тўтидай сайраб кетди: мана, ўн беш кундан бери уни гапдан тўхта-толмай хунобман.

КРОССВОРД

ЭНИГА: 3. Хеванинг Шахристон қисми, меъморлик ёдгорлиги. 6. Жанубий Уралда жойлашган вилоят. 8. Ўзбек халқ достони қаҳрамони. 13. Ҳашаматли кўркам бино. 14. Бўёқ саноатида ишлатиладиган суюқлик, органик бирикма. 15. Халқ оғзаки ижоди тури. 17. Шиддатли ёгин. 18. «Шашмақом» таркибидаги куйлардан бири. 19. Самарқанд вилоятидаги шаҳар. 21. Ўзбек халқ рақс куйи. 24. Табиат ҳодисаси, қор-ёмғир аралаш кучли шамол. 26. Бирор нарсанинг замиридаги туб, муҳим маъно. 27. Ватанимиз фазокорларидан бири. 30. Қуш зотига мансуб қанотли жониворлар мажмуи. 31. Атоқли рус совет шоираси, «Тошкент шеърлари» туркуми муаллифи. 32. Тошкентнинг қадимий дарвозаларидан бири.

БУЙИГА: 1. Шарқда нишонланадиган баҳор байрами. 2. Илмли киши. 4. Бинонинг олд томонидаги сержило қисми. 5. Жумҳуриятимиздаги кончилар шаҳри. 7. Ноз-неъматлар сероблиги. 9. Эришилган натижа, оқибат. 10. Узунқанотлилар туркумига мансуб, ерда юролмайдиган, учқур қуш. 11. Иттифоқдош жумҳурият. 12. Ўзбекистон таркибидаги автоном жумҳуриятнинг туб аҳолиси, миллат. 15. XVII аср ва XVIII аср бошларида яшаб, ижод этган ўзбек шоири. 16. Миллий таом. 20. Сартарошлик асбоби. 22. Қаҳрамон шаҳар. 23. Маҳсулдор қўй зоти. 25. Ун икки мақом таркибидаги шўбалардан бири. 28. Наманган вилоятидаги ноҳия. 29. Жумҳуриятимиздаги вилоят.

Тузувчи: **Фозилжон ОРИПОВ**

2-СОНДА БОСИЛГАН КРОССВОРДНИНГ ЖАВОБИ

ЭНИГА: 5. Хазорасп. 6. Гондурас. 8. Уссур. 9. «Наштар». 10. Қатлама. 13. Метро. 14. «Гулёр». 16. Негиз. 17. Гулбаданбегим. 20. Мақом. 21. Асбоб. 23. Чинор. 26. Олабута. 27. Кувайт. 28. Дуккак. 29. Дилафрўз. 30. «Кунларим».

БУЙИГА: 1. Массажет. 2. Дақиқа. 3. Ананас. 4. Наршахий. 7. Далил. 11. Арғувон. 12. Келишик. 14. Гаага. 15. Рубоб. 18. Манжурия. 19. «Топмадим». 22. Бобур. 24. Хотира. 25. Мадина.

8 МАРТ ҲАЗИЛЛАРИ

ЭГИЗАКЛАР

— Маҳаматжон, нега ҳар йили 8 Март байрамини хотининг билан ресторанда нишонлайсизлар?
— Чунки, Мейлихон иккаламиз 8 Март куни туғилганмиз.

АЖОЙИБ СОВҒА

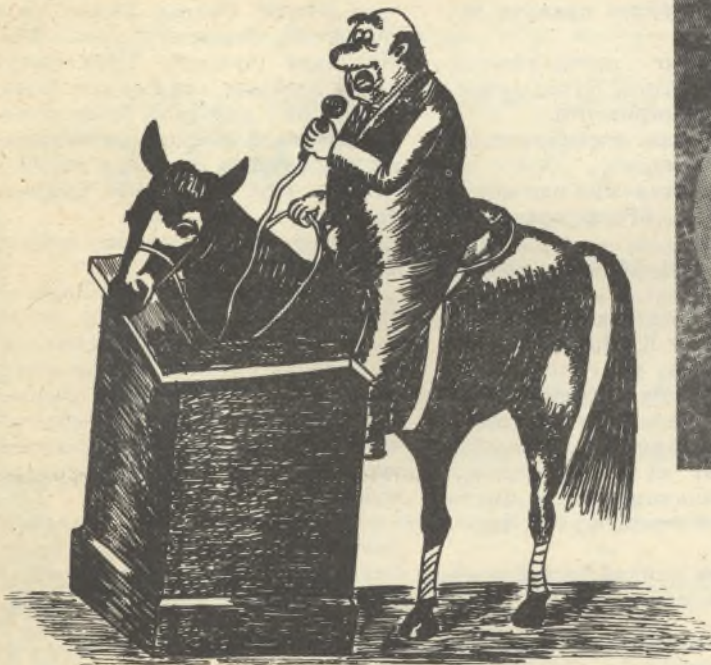
— Хотинжон, байрамга нима совға олиб келай?
— Уйга ўз оёгингиз билан юриб келсангиз, ўша менга совға.
Нормамат ТОҒАЕВ.

БИР ТАНҚИДЧИГА

(Ҳазил)

Мен ёзаман, сен чаплайсан унга доғ,
Қалам ҳақинг тайин: жонга ороман.
Ҳой, биродар, ўйлаб иш тут сал бундоғ,
Езмай қўйиб киссанг қуритвораман.

Эргаш ЕНДОШ

— Уртоқлар, бу йил от йили, шу сабабли отни қамчилайверинглар!

И. Зоиров чизган расм

Қовоқнинг катта бўлгани яхши...

Р. Шагаев сурати (ЎзТАГ)

Биринчи бет: **МУҚОВАДА**
«Баҳор таровати».

А. Губенко сурати

Редакцияга келган бир босма тобоқчача бўлган материаллар муаллифга қайтарилмайди.

Журналдан олинган материалга «Гулистон»дан олинди, деб кўрсатилиши шарт.

Бу сондаги айрим материалларни тайёрлашда «Известия», «Труд», «Сельская жизнь» газеталари ва «Вокруг света» журналидан фойдаланилди.

Босмахонага туширилди 15.01.1990 й. Босишга рухсат этилди 15.02.1990 й. Р-17819. Қоғоз формати 70×108¹/₈. Офсет усулида босилди. Фотонабор. Шартли босма тобоқ 5,6. Нашр ҳисоб тобоғи 7,80. Тиражи 142079. Вуюртма № 2409. А-121. Ваҳоси 35 тийин.

Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети нашриётининг Меҳнат Қизил Байроқ орденли босмахонаси. 700000, Тошкент — П, «Правда» кўчаси, 41.

Севги қиссаси.

Р. Нурибобов туширган суратлар

Қоржонтов тоғларида кўклам.

« Парвоз » ансамблининг яккагон раққосаси

Баҳоси 35 тийин
Индекс 75233

Т. Степанова туширган суратлар

Янги либослар.

